

לקוטי תורה • פרשת עקב • מאמר 2

ואכלת ושבעת וברכת וגו'

ואכלת ושבעת וברכת

שתי הברכות הראשונות בברכת המזון מכוונות כנגד שני סוגי לחם: המן, לחם מן השמים, הנמשך מחכמה עילאה שלמעלה מכל בירור; והלחם מן הארץ, הצומח מתוך בירור ניצוצות תהו שנפלו. "לברך" את ה' פירושו להמשיך את אורו הסובב לתוך העולמות, ובירור הארץ, הנעשה מכוח הברית והתורה ומושלם בירושלים ובשבת, מכין את העולם התחתון להיות לו דירה בתחתונים.

מוקדש לכבוד

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל

אבי הרבי, רבי לוי יצחק

LikuteiTorah.com

הפרשה החסידית

/likuteitorah.com/he/likutei-torah/eikev/2

הנקודה

שתי הברכות הראשונות בברכת המזון מכוונות כנגד שני סוגי לחם: המן, לחם מן השמים, הנמשך מחכמה עילאה שלמעלה מכל בירור; והלחם מן הארץ, הצומח מתוך בירור ניצוצות תהו שנפלו. "לברך" את ה' פירושו להמשיך את אורו הסובב לתוך העולמות, ובירור הארץ, הנעשה מכוח הברית והתורה ומושלם בירושלים ובשבת, מכין את העולם התחתון להיות לו דירה בתחתונים.

כל קטע: לשון המאמר, אחר כך התרגום, ואחר כך ביאור קצר תחת קו זהב. המספרים הקטנים בלשון המאמר מפנים להערות שבסוף.

המאמר בקצרה

המאמר פותח בקושיה מן הגמרא: מדוע בברכת הארץ שבברכת המזון נזכר "מזון", והרי גם הברכה שלפניה, "הזן", עוסקת במזון? התשובה היא שמשה תיקן את ברכת "הזן" על המן, לחם מן השמים, ויהושע תיקן את ברכת הארץ על הלחם מן הארץ. המן ירד עם הטל מחכמה עילאה, למעלה משבירת הכלים, מדרגה שהאבות לא ידעו; ואילו הלחם מן הארץ צומח על ידי בירור ניצוצות תהו, בדרך של אתערותא דלתתא. לכן "הזן" שייכת ליחודא עילאה, ביטול אמיני, וברכת הארץ ליחודא תתאה, ביטול היש, שזקוק להמשכה מלמעלה. הברית והתורה ממשיכות את השפע הזה אל הארץ; הברית, יסוד, המחברת את השמים והארץ, נזכרת תחילה. "הטובה", ירושלים, היא השלמת בירור הארץ ועלייתה לאצילות, ובשבת שני הלחמים מתאחדים. ולבסוף, לברך את ה' פירושו להמשיך את אורו הסובב מהעלם לגילוי, כוח הנתון לכל יהודי מכוח הביטול שלו.

מבנה

- שתי ברכות, שני לחמים**
מדוע ברכת הארץ מזכירה מזון: משה תיקן את "הזן" על המן, לחם מן השמים, ויהושע תיקן את ברכת הארץ על לחם מן הארץ. השאלה מדוע אנו אומרים עדיין "הזן" מובילה אל המן, "אשר לא ידעון אבותיך", אל "לא על הלחם לבדו יחיה האדם" ואל תהו ותיקון.
2-11
- המן, למעלה מכל בירור**
המן ירד עם "טל אורות" מטל דבדולחא שבמוחא סתימאה, למעלה מתהו ותיקון, ולכן לא נותר ממנו פסולת; האבות — חסד, גבורה ותפארת — לא ידעו אותו, ואילו משה, שאמר "ונחננו מה", ידע. גם שפע זה טעון ברכה, ו"הזן", הנאמר בגוף שלישי נסתר, ממשיך מן האור הסובב.
6-31
- ברכת הארץ: בירור מלמטה**
ברכת יהושע פונה אל ה' בגוף שני ופותחת ב"נודה לך" — יחודא תתאה, ביטול היש: מלכות מבררת את ניצוצות תהו כמיין נוקבין. כשם שהארץ צומחת רק בזכות הטל, הגשם והשמש, כך היא זקוקה לשפע של יחודא עילאה, שנאמר תחילה; "ארץ חמדה טובה ורחבה" היא דירה בתחתונים, והשאלה של הרשב"א מיושבת.
12-71
- ברית ותורה**
התורה מחברת את חכמה עילאה — משה שהיה "כבד פה" — עם מלכות, הפה, באמצעות שפע שלמעלה מחכמה: "ואנכי אהיה עם פיה". הברית, יוסף הצדיק, יסוד, "שאוחז בשמים ובארץ", ממשיכה את היחודא עילאה אל היחודא תתאה, ולכן היא נזכרת לפני התורה.
18-131
- מדוע הברית קודמת**
יסוד דומה לקשר שבין אב המלמד את בנו, הנמשך מהמזל של אריך אנפין ומי"ג תיקוניו; בעבודת ה' הוא אהבת הלב הגדולה והרצון, שמקורם בכתר, ואילו התורה היא חכמה המתלבשת במחשבה, בדיבור ובמעשה. "ושבעת" פירושו המשכת הרצון.
24-191

הארץ היא מלכות המבררת את קליפת נוגה; ירושלים היא מלכות לאחר הבירור, העולה עם הקרבנות לאצילות, "טוב בלי רע", כך שהאור הסובב מתחבר לאצילות ממדרגת האין. בשבת מתחברים לחם מן השמים ולחם מן הארץ, היחודא עילאה והיחודא תתאה: לחם משנה.

אם ה' הוא מקור כל הברכות, מה מוסיפות הברכות שלנו? ברכה ממשיכה מאור אין סוף, האור הסובב, אל ממלא כל עלמין; "ברוך" הוא מלשון "ברכה" – המשכה מהעלם לגילוי. לכל יהודי, אפילו לאדם פשוט, יש כוח זה מכוח הביטול שבקריאת שמע.

שש נקודות חוזרות על עיקרי המאמר: המן וברכת משה; בירור הארץ וברכת יהושע; הברית והתורה; שורש הברית בכתר ו"שביעה" כרצון; "הטובה", ירושלים, המזבח וחכמה; וברכה כהמשכת האור הסובב לגילוי.

הודאה וברכה הודאה וברכה "נודה לך" היא יחודא תתאה, הקרבן העולה מלמטה; "ברוך" הוא המשכה מלמעלה. ברכת הארץ פותחת בראשון ומסיימת בשני.

ברית ותורה ברית ותורה יסוד, הקשר המחבר את "השמים" ל"ארץ", והתורה, הממשיכה את החכמה אל הדיבור והמעשה; יש להזכיר את שניהם בברכת הארץ, תחילה את הברית.

מיין נוקבין ומיין דוכרין מיין נוקבין ומיין דוכרין "המים הנקביים" שמלכות מעלה באמצעות בירור הניצוצות שלמטה, ו"המים הזכריים" הנמשכים מלמעלה כמענה להם ומשלימים את הבירור.

ברכה מלשון בריכה ברכה מלשון בריכה ברכה כבריכה: המשכת האור הסובב מהעלם לגילוי. כך יכול אדם "לברך" את ה', מקור כל הברכות.

לחם מן השמים ולחם מן הארץ לחם מן השמים ולחם מן הארץ המן והמזון הרגיל: הראשון נמשך מחכמה עילאה, למעלה מכל בירור, והשני נוצר מבירור הניצוצות שנפלו מתהו. הברכות "הזן" ו"על הארץ" מכוונות כנגדם.

המן והטל הבדולח מן וטלא דבדולחא המן ירד עם הטל, "טל אורות" מטלא דבדולחא שבמוחא סתימאה, למעלה מתהו ותיקון; לכן לא נותרה ממנו פסולת, והוא היה מזונם של הדור שקיבל את התורה.

תהו ותיקון תהו ותיקון עולם תהו, שבו המדרגות עמדו בנפרד ונשכרו, ועולם תיקון, שבו המדרגות כלולות זו בזו. המזון בא מניצוצות תהו שנפלו, ולכן האדם, שמקורו בתיקון, ניזון מהם.

יחודא עילאה ויחודא תתאה יחודא עילאה ויחודא תתאה ביטול אמיתי, כמו באצילות ובדברי משה "ונחנו מה", לעומת ביטול היש, שבו מציאות נפרדת מבטלת את עצמה. "הזן" ממשיכה מן הראשון; ברכת הארץ פועלת באמצעות השני.

קטע 1 • 11-2

שתי ברכות, שני לחמים

1 ואכלת ושבעת¹ וברכת וגו'.² וארז"ל [ואמרו רבותינו זכרונם לברכה] פ"ז [פרק ז'] דברכות (דמ"ח ע"ב) וברכת זו ברכת הזן על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים³ כו'.

"ואכלת ושבעת וברכת" וגו'. חז"ל אמרו בפרק ז' של ברכות (דף מ"ח ע"ב): "וברכת" — זו ברכת הזן; "על הארץ" — זו ברכת הארץ; "הטובה" — זו בונה ירושלים וכו'.

המאמר פותח בדברים ח', י', הפסוק שממנו לומדת הגמרא את החיוב לברך ברכת המזון. הגמרא (ברכות מ"ח ע"ב) דורשת את חלקי הפסוק כנגד הברכות: "וברכת" היא הברכה הראשונה, שבה משבחים את ה' כמי שמכלכל את הכול; "על הארץ" היא הברכה השנייה, ברכת הארץ; ו"הטובה" היא הברכה השלישית, "בונה ירושלים".

ופריך שם (דמ"ט ע"א) לרבי דאמר אין חותמין בשתיים⁴ ממה שחותמים על הארץ ועל המזון ומשני ארץ דמפקא מזון.

ושם (מ"ט ע"א) מקשים על רבי, שאמר שאין חותמים בשתיים, מכך שחותמים "על הארץ ועל המזון"; ומשיבים: הכוונה לארץ שמוציאה מזון.

רבי, רבי יהודה הנשיא, סבר שאין לסיים ברכה בשני עניינים נפרדים. הגמרא (ברכות מ"ט ע"א) מקשה עליו מחתימת ברכת הארץ, "על הארץ ועל המזון", ומשיבה שמדובר בעניין אחד: הארץ שמצמיחה מזון.

וצ"ל דלמה לו להזכיר מזון כלל בברכת הארץ דהא לכאורה מזון שייך לברכת הזן שקבעו לה ברכה בפני עצמה.

וצריך להבין: מדוע יש להזכיר מזון בכלל בברכת הארץ, שהרי לכאורה עניין המזון שייך לברכת הזן, שתיקנו לה ברכה בפני עצמה.

שאלת אדמו"ר הזקן היא שהרי למזון יש כבר ברכה בפני עצמה — ברכת הזן. מדוע, אם כן, מזכירים מזון בברכת הארץ, אפילו במילות החתימה שלה?

אך הענין דהנה איתא שם לעיל מיניה משה תקן להם ברכת הזן בשעה שירד להם מן יהושע תקן להם ברכת הארץ⁵ כיון שנכנסו לארץ כו'

אך העניין הוא, שהרי נאמר שם קודם לכן: "משה תיקן להם ברכת הזן בשעה שירד להם מן; יהושע תיקן להם ברכת הארץ, כיון שנכנסו לארץ" וכו'.

התשובה פותחת בדברי הגמרא על מי שתיקן את הברכות (ברכות מ"ח ע"ב). משה תיקן את ברכת הזן כשירד המן, ויהושע תיקן את ברכת הארץ כשנכנסו בני ישראל לארץ ישראל.

והקשה הרשב"א [הרבי שלמה בן אדרת] שם הובא ב"י [בית יוסף] (סי' קפ"ז) והיא קיי"ל [קיימא לן] בסמוך דברכות אלו דאורייתא ניהו וי"ל [ויש לומר] דמטבע הוא שטבעו להן כו'

והקשה הרשב"א שם, והובא בבית יוסף (סימן קפ"ז): הרי בסמוך נפסק שברכות אלו הן מן התורה! ויש לומר שזהו הנוסח שקבעו להן וכו'.

הרשב"א מקשה: אם ברכת המזון היא חיוב מן התורה, כיצד אפשר לומר שמשה ויהושע תיקנו אותה? תשובתו היא שהתורה ציוותה על הברכות, ואילו משה ויהושע קבעו את נוסחן. הבית יוסף, פירושו של רבי יוסף קארו על הטור, מביא זאת באורח חיים, סימן קפ"ז.

ע"ש א"כ נוסח ומטבע דברכת הזן שייכא דוקא לענין ירידת המן ולכן מזכירין גם בברכת הארץ

ע"י שם. אם כן, הנוסח והמטבע של ברכת הזן שייכים דווקא לענין ירידת המן. לכן מזכירים גם בברכת הארץ,

מדברי הרשב"א מסיק אדמו"ר הזקן שהנוסח של ברכת הזן, שתיקן משה בעת ירידת המן, שייך דווקא למן.

ועל אכילת מזון וגם חותמין על האכץ ועל המזון אע"פ [אף על פי] שהזכיר מזון בברכת הזן אלא דמטבע ההוא קאי על לחם מן השמים שהוא המן.

"ועל אכילת מזון", וגם חותמים "על הארץ ועל המזון", אף שהמזון נזכר בברכת הזן; אלא שאותו נוסח מתייחס ללחם מן השמים, שהוא המן.

לכן מזכירים מזון פעם נוספת בברכת הארץ. המזון שבברכה הראשונה הוא המן, "לחם מן השמים", ואילו המזון שבברכה השנייה הוא המזון הרגיל שצומח מן הארץ: שתי הברכות עוסקות בשני סוגים שונים של לחם.

2 ומזון שבברכת הארץ הוא קאי על לחם מן הארץ.⁶ אך צ"ל דא"כ מדוע גם עתה החיוב לברך בנוסחא זו

שבברכת הזן אע"פ [אף על פי] שאין המן יורד עכשיו כלל.⁷

המזון שבברכת הארץ מתייחס ללחם מן הארץ. אך צריך להבין: אם כן, מדוע גם כיום חובה לברך בנוסח זה של ברכת "הזן", אף שהמן אינו יורד כלל עכשיו?

לאחר שנאמר שהמזון שבברכת הארץ הוא לחם מן הארץ, אדמו"ר הזקן מעלה שאלה חדשה. אם נוסח ברכת "הזן" תוקן עבור המן, מדוע צריך לומר אותו גם כיום, כשאין עוד מן יורד?

ולהבין זה יש להקדים ענין המן דכתיב ביה אשר לא ידעת⁸ ולא ידעון אבותיך משמע שהוא בחי' ומדרגה גבוה מאד שאפילו לאבות

כדי להבין זאת, יש להקדים ולבאר את עניינו של המן, שעליו נאמר: "אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך". מכאן שהמן הוא ממדרגה נעלית מאוד, עד שאפילו האבות

כדי להשיב על כך, הוא מסביר תחילה מהו המן. בדברים ח, ג נאמר שה' האכיל את ישראל במן "אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך". אדמו"ר הזקן מפרש את "אבותיך" כאבות, אברהם, יצחק ויעקב, ולכן מקורו של המן הוא במדרגה נעלית כל כך, שאפילו הם לא הכירו אותה.

לא נודע בחיי מקור ושרש המן כ"א זהו בחינת משה וכמארז"ל [וכמאמר רבותינו זכרונם לברכה] שהמן ירד בזכות משה⁹ ועיין בזהר פ' אמור (דף ק"ב סע"ב [סוף עמוד ב])¹⁰ ובפ"י הרמ"ז [הרב משה זכות] שם.

לא ידעו את בחינת המקור והשורש של המן; אלא שזו בחינתו של משה, וכמאמר רבותינו ז"ל שהמן ירד בזכות משה. עיינו בזהר, פרשת אמור (דף ק"ב סוף ע"ב), ובפירושו הרמ"ז שם.

מקורו של המן שייך למדרגתו של משה, וכמאמר חז"ל (תענית ט, א), המן ירד בזכות משה. הוזהר בפרשת אמור והפירוש שם מאת רבי משה זכותא, הרמ"ז, עוסקים אף הם בעניין זה.

וגם צ"ל מ"ש למען הודיעך כי לא¹¹ על הלחם לבוד יחיה האדם כי על כל מוצא פי הוי יחיה האדם.

וכן צריך להבין את הכתוב: "למען הודיעך כי לא על הלחם לבוד יחיה האדם, כי על כל מוצא פי הוי יחיה האדם".

שאלה נוספת נוגעת לסוף אותו פסוק: האדם אינו חי על הלחם לבדו, אלא "על כל מוצא פי הוי". מהו מקור החיים הנוסף הזה?

ובלק"ת [ובלקוטי תורה (להאריז"ל)] פ"י דר"ל [דרוזה לומר] המוצא פי¹² ה' שבמאכל וזה דוחק קצת (ועמ"ש בזה

בזח"א [בזהר חלק א] דר"מ ע"א ח"ב [חלק ב] דפ"א ע"ב ע"ש.¹³ ובח"ג [ובחלק ג] מ"ז ב' קכ"ב ב' קכ"ג א').

בליקוטי תורה של האריז"ל מבואר שהכוונה היא למוצא פי הוי המצוי במאכל, אך פירוש זה דחוק מעט. (עיינו בעניין זה בזהר, חלק א, דף ר"מ ע"א; חלק ב, דף פ"א ע"ב, עיינו שם; ובחלק ג, דף מ"ז ע"ב, דף קכ"ב ע"ב ודף קכ"ג ע"א.)

האריז"ל פירש ש"מוצא פי הוי" הוא הדיבור האלוקי המצוי בתוך המאכל, והוא שמקיים אותו באמת. אדמו"ר הזקן אומר שפירוש זה דחוק מעט בהקשר כאן, ומפנה לכמה מקומות בזהר העוסקים בפסוק. לפי אור התורה, המצוטט בהערות קה"ת, באחד מהם (חלק ב, דף פ"א ע"ב) "פי הוי" מתפרש כקול השופר.

אך הענין יובן בהקדים ענין תהו ותיקון שבתהו היו בחי' יש ולכן לא היה בהן התכללות

אך הענין יובן בהקדמת ביאור ענינם של תהו ותיקון. בתהו היו הבחינות בבחינת יש, ולכן לא הייתה ביניהן התכללות;

ההסבר נפתח בשני שלבים בבריאה על פי הקבלה: תהו, עולם קדום שבו האור היה עז מכדי שהכלים הצרים יוכלו להכילו, ותיקון, העולם המסודר שבה אחריו. בתהו עמדה כל מידה לעצמה בבחינת יש, כלומר מציאות העומדת בפני עצמה, ולא הייתה לה התכללות עם שאר המידות.

לכן נק' ז' נקודות וע' מזה בפ' אמור בביאור דכבשים¹⁴ וע"כ נפלו למטה והוא בבחי' שם ב"ן [שם ב"ן] וכמ"ש והארץ היתה תהו¹⁵.

לכן הן נקראות "שבע נקודות" (עיינו בעניין זה בפרשת אמור, בביאור על "כבשים"), ומשום כך נפלו למטה. זו בחינת שם ב"ן, ככתוב: "והארץ היתה תהו".

מאחר שכל מידה בתהו עמדה לעצמה, הן נקראות "שבע נקודות" — נקודות נפרדות, שאין בהן התכללות למבנה שלם. משום כך הן "נפלו": כליהן נשברו והניצוצות שבהן ירדו לעולמות התחתונים. נפילה זו קשורה לשם ב"ן — שם הוי' במילוי העולה בגימטריה 52 — ולפסוק "והארץ היתה תהו".

אך האדם הוא מבחיי התיקון שם מ"ה [שם מ"ה] שהוא בחיי ההתכללות וכמבואר בביאור הנ"ל ולפי ששרש עולם התהו משם ס"ג [שם ס"ג] שלמעלה ממ"ה [משם מ"ה] ע"כ האדם ניזון מצומח וחי

ואילו האדם הוא מבחינת התיקון, שם מ"ה, שעניינו התכללות, כמבואר בביאור הנזכר לעיל. ומכיוון ששרש עולם התהו הוא משם ס"ג, שלמעלה משם מ"ה, האדם ניזון מן הצומח ומן החי,

האדם, לעומת זאת, שייך לתיקון, הקשור לשם מ"ה (45), שבו המידות מתכללות זו בזו. מכיוון ששרשו של תהו הוא בשם ס"ג (63), הנעלה משם מ"ה, חיי הצומח והחי, הנושאים את הניצוצות שנפלו, יכולים להזין את האדם, ששרשו נמוך יותר.

וזהו ענין שעל הלחם יחיה האדם וכמשי"ש [וכמה שכתוב שם] וע"פ ראשי המטות¹⁶ וע"פ ששת ימים תאכל מצות.¹⁷

וזהו עניינו של [הפסוק] "על הלחם יחיה האדם", כפי שנכתב שם, וכן במאמר על "ראשי המטות" ובמאמר על "ששת ימים תאכל מצות".

לכן "על הלחם יחיה האדם": המזון הרגיל נושא ניצוצות ששרשם נעלה משרשו של האדם עצמו. אדמו"ר הזקן מפנה להסברים המפורטים יותר שלו על כך במאמרים על "ראשי המטות" ועל "ששת ימים תאכל מצות".

קטע 2 • 31-6

המן, למעלה מכל בירור

3 וזהו ענין לחם מן הארץ בירורים דב"ן [דשם ב"ן] כנ"ל מענין והארץ היתה כו'.¹⁸ אך ענין כי על כל מוצא כו'

זהו עניינה של "לחם מן הארץ": בירורי ב"ן, כנזכר לעיל בעניין "והארץ היתה" וכו'. אך מה עניינו של "כי על כל מוצא" וכו'?

"לחם מן הארץ" הוא מזון שנפלו בו ניצוצות בעת שבירת הכלים של תהו, והוא קשור לשם ב"ן. אכילתו מבררת את הניצוצות ומעלה אותם. כעת עובר אדמו"ר הזקן לחלקו השני של הפסוק: "כל מוצא פי".

הנה ירידת המן ע"י הטל וכתוב מטל השמים¹⁹ וזהו ג"כ לחם מן השמים²⁰ ובטל כתיב כי טל אורות²¹ שנמשך מבחיי אורות שלמעלה מהכלים וא"כ הוא למעלה מתהו ותיקון וכענין עקודים שלמעלה מנקודים כו'

המן ירד באמצעות הטל, ונאמר "מטל השמים"; גם הוא אפוא "לחם מן השמים". על הטל נאמר "כי טל אורות", שכן הוא נמשך מבחינת האורות שלמעלה מהכלים. אם כן, הוא למעלה מתהו ומתיקון, בדומה לעקודים, שלמעלה מנקודים וכו'.

המן ירד עם הטל, וברכת יצחק מזכירה את "טל השמים"; לכן המן הוא "לחם מן השמים" (שמות ט"ז, ד'). "שעיהו מכנה את הטל "טל אורות": הטל מסמל אורות שלמעלה מכל הכלים, ולכן הוא למעלה מתהו ומתיקון, ששניהם עולמות של כלים. הקבלה מתארת שלב קדום יותר בשם עקודים, שבו האורות היו עקודים יחד בכלי אחד, לפני נקודים — עולם התהו.

וע"כ לא²² היה ממנו פסולת ולא כשאר מזון ששרשו משבה"כ [משבירת הכלים] כי הוא למעלה מבחי בירורים

לכן לא נותר ממנו פסולת, בניגוד לשאר המזון, ששרשו בשבירת הכלים; שכן הוא למעלה מבחינת הבירורים.

מאחר שהמן בא מדרגה שלמעלה משבירת הכלים, לא היו בו ניצוצות שצריכים בירור, ולכן לא נותרה ממנו פסולת; הגמרא (יומא ע"ה ע"ב) אומרת שהוא נספג כולו בגוף. שורשו של המזון הרגיל הוא בכלים השבורים, והוא כולל טוב שיש לברר ופסולת שיש להפריש.

והוא מבחי' טלא דבדולחא^{23,24} המלוכש במו"ס [במוחא סתימאה] שלמעלה מחכמה דאצילות וז"ש [וזהו שכתוב] ועינו כעין הבדולח²⁵ כוי ועמ"ש מזה ע"פ אכלהו היום²⁶ כוי.

הוא מבחינת טלא דבדולחא, המלוכש במו"ס, שלמעלה מחכמה דאצילות. זהו שנאמר "ועינו כעין הבדולח" וכוי. וראו מה שנכתב על כך על הפסוק "אכלהו היום" וכוי.

מקורו של המן הוא ב"טל הבדולח" (טלא דבדולחא), מונח בזהר המתאר שפע שבתוך מוחא סתימאה, "המוח הנסתר" — החכמה הנסתרת של כתר, שלמעלה מחכמה דאצילות. הפסוק בבמדבר י"א, ז' רומז לכך: מראה המן היה כבדולח, המילה העברית הדומה למילה הארמית שבזהר ל"בדולח".

וע"ז נאמר כי לא²⁷ על הלחם מן הארץ לבדו בירורים דב"ן [דשם ב"ן] וס"ג יחיה האדם מ"ה [שם מ"ה] דאצילות כי על כל מוצא פי כוי מבחי' שלמעלה מהתהו ותיקון.

על כך נאמר: "לא על הלחם" מן הארץ "לבדו" — בירורי ב"ן וס"ג — "יחיה האדם" — מ"ה דאצילות — "כי על כל מוצא פי" וכוי, שמקורו בבחינה שלמעלה מתהו ומתיקון.

אדמו"ר הזקן קורא את הפסוק עם פירושים המשולבים בו. האדם, ששמו אדם עולה בגימטריה מ"ה (45), אינו חי על לחם מן הארץ לבדו — ניצוצות ב"ן וס"ג שמתבררים — אלא על מה שיוצא מן ה"פה" שלמעלה מתהו ומתיקון, מקורו של המן.

(וכענין אתעדל"ע [אתערותא דלעילא] שלמעלה מאתעדל"ת [מתערותא דלתתא] שזהו בחי' ומדרגת הטל כמ"ש סד"ה אני ישנה²⁸ כוי וז"ש [וזהו שכתוב] בזהר פ' ויקרא²⁹ (דייז ע"ב) על שאלת איכה תרעה³⁰ ידי מלה טמירא הוא³¹ כוי.

(בדומה לאתערותא דלעילא שלמעלה מאתערותא דלתתא; זוהי בחינתו ומדרגתו של הטל, כמבואר בסוף המאמר המתחיל "אני ישנה" וכוי. וזהו שנאמר בזהר, פרשת ויקרא, (דף י"ז ע"ב), בתשובה לשאלה "איכה תרעה": "ידי מלה טמירא הוא" וכוי.)

הסוגריים משווים זאת להתעוררות מלמעלה, שבאה מעבר לכל התעוררות מלמטה — מעבר לכל יוזמה אנושית. בחסידות הטל הוא דימוי למתנה כזאת, שכן, בניגוד לגשם, הוא אינו נמנע. אדמו"ר הזקן מוסיף את דברי הזהר בפרשת ויקרא (י"ז ע"ב), העוסק בשאלה "איכה תרעה" (שיר השירים א', ז') ואומר שמדובר ב"דבר נסתר שלי".

ולכן נאמר בו אשר לא ידעון אבותיך שהם חג"ת [חסד גבורה תפארת] דאצי" אורות בכלים [וי"ל [ויש לומר] כי חג"ת [חסד גבורה תפארת] דאצי" שרשן עד חג"ת [חסד גבורה תפארת] דא"א שמתלבשים באו"א [באבא ואימא] אדם [דעשיה] (דאצי" אורות בכלים)

לכן נאמר עליו "אשר לא ידעון אבותיך", שהם חג"ת דאצילות — אורות בכלים. [ויש לומר שחג"ת דאצילות מגיעים בשורשם עד חג"ת דא"א, המתלבשים באבא ואמא, "אדם" [דעשיה] (דאצילות) — אורות בכלים];

לכן נאמר בפסוק שהמן לא היה ידוע ל"אבותיך". האבות מייצגים את חסד, גבורה ותפארת של אצילות — אברהם את החסד, יצחק את הגבורה ויעקב את התפארת — אורות שכבר מלובשים בכלים. בתוספת שבסוגריים אדמו"ר הזקן מוסיף שמידות אלה מגיעות בשורשן עד חסד, גבורה ותפארת של אריך אנפין, אך גם הן מלובשות באבא ואמא, בתוך המבנה דמוי האדם של אורות בכלים.

אבל הטל ומן שרשו ממו"ס [ממוחא סתימאה] שאינו מתלבש כו' רק בבחי' שערות ולא בבחי' כלים ואברים ממש

אבל הטל והמן שורשם במו"ס, שאינו מתלבש וכו' אלא בבחינת שערות, ולא בבחינת כלים ואיברים ממש.

הטל והמן, לעומת זאת, מקורם במוחא סתימאה, שאינו מתלבש בדרגה נמוכה יותר כאיבר. הוא נמשך רק בבחינת "שערות" — דימוי קבלי לערוצים דקים המעבירים אור ממדרגה שנותרת נסתרת.

והיינו לפי שהוא מבחינת עתיק מבחי' תחתונה שבמאציל וזהו ג"כ ענין וארא אל אברהם³² כו'

הדבר הוא משום שמוחא סתימאה היא בבחינת עתיק, בבחינה התחתונה שבמאציל. וזהו גם ענין "וארא אל אברהם" וכו',

הדבר הוא משום שמוחא סתימאה שייכת לעתיק, הבחינה התחתונה שבעצמות המאציל, הנמצאת למעלה מכל הנאצל. אדמו"ר הזקן קושר זאת לשמות ו', ג': "וארא אל אברהם, אל יצחק ואל יעקב באל שד-י".

ושמי הוי' בחינת עתיק שם הויה דלעילא לא נודעתי להם וזהו רק בחינת משה ויקרא הוי' הוי' כו' ועמ"ש סד"ה ואתחנן.³³

"ובשמי הוי'" — בחינת עתיק, שם הוי' שלמעלה — "לא נודעתי להם". ובחינה זו שייכת רק למשה: "ויקרא הוי' הוי'" וכו'. ועיינו במה שכתוב בסוף המאמר הפותח במילים "ואתחנן".

הפסוק ממשיך: "ובשמי הוי' לא נודעתי להם"; כאן "בשמי הוי'" הוא שם הוי' כפי שהוא בעתיק, המקור העליון. בחינה זו ניתנה רק למשה, שאליו נאמרו שלוש עשרה מידות הרחמים, הפותחות "הוי' הוי'" (שמות ל"ד, ו').

4 וכפשוטו היינו כי האבות הן בחינת מדות דאצילות והמן שרשו מחכמה עילאה לכן נאמר אשר לא ידעון אבותיך כי החכמה המתלבשת במדות אינה ערוך לעצמיות חכמה עילאה עמ"ש בד"ה באתי לגני כו'

במובן הפשוט, הכוונה היא שהאבות הם בחינת המדות של אצילות, ואילו שורשו של המן בחכמה עילאה. לכן נאמר: "אשר לא ידעון אבותיך", שכן החכמה המתלבשת במדות אינה בערך לעצמיותה של חכמה עילאה. ראו מה שכתוב במאמר המתחיל "באתי לגני" וכו'.

פירוש פשוט יותר, שעדיין במסגרת ההערה: האבות מייצגים את המדות של אצילות, ואילו המן נובע מחכמה עילאה. החכמה המתלבשת במדות אינה בערך לחכמה כפי שהיא בעצמותה, ולכן האבות לא ידעו את מקורו של המן.

ולכן נק' המדות זעיר אנפין וכמ"ש מזה בענין ק"ש [קריאת שמע] בפרשה ואתחנן ועמ"ש בפרשה וארא בד"ה וידבר אלקים אל משה³⁴ כו' וארא אל אברהם כו' ע"ש].^{35, 36, 37}

לכן נקראות המדות זעיר אנפין, כפי שמבואר על כך בעניין קריאת שמע בפרשת ואתחנן; וראו מה שכתוב בפרשת וארא, במאמר המתחיל "וידבר אלקים אל משה" וכו', "וארא אל אברהם" וכו'. עיינו שם.]

זו הסיבה שהמדות נקראות זעיר אנפין, "הפנים הקטנות": בהשוואה לחכמה בעצמותה, הן גילוי מצומצם יותר. אדמו"ר הזקן מפנה לביאורו בעניין קריאת שמע בפרשת ואתחנן, וכן למאמר בפרשת וארא על שמות ו, ב-ג, הפסוקים האומרים שהאבות לא ידעו את שם הוי"ו.

5 ולכן משה תיקן ברכת הזן בשעה שירד המן כי המן נמשך מבחי" מו"ס [מוחא סתימאה] מקור שם מ"ה [שם מ"ה]

לכן משה תיקן את ברכת "הזן" בשעה שירד המן, שכן המן נמשך מבחינת מוחא סתימאה, מקור שם מ"ה;

התשובה לשאלה הראשונה מתבררת כעת. משה תיקן את ברכת "הזן" על המן, משום שהמן נמשך ממוחא סתימאה, מקור שם מ"ה, שהיא הבחינה של משה עצמו.

וזוהי בחי" משה ונחננו מה³⁸ שהוא בחי" ביטול אמיתי מבחי" יחו"ע [יחודא עילאה]³⁹ ולכן היה כבד פה.⁴⁰

וזוהי בחינת משה: "ונחננו מה" — בחינת ביטול אמיתי, השייך ליחודא עילאה. לכן היה "כבד פה",

משה ואהרן אמרו על עצמם: "ונחננו מה" (שמות טז, ז): בחינתו של משה היא מ"ה — ביטול אמיתי, השייך ליחודא עילאה, שבה הכול נחשב לאין ואפס לפני ה'. משום כך אמר משה על עצמו שהוא "כבד פה" (שמות ד, י).

כי פה היינו בחיי גילוי והמשכה והוא בחיי יש לגבי הביטול דמשה ועמ"ש מזה בביאור דאלה מסעי ועמ"ש בפרשה בהעלותך⁴¹ בענין אם את כל דגי הים כו'.⁴²

כי "פה" הוא בחינת גילוי והמשכה, והוא בחינת יש ביחס לביטול של משה. ראו מה שנכתב על כך בביאור "אלה מסעי", וכן מה שנכתב בפרשת בהעלותך בעניין "אם את כל דגי הים" וגוי.

הדיבור מגלה וממשיך החוצה, וכל גילוי הוא מעין יש, "משהו", ביחס לביטול המוחלט של משה. לכן קושי הדיבור שלו שיקף את גובה מדרגתו. אדמו"ר הזקן מפנה לביאור "אלה מסעי" ולפרשת בהעלותך, בעניין "אם את כל דגי הים", שבה מתוארת מדרגתו של משה כנעלית מכדי לרדת ולהימשך למטה.

6 והנה גם כדי להיות המשכה זו דבחי ח"ע [חכמה עילאה] צ"ל ברכה והמשכה כי עצמות אור א"ס הוא למעלה מעלה גם מבחי ח"ע [חכמה עילאה]

והנה, גם כדי שהמשכה זו של בחינת חכמה עילאה תתרחש, דרושים ברכה והמשכה, שכן עצמות אור אין סוף נעלה לאין ערוך אפילו מבחינת חכמה עילאה,

גם ההמשכה הנעלית של המן מחכמה עילאה אינה מתרחשת מעצמה; יש להמשיכה באמצעות ברכה. עצמות אור אין סוף נעלה לאין ערוך אפילו מחכמה עילאה, ולכן גם חכמה צריכה לקבל המשכה חדשה מלמעלה.

אלא שמברכים וממשיכים להיות ירידה והמשכה זו וזהו ענין בא"י [ברוך אתה ה'] כו' הזן כו' בטובו כו' הכל לשון נסתר

אלא שמברכים וממשיכים, כדי שירידה והמשכה זו יתרחשו. זהו עניינן של המילים "ברוך אתה ה' כו', "הזן כו', "בטובו כו'" — כולן בלשון נסתר,

זו פעולתה של הברכה שלנו: להביא לידי ירידה זו. ברכת "הזן" פותחת במילים "ברוך אתה", אך ממשיכה בלשון נסתר: "הזן את העולם כולו בטובו", כאילו מדובר במי שהוא נסתר.

כי הוא המשכה עליונה מאד וכנודע החילוק בין לשון נוכח לנסתר מדבר בהמשכה שמבחי ממכ"ע [ממלא כל עלמין] עלמא דאתגליא משא"כ לשון נסתר הוא ההמשכה מבחי סוכ"ע.

כי זו המשכה נעלית מאוד. וכידוע, ההבדל בין לשון נוכח ללשון נסתר הוא שלשון נוכח מדברת על ההמשכה מבחינת ממלא כל עלמין, העולם הגלוי; ואילו לשון נסתר היא המשכה מבחינת סוכב כל עלמין.

הפנייה אל ה' בלשון "אתה" מתאימה לאור ממלא כל עלמין, "העולם הגלוי" שנוכח לפנינו; הדיבור עליו בלשון "הוא" מתאים לאור סוכב כל עלמין, שנשאר למעלה מאיתנו ונסתר. לכן הניסוח בלשון נסתר מבטא המשכה נעלית מאוד.

וזהו ענין שמטבע ונוסח דברכת הזן שייך לבחי ומדרגת לחם מן השמים כו':

וזהו הטעם שנוסח ברכת "הזן" ולשונה מתאימים לבחינה ולמדרגה של "לחם מן השמים" כו'.

לכן לשון ברכת "הזן" מתאימה לנושא שלה — המן, "לחם מן השמים", הבא ממדרגה שלמעלה מכלים.

קטע 3 • 71-12

ברכת הארץ: בירור מלמטה

7 ב ויהושע תיקן להם ברכת הארץ מל⁴³ והוא לנוכח שאתה זן כוי ולכן ברכת הארץ מתחלת בנודה לך

בחי הודאה

2. יהושע תיקן להם את ברכת הארץ — מלכות — והיא מנוסחת בגוף שני: "שאתה זן" וכו'. לכן ברכת הארץ פותחת ב"נודה לך", שהיא בחינת הודאה,

סעיף 2 עוסק בברכת הארץ, שתיקן יהושע. הארץ מסמלת את מלכות, המידה שדרכה הי' מתייחס לעולם. הברכה פונה אל הי' ישירות, בגוף שני ("שאתה זן"), ונפתחת ב"נודה לך" — מעשה של הודאה.

שהוא בחי ביטול היש יחוי' [יחודא תתאה] מה שאין כן ברכת הזן מתחלת בכרוך גילוי יחוי' [יחודא עילאה] ביטול אמיתי [ועי' בזהר ויחי (דרלי"ז)]⁴⁴ בענין יהודה

שהיא בחינת ביטול היש, יחודא תתאה; ואילו ברכת "הזן" פותחת ב"כרוך", גילוי יחודא עילאה, ביטול אמיתי. [ראו בזהר, ויחי (עמ' 237), בענין יהודה;

הודאה היא ביטול היש: הנברא עדיין חש בקיומו, אך מתבטל לפני הי'; בחינה זו שייכת ליחודא תתאה. "כרוך", הפותחת את ברכת "הזן", מגלה את יחודא עילאה — ביטול אמיתי שבו הבריאה נחשבת לאין. ההערה שבסוגריים המרובעים מפנה את הקורא לזוהר על יהודה, ששמו קשור להודאה.

וזהו יהודה אתה⁴⁵ לי [לשון] נוכח עי' [עיין] בזהר משפטים (דף קי"ד ע"א) ועמ"ש ע"פ והקבצו בני יהודה⁴⁶ כוי בהפטרה דפ' במדבר].

וזהו "יהודה, אתה" — לשון נוכח. ראו בזהר, משפטים (עמ' 114א); וכן ראו מה שכתוב על "ונקבצו בני יהודה" וכו', בהפטרה של פרשת במדבר.

ברכת יעקב, "יהודה, אתה [יודוך אחיך]" (בראשית מט, ח), פונה אל יהודה בגוף שני וכך קושרת בין הודאה לפנייה ישירה. אדמו"ר הזקן מציין גם את דברי הזוהר על משפטים ואת מאמרו על הושע ב, ב, הנקרא בהפטרה של פרשת במדבר.

וזהו ארץ דמפקא מזון שהם הכירורים דתהו שהמלי' מבררת אותם ועי"ז עולים ונכללים באצילות בבחי' מ"ן [מ"ן נוקבין] ונמשך מ"ד [מ"ן דוכרין] ומוחין חדשים

וזהו "ארץ המוציאה מזון": אלו בירורי תהו שמלכות מבררת. על ידי כך הם עולים ונכללים באצילות בבחינת מ"ן, ונמשכים מ"ד ומוחין חדשים,

"ארץ המוציאה מזון" פירושו שמלכות מבררת את הניצוצות מתוהו המצויים במזון. הניצוצות שהתבררו עולים לאצילות כמ"ן — "מים נוקבין", המונח הקבלי לעלייה מלמטה. בתגובה נמשכים מ"ד — "מים דכורין", השפעה מלמעלה — ומוחין חדשים.

כמו הלחם שמתברר בקיבה וכבד ועולה ללב כו' ועיי' ממשיך חיות להיות יחיה האדם ועמ' בענין שמע שם ע' [עיי' ב"ן] שם ב"ן] רפ"ח ששם ב"ן [שם ב"ן] מברר ומעלה הרפ"ח ניצוצים עיי' ⁴⁷.

כמו שהלחם מתברר בקיבה ובכבד ועולה ללב וכו'; ועל ידי כך הוא ממשיך חיות, כדי שהאדם יחיה. ראו מה שכתוב בענין "שמע": שם ועיי'; ב"ן ורפ"ח — שם ב"ן מברר ומעלה את רפ"ח הניצוצות. עיינו שם.

הדימוי הוא לתהליך העיכול: הלחם מתברר בקיבה ובכבד, וחלקו המובחר עולה ללב ומעניק לאדם חיות. בענין "שמע": המילה מתחלקת לשם (340, שהם ב"ן, 52, ועוד רפ"ח) ולעיי' (70); שם ב"ן מברר ומעלה את רפ"ח הניצוצות שנפלו בשבירה.

8 ועוד כי המזלות שרשם משמרי האופנים ⁴⁸ וגבוה מעל גבוה עד מלי דאצילות דבר ה' כנז' [כנזכר] בד"ה ועוד, שורשם של המזלות הוא בשומרי האופנים, ומדרגה אחר מדרגה למעלה מהם, עד מלכות דאצילות, שהיא "דבר הוי", כפי שנזכר במאמר המתחיל

טעם נוסף לכך שהארץ "מוציאה מזון": המזלות, המשפיעים על הצמיחה, מושרשים במלאכים הנקראים "שומרי האופנים", ובאמצעות מדרגות גבוהות יותר ויותר מגיעים עד למלכות דאצילות, הנקראת "דבר הוי".

כי תצא וע' מזה בביאור דראשי המטות שהעשרה מאמרות ⁴⁹ שהן חיות הדצ"ח [הדומם צומח חי] הם מבחינת ע"ס [עשר ספירות] דב"ן [דשם ב"ן] דמלי דאצילות ע"כ נק' ארץ דמפקא מזון "כי תצא". ועיינו בכך גם בביאור למאמר "ראשי המטות": עשר המאמרות, שהן החיות של הדומם, הצומח והחי, נמשכות מבחינת עשר הספירות דב"ן שבמלכות דאצילות. לכן היא נקראת "ארץ דמפקא מזון".

במאמר על "ראשי המטות" מסביר אדמו"ר הזקן שעשר המאמרות של הבריאה, המחיות את הדומם, הצומח והחי, נמשכות מעשר הספירות של שם ב"ן שבמלכות דאצילות. משום כך המלכות נקראת "ארץ דמפקא מזון".

וזהו שאנו אומרים בברכת הארץ מזון ועל אכילת מזון שאתה זן כו' דהיינו המשכת הכחל בארץ שהיא בחי' מלי לברר הבירורים דרפ"ח ניצוצין ולהעלותם משבחה"כ [משבירת הכלים] למעלה.

וזהו שאנו אומרים בברכת הארץ "מזון ועל אכילת מזון שאתה זן" וכו': כלומר, המשכת הכוח אל הארץ, שהיא בחינת מלכות, כדי לברר את בירורי רפ"ח הניצוצין ולהעלותם משבירת הכלים למעלה.

לכן, כשאומרים בברכת הארץ "על אכילת מזון שאתה זן", ממשיכים כוח אל ה"ארץ", כלומר אל המלכות, כדי לברר את רפ"ח הניצוצות שנפלו בשבירת הכלים ולהעלותם.

9 וזהו ג"כ שבכרה זו מתחלת בהודאה ומסתיימת בכרכה ומברכים אותך כו' כי ברוך היינו המשכה

מבחינת חכמה עילאה ביטול אמיתי משא"כ הודאה הוא בחי' יחודית [יחודא תתאה] ביטול היש כנ"ל

זו גם הסיבה שהברכה הזאת פותחת בהודאה ומסתיימת בכרכה — "ומברכים אותך" וכו'. שכן "ברוך" פירושו המשכה מבחינת חכמה עילאה, ביטול אמיתי, ואילו הודאה היא בחינת יחודא תתאה, ביטול היש, כפי שהוזכר לעיל.

ברכת הארץ פותחת בהודאה — "אנחנו מודים לך" — ומסתיימת בכרכה — "ומברכים אותך". "ברוך" פירושו המשכה מחכמה עילאה, ביטול אמיתי, ואילו הודאה היא ביטול של היש שביחודא תתאה.

אך גם כדי שיהיה ביטול היש צ"ל ברכה והמשכה לזה מבחי' יחודית [יחודא עילאה]⁵⁰ והיינו מבחי' ברכת הזן

אבל גם כדי שיהיה ביטול היש, דרושה ברכה והמשכה לכך מבחינת יחודא עילאה, כלומר מבחינת ברכת "הזן".

גם הביטול התחתון, ביטול של מציאות יש, זקוק להמשכה מלמעלה. עליו לבוא מיחודא עילאה, שהוא ברכת "הזן".

דיחודא [דיחודא עילאה] שאומרים תחלה שמשמש ממשכים בחי' ברכה ג"כ ברכת הארץ להיות ארץ דמפקא מזון ביטול היש⁵¹ וכמ"ש בזהר ר"פ תזריע (דמ"ב ע"ב)⁵²

של היחודא עילאה, שאומרים תחילה; משם נמשכת בחינת הברכה גם לברכת הארץ, כדי שתהיה "ארץ המוציאה מזון" — ביטול היש. וכך נאמר בזהר בתחילת פרשת תזריע (דף מ"ב ע"ב).

זו הסיבה שאומרים תחילה "הזן": הברכה שבו נמשכת אחר כך גם לברכת הארץ, כדי שהארץ תוכל "להוציא מזון" — ביטול היש. אדמו"ר חזקן מביא את דברי הזהר בתחילת פרשת תזריע.

ע"פ גמלתהו טוב⁵³ שהוא ענין בירור הטוב דרפ"ח ניצוצים אימתי בזמן דאינון ימי השמים נהרין

עלה⁵⁴ כו' דהיינו המשכה מבחי' יחודית [יחודא עילאה] ביחודית [ביחודא תתאה] להיות ביטול היש

על הפסוק "גמלתהו טוב": זהו בירור הטוב שברפ"ח הניצוצות. מתי? "בזמן שאותם ימי השמים מאירים עליה" וכו'. כלומר, המשכה מבחינת יחודא עילאה ליחודא תתאה, כדי שיהיה ביטול היש.

הזהר דורש את הפסוק במשלי ל"א, י"ב — "גמלתהו טוב" — על בירור הטוב שברפ"ח הניצוצות, ושואל מתי הדבר מתרחש: כאשר יימי השמים מאירים עליה. מלכות יכולה לברר רק כאשר אור מיחודא עילאה מאיר ביחודא תתאה.

וכמו שטל השמים יורד ונמשך ללחלח הארץ כו' וכן מטר השמים ועי"ז מעורר ונותן כח בארץ להצמיח כל מיני מאכל

וכשם שטל השמים יורד ונמשך כדי להרטיב את הארץ וכו', וכך גם מטר השמים, ובאמצעותם הארץ מתעוררת ומקבלת כוח להצמיח כל מיני מזון;

הדבר נמשל לתופעה בטבע: הארץ מצמיחה מזון רק משום שהטל והגשם יורדים מן השמים ומעוררים בה את כוח הצמיחה.

וגם כמ"ש ממגד תבואות שמש⁵⁵ שע"י שהשמש זורח בארץ ומכה בה בכח כנודע שאויר התחתון הסמוך לארץ חם ביותר מאויר האמצעי כו'

וכך גם נאמר "ממגד תבואות שמש": כאשר השמש מאירה על הארץ ופוגעת בה בעוצמה — כידוע, האויר התחתון הסמוך לארץ חם יותר מן האויר שבגובה הכיניים וכו' —

כך גם "ממגד תבואות שמש" (דברים ל"ג, י"ד): השמש פוגעת בארץ בעוצמה, ואדמו"ר הזקן מציין את התצפית הידועה שהאויר הסמוך לקרקע חם יותר מן האויר הגבוה ממנו.

על ידי זה מוציאה תבואות הארץ. נמצא אע"פ [אף על פי] שהארץ מפקא מזון ע"י כח הצומח שבה ממאמר תדשא הארץ דשא⁵⁶ כו'.

באמצעות זאת הארץ מוציאה את תבואתה. נמצא שאף שהארץ מוציאה מזון בכוח הצמיחה שבה, מכוח המאמר "תדשא הארץ דשא" וכו',

כך הארץ מניבה את תבואתה. כוח הצמיחה שבה נובע מן המאמר "תדשא הארץ דשא" (בראשית א', י"א), שנקבע בתוכה.

עכ"ז [עם כל זה] הוא דוקא ע"י שמקבלת משמים טל ומטר ואור השמש וכן אין לך עשב מלמטה⁵⁷ שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל.⁵⁸

בכל זאת, הדבר מתאפשר דווקא משום שהיא מקבלת מן השמים טל, מטר ואור שמש. וכך גם "אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה שמכה בו ואומר לו: גדל!"

אף על פי כן, הצמיחה מתאפשרת רק בזכות קבלת הטל, הגשם ואור השמש מלמעלה. המדרש אומר דבר דומה: לכל עשב יש מזל מלמעלה שמכה בו ואומר לו: גדל.

כך למעלה אע"ג [אף על גב] דשם ב"ן [שם ב"ן] שהוא בחי' ארץ מברר הבירורים דרפ"ח כנ"ל להיות ביטול היש וזהו ענין לחם מן הארץ

כך גם למעלה: אף ששם ב"ן, שהוא בחינת "ארץ", מברר את בירורי רפ"ח הניצוצות, כנזכר לעיל, כדי להביא לביטול היש — וזהו ענין "לחם מן הארץ" —

כך גם למעלה. שם ב"ן, בחינת "ארץ", מברר את רפ"ח הניצוצות ומביא לביטול היש; זהו "לחם מן הארץ".

אך הוא ע"י המשכה מבחי' ימי השמים דנהרין עלה והיינו מבחי' טל השמים שזהו ענין ברכת הזן שכנגד המן שהוא בחי' טל

אך הדבר נעשה באמצעות המשכה מבחינת "ימי השמים" המאירים עליה, כלומר מבחינת טל השמים; וזהו ענין ברכת "הזן", המקבילה למן, שהוא בחינת טל.

אולם הדבר מתאפשר רק באמצעות האור של "ימי השמים", טל השמים, שהוא ברכת "הזן" המקבילה למן.

וגם משה הוא בחי' שמשא כנודע כמ"ש ע"פ ואתחנן כו' שע"י דייקא נמשך הכח בארץ לברר ולהיות ביטול היש בבי"ע כו'

גם משה הוא בחינת שמש, כידוע ומבואר על הפסוק "ואתחנן" וכו'; ודווקא באמצעותו נמשך לארץ הכוח לברר ולהביא לביטול היש בבי"ע וכו'.

משה נקרא "השמש", כפי שמבאר אדמו"ר הזקן במאמרו על "ואתחנן". השפעתו היא שנותנת ל"ארץ" את הכוח לברר ולהביא לביטול היש בעולמות התחתונים בריאה, יצירה ועשיה.

ועמ"ש בפי' שלח בדי"ה והיה לכם⁵⁹ לציצית בענין תכלת נהורא תיכלא שמכלה היש שנמשך מנהורא חיוורא וכענין לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה⁶⁰ כו' ע"ש באריכות.

ועיינו במה שנכתב בפרשת שלח, בדיבור המתחיל "והיה לכם לציצית", בענין התכלת, "נהורא תיכלא", האור הכחול המכלה את היש ונמשך מ"נהורא חיוורא", האור הלבן; וכעין "לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה" וכו'. עיינו שם באריכות.

במאמר על ציצית מבאר אדמו"ר הזקן שהתכלת, החוט הכחול, היא "נהורא תיכלא", האור הכחול המכלה את היש, ונמשכת מ"נהורא חיוורא", האור הלבן שלמעלה ממנה. כך גם האשה "לוקחה מן האיש": התחתון מקבל את כוחו מן העליון.

ועד"ז יובן מ"ש בזהר ויגש (דר"ז סע"ב [סוף עמוד ב])^{61, 62} ע"פ וברכת את.⁶³ לברכא ליה כו' מ"ט בגין דמזונא כו' דהא במזלא תליא כו'

ועל פי זה יובן גם מה שנאמר בזהר, פרשת ויגש (סוף 207b), על הפסוק "וברכת את": "לברכא ליה" וכו'. "מ"ט? בגין דמזונא" וכו', "דהא במזלא תליא" וכו'.

בזהר על פרשת ויגש, על הפסוק "וברכת את" (דברים ח, י), מבואר הטעם לברכה זו: המזון "תליא במזלא", כלומר תלוי בהמשכה מלמעלה.

ע"ש באריכות דהיינו שצריך להמשיך ההמשכה מבחי' יחוי"ע [יחודא עילאה] בבחי' יחוי"ת [יחודא תתאה] הנקי את שע"י יהי ארץ דמפקא מזון כו' וע' בזהר פ' תרומה (דקע"א ע"א).

עיינו שם באריכות: צריך להמשיך את ההמשכה מבחינת יחודא עילאה אל בחינת יחודא תתאה, הנקראת "את", וכך תהיה "ארץ דמפקא מזון" וכו'. ועיינו בזהר, פרשת תרומה (171a).

הענין הוא להמשיך את השפע של יחודא עילאה אל יחודא תתאה, מלכות, הנקראת "את"; ואז "הארץ" מוציאה מזון. מובאים כאן גם דברי הזהר על פרשת תרומה.

ומפני שעיקר הכוונה בברכת הארץ בשביל זה הבירור להוציא לחם מן הארץ⁶⁴ אין זה כחותם בשמים אלא חדא היא⁶⁵ ארץ דמפקא מזון כו'.

ומכיוון שעיקר הכוונה בברכת הארץ היא הבירור הזה, להוציא לחם מן הארץ, אין זו חתימה בשני עניינים, אלא עניין אחד: "ארץ דמפקא מזון" וכו'.

כך מתורצת שאלת הגמרא על חתימה בשני עניינים. כל מטרתה של ברכת הארץ היא הבירור הזה, "להוציא לחם מן הארץ"; לכן "הארץ והמזון" הם עניין אחד: ארץ המוציאה מזון.

ופי' על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה^{66, 67} כי הנה אע"פ [אף על פי] שיחודא [שיחודא עילאה] גבוה מיחודא [מיחודא תתאה] עכ"ז [עם כל זה] הרי תכלית הבריאה שיהיה דירה בתחתונים^{68, 69} דייקא שיהיה יש וביטול היש וכנודע מענין ישראל כי שרית עם⁷⁰ אלהים דייקא

ופירוש "על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה" הוא כך: אף שיחודא עילאה נעלה מיחודא תתאה, תכלית הבריאה היא שתהיה דווקא דירה בתחתונים, שיהיה יש ושיתבטל היש; כידוע מעניין ישראל, "כי שרית עם אלקים" — דווקא עם אלקים.

כעת מתבאר האמירה "ארץ חמדה טובה ורחבה". אף שיחודא עילאה נעלה יותר, תכלית הבריאה היא דירה בתחתונים, שבה יש מציאות של יש והיש מתבטל; לכן נקרא יעקב ישראל, על שם ששרית "עם אלקים", שם המורה על הסתר.

כי צחוק עשה לי⁷¹ שם אלקים כו' כמ"ש בד"ה אני דפ' ציצית ועמ"ש במ"א בד"ה ואתחנן⁷² בענין ישראל מונין ללכנה ומ"ש בד"ה שובה ישראל^{73, 74} עד גבי כי עמך הסליחה למען תורא.⁷⁵

"אלקים עשה לי צחוק" וגוי, כפי שנתבאר במאמר המתחיל "אני [הוי]" שבפרשת ציצית; ועיינו במה שנכתב במקום אחר, כמאמר המתחיל "ואתחנן", בעניין שישראל מונים ללכנה; וכן במה שנכתב כמאמר המתחיל "שובה ישראל", על הפסוק "כי עמך הסליחה למען תורא".

דברי שרה "אלקים עשה לי צחוק" (בראשית כא, ו) מצביעים על אותו כיוון: התענוג בא דווקא באמצעות שם אלקים, בחינת ההסתר. אדמו"ר הזקן מפנה למאמריו על ציצית, על "ואתחנן" (ישראל מונים את חודשיהם לפי הלכנה), ועל "שובה ישראל".

10 ומקור המשכת ביטול זה נמשך מבחי' ארץ שהוא בחי' מלי דאצילות כי זה השער להי⁷⁶ שהיא מקבלת מלמעלה מעלה כי נעוץ סופן^{77, 78} כו' וממנה דייקא נמשך הכח בבי"ע להיות ביטול היש.

מקור ההמשכה של ביטול זה הוא בבחינת "ארץ", שהיא בחינת מלכות דאצילות — "זה השער להוי" — שכן היא מקבלת מלמעלה מעלה, שהרי "נעוץ סופן" וכו'; ודווקא ממנה נמשך הכוח בעולמות בריאה, יצירה ועשיה, כדי שיהיה ביטול היש.

הכוח לביטול היש בעולמות התחתונים מגיע ממלכות דאצילות, שהיא בחינת "ארץ". מלכות היא "השער להוי" (תהלים קיח, כ), הכניסה שדרכה העולמות התחתונים מגיעים אל ה'; ומכיוון שכפי שנאמר בספר יצירה, "סופן נעוץ בתחילתן", הספירה הנמוכה ביותר מקבלת מן הבחינה הגבוהה ביותר.

וע"כ נקי ארץ חמדה⁷⁹ ארץ חפץ⁸⁰ פי חפץ ורצון שלמעלה שיהיה ביטול היש לאין וכמ"ש בע"ח [בעץ חיים] שמתחלה⁸¹ היה ההמשכה מבחי

ולכן היא נקראת "ארץ חמדה", "ארץ חפץ": כלומר, החפץ והרצון שלמעלה שיהיה ביטול היש לאין. וכמו שכתוב בעץ חיים, בתחילה הייתה ההמשכה מבחינת

לכן הארץ נקראת "ארץ חמדה" (ירמיהו ג, יט) ו"ארץ חפץ" (מלאכי ג, יב): היא מבטאת את רצון ה' שהיש יתבטל לאין. לאחר מכן מביא אדמו"ר הזקן את דברי עץ חיים על שני שלבים בהמשכה האלונית.

כי חפץ חסד הוא⁸² ועכשיו הוא ע"י מעשה התחתונים וע"ז אמר שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה כו' "כי חפץ חסד הוא", ואילו עכשיו הדבר נעשה באמצעות מעשי התחתונים; ועל כך נאמר: "שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה" וכו'.

בתחילה נבעה ההמשכה מרצונו של ה' בלבד, "כי חפץ חסד הוא" (מיכה ז, יח); ואילו עכשיו היא באה באמצעות מעשי התחתונים. מילת הברכה "שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה" רומזת לכך.

[ועמ"ש מה לקמן בפ"י וענין שנקראת ארץ כנען לשון סוחר ועיין במדרש תהלים (ס"ה) ע"פ למנצח אל הנחילות]⁸³

[ועיינו במה שכתוב על כך בהמשך, בביאור המשמעות של הכינוי "ארץ כנען", שהוא לשון סוחר; ועיינו במדרש תהלים (ס"ה) על הפסוק "למנצח אל הנחילות".]

בהערה שבסוגריים מרובעים מפנה אדמו"ר הזקן להסבר בהמשך, מדוע הארץ נקראת "כנען" — מילה שמשמעותה גם סוחר. הוא מפנה גם למדרש תהלים על מזמור ה', שכותרתו "אל הנחילות" מהדהדת את המילה "נחלה".

והיינו להיות בהם ועל ידם העלאה והמשכה זו דדירה בתחתונים והיינו מפני שישראל עלו במחשבה^{84, 85}

כלומר, כדי שישראל ועל ידם תתקיימה ההעלאה וההמשכה האלה, של דירה בתחתונים; והדבר נובע מכך שישראל עלו במחשבה.

הארץ ניתנה לישראל כדי שישראל ועל ידם תתקיימה ההעלאה וההמשכה האלה, ותיווצר דירה בתחתונים. הם יכולים לעשות זאת מפני ש"ישראל עלו במחשבה" (בראשית רבה א, ד): נשמותיהם היו במחשבתו של ה' עוד לפני הבראה.

לכן יש בהם כח להמשיך הגילוי גם למטה וכמ"ש במ"א בביאור ע"פ יונת⁸⁶ כי מחשבה זו הוא בחי' מקיף כולל אבי"ע [אצילות בריאה יצירה עשיה] כו'.

לכן יש בהם כוח להמשיך את הגילוי גם למטה, וכמו שמבואר במקום אחר, בביאור על "יונת", שמחשבה זו היא בחינת מקיף הכוללת את אצילות, בריאה, יצירה ועשיה וכו'.

מכיוון ששורשם במחשבה הקדומה ההיא, יש לישראל כוח להמשיך את הגילוי גם למטה, עד כאן. אותה מחשבה היא בחינת מקיף הכוללת את כל ארבעת העולמות — אצילות, בריאה, יצירה ועשיה — ולכן היא נמצאת בכל הדרגות.

11 ולכן מקדימים לומר ברכת הזן זהו כענין הבחי' דכי חפץ חסד הוא ואח"כ ברכת הארץ זהו ההמשכה עיי'

לכן אומרים תחילה את ברכת "הזן": היא מקבילה לבחינה של "כי הוא חפץ חסד"; ולאחר מכן את ברכת הארץ, שהיא ההמשכה באמצעות

כך מוסבר סדר הברכות. "הזן", שנאמרת תחילה, מקבילה ל"כי הוא חפץ חסד" — השפע שנובע מרצונו של ה' עצמו; ברכת הארץ, שבאה אחריה, מקבילה לשפע שנמשך באמצעות מעשי האדם.

מעשה התחתונים ופי' ורחבה כענין רחבה מצותך מאד⁸⁷ להמשיך גילוי בחי' סוכ"ע שלמעלה מהקו כו' ועמ"ש בפי' וארא בביאור ע"פ דלכן אמור.

מעשי התחתונים. ופירוש "ורחבה" הוא כמו "מצוותך רחבה מאוד": להמשיך גילוי של בחינת סובב כל עלמין, שלמעלה מן הקו וכו'. ראו מה שנכתב בפרשת וארא, בביאור על "לכן אמור".

"ורחבה" מזכיר את "מצוותך רחבה מאוד" (תהלים קיט, צו): באמצעות המצוות ממשיכים את גילוי האור המקיף את כל העולמות, שלמעלה מן הקו — קו האור המדוד שנכנס לעולמות. אדמו"ר הזקן מפנה לביאורו על "לכן אמור" בפרשת וארא.

12 וזהו ועל שהוצאתנו מארץ מצרים בחי' מיצר וגבול כו' ותחלה ומברכים אותך אנחנו ביי' [בית יוסף] ואח"כ יתברך שמך בפי כל חי ועמ"ש מזה סד"ה וכל העם רואים.⁸⁸

וזהו "ועל שהוצאתנו מארץ מצרים" — מבחינת מיצר וגבול וכו'. תחילה "ומברכים אותך" — אנחנו, בני ישראל — ואחר כך "יתברך שמך בפי כל חי". ראו מה שנכתב על כך בסוף המאמר המתחיל "וכל העם רואים".

בברכה אנו מודים לה' גם "על שהוצאתנו מארץ מצרים": מצרים נדרשת מלשון מיצר, כלומר צמצום והגבלה. סדר הדברים — תחילה "ומברכים אותך", שנאמר על ידי ישראל, ורק אחר כך "יתברך שמך בפי כל חי" — מלמד שההשפעה מתחילה בישראל ומתפשטת לכול.

וזהו שאנו אומרים פסוק זה דואכלת ושבעת וברכת⁸⁹ בברכת הארץ כי עיקר המשכה דברכת הזן⁹⁰ גיי' בשביל ברכת הארץ דהיינו שמיחו"ע [שמיחודא עילאה] נמשך הכח ועוז לי חו"ת שיהיה ביטול היש

וזו הסיבה שאנו אומרים פסוק זה, "ואכלת ושבעת וברכת", בברכת הארץ: עיקר ההמשכה של ברכת "הזן" גם היא מכוונת לברכת הארץ. כלומר, מיחודא עילאה נמשכים כוח ועוז ליחודא תתאה, כדי שתהיה התבטלות היש.

לכן אומרים את הפסוק "ואכלת ושבעת וברכת" בתוך ברכת הארץ: גם ההמשכה של ברכת "הזן" נועדה לברכת הארץ. יחודא עילאה נותן ליחודא תתאה את הכוח להגיע להתבטלות היש.

והנה גם בימי משה קודם שנכנסו לארץ הזכירו ברכת הארץ על בחי' ביטול היש אלא שאז היתה בנוסח אחר

והנה, גם בימי משה, קודם שנכנסו לארץ, הזכירו את ברכת הארץ בהקשר של התבטלות היש, אלא שאז היה לה נוסח אחר.

כבר בימי משה, לפני שישאל נכנסו לארץ, הזכירו את עניינה של ברכת הארץ — התבטלות היש — אך בנוסח אחר.

וגם נכללת תוך ברכת הזן שעל המן וכמ"ש המ"א (סי' קצ"א) דמדאורייתא די כשיכרך על שלשתן ברכה אחת כו'

והיא נכללה גם בברכת "הזן" שנאמרה על המן, וכפי שכותב המגן אברהם (סי' קצ"א), שמדאורייתא די בברכה אחת על שלושתן וכו'.

ברכת הארץ נכללה גם בברכת "הזן" שנאמרה על המן. המגן אברהם (על אורח חיים, סי' קצ"א) כותב שמדאורייתא די בברכה אחת הכוללת את שלושת העניינים.

אלא שאחר כך כשפסק ירידת המן ונכנסו לארץ תיקן יהושע ברכת הארץ להיות ברכה בפ"ע [בפני עצמו] כו'. ומתורץ קושיית הרשב"א [הרבי שלמה בן אדרת]:

אלא שלאחר מכן, כשפסקה ירידת המן ונכנסו לארץ, תיקן יהושע את ברכת הארץ כברכה בפני עצמה וכו'. וכך מתורצת קושיית הרשב"א:

רק לאחר שפסק המן וישראל נכנסו לארץ קבע יהושע את ברכת הארץ כברכה נפרדת. בכך מתורצת קושיית הרשב"א: החיוב מן התורה כלל תמיד את עניין ברכת הארץ, ויהושע קבע לה נוסח ומסגרת נפרדים.

קטע 4 • 131-18

ברית ותורה

13 ג וזהו ג"כ שצריך שיזכיר בה ברית⁹¹ ותורה. ואם לא הזכיר לא יצא י"ח [ידי חובתו]. והענין כי

3. זו גם הסיבה לכך שיש להזכיר בה ברית ותורה, ואם לא הזכיר אותן, לא יצא ידי חובתו. וזהו ההסבר:

סעיף 3 מסביר דין נוסף: בברכת הארץ יש להזכיר את הברית (ברית המילה) ואת התורה, ומי שהשמיט אותן לא יצא ידי חובתו (ברכות מט ע"א).

הנה המשכה זו מבחי' יחו"ע [יחודא עילאה] דח"ע [דחכמה עילאה] שהוא ברכת הזן. שיומשך המשכה זו ביחו"ת [ביחודא תתאה] בברכת הארץ זהו ע"י ברית ותורה.

המשכה זו מבחינת יחודא עילאה של חכמה עילאה, שהיא ברכת "הזן", תימשך ביחודא תתאה, בברכת הארץ — והמשכה זו נעשית באמצעות הברית והתורה.

הטעם הוא שהשפע של יחודא עילאה, חכמה עילאה, שהיא ברכת "הזן", מגיע ליחודא תתאה של ברכת הארץ רק באמצעות הברית והתורה.

כי הנה משה אמר כי כבד פה וכבד לשון אנכי⁹² כו' ופי' בזהר⁹³ כבד פה לגבי אורייתא דבעל פה כבד לשון לגבי תורה שבכתב.

משה אמר: "כי כבד פה וכבד לשון אנכי" וגוי, והזהר מפרש: "כבד פה" ביחס לתורה שבעל פה, ו"כבד לשון" ביחס לתורה שבכתב.

משה אמר שהוא "כבד פה וכבד לשון" (שמות ד, י). הזהר מפרש את שני הביטויים כמתייחסים לשני חלקי התורה: "כבד פה" ביחס לתורה שבעל פה, ו"כבד לשון" ביחס לתורה שבכתב.

14 והיינו כי מלי פה⁹⁴ תורה שבעל פה קרינן לה⁹⁵ שהיא בחי' הגילוי למטה וגם תורה שבכתב דמח"ע [דמחכמה עילאה] נפקת^{96, 97, 98} מ"מ היא המתלבשת בז"א

כלומר, "מלכות היא פה, וזו תורה שבעל פה", והיא בחינת הגילוי למטה. גם התורה שבכתב, אף שהיא "יוצאת מחכמה עילאה", היא בכל זאת זו שמתלבשת בז"א,

בתיקוני זוהר נאמר: "מלכות היא פה, וזו תורה שבעל פה" — התורה שבעל פה היא גילוי במדרגה הנמוכה ביותר. התורה שבכתב "יוצאת מחכמה עילאה", ובכל זאת גם היא מתלבשת בז"א, המדות.

שהוא בחי' המדות כשר ופסול כמ"ש במ"א בד"ה השמים כסאי כו' ומשה הוא עצמיות ח"ע [חכמה עילאה] שהוא בחינת המדות — כשר ופסול, כפי שמוסבר במקום אחר במאמר המתחיל "השמים כסאי" וכו'. ואילו משה הוא עצמות חכמה עילאה,

לכן התורה מדברת במונחים של "כשר" ו"פסול", קטגוריות השייכות למדות, כפי שמוסבר במאמר "השמים כסאי". משה, לעומתה, מבטא את חכמה עילאה בעצמותה.

כמו שדבוקה למעלה בשרשה וע"כ לא יכול לישפל להיות בבחלי' ההמשכה והגילוי למטה כ"א להיות קשור במקורו כו' ועמ"ש מזה בביאור ע"פ יונתי

כפי שהיא דבוקה למעלה בשורשה; לכן לא יכול היה לרדת ולהיות בבחינת המשכה וגילוי למטה, אלא רק להיות קשור למקורו וכו'. ראו מה שנכתב על כך בביאור על "יונתי".

חכמתו של משה דבוקה בשורשה למעלה. לכן לא יכול היה לרדת להמשכה ולגילוי למטה, אלא להישאר קשור למקורו; משום כך היה "כבד פה".

אלא שהקב"ה השיבו ואנכי אהיה עם פיך⁹⁹ כו' ונמצא שהתורה היא הממוצע המחבר וממשיך מבחי' עצמיות ח"ע [חכמה עילאה] חכמה סתימאה בבחי' ח"ת [חכמה תתאה]

אלא שהקדוש ברוך הוא השיב לו: "ואנכי אהיה עם פיך" וכו'. נמצא שהתורה היא הממוצע המחבר וממשיך מבחינת עצמות חכמה עילאה — חכמה סתימאה — אל בחינת חכמה תתאה,

ה' השיב לו: "ואנכי אהיה עם פיך" (שמות ד, יב). התורה היא אפוא הממוצע המחבר וממשיך את עצמות חכמה עילאה, החכמה הסתומה, אל חכמה תתאה.

שהיא בחיי מלי ועמ"ש כה"ג [כהאי גוונא] ע"פ יונתי שהתורה היא המחברת בחיי מקור נשיי [נשמות ישראל] שעלו במחשבה עם בחיי הנשמה המתפשטת בגוף ולמעלה זהו התחברות והמשכה מבחי" ח"ס [חכמה סתימאה] וכתר במלי דאצילות שהתחברות זו היא ע"י התורה

שהיא בחינת מלכות. ראו מה שנכתב בדומה לכך על "יונתי": התורה מחברת בין מקור נשמות ישראל, שעלו במחשבה, לבין בחינת הנשמה המתפשטת בגוף; ולמעלה, זהו החיבור וההמשכה מבחינת חכמה סתימאה וכתר אל מלכות דאצילות, וחיבור זה נעשה באמצעות התורה,

חכמה תתאה היא מלכות. בדומה לכך, בביאור על "יונתי" מוסבר שהתורה מחברת בין מקור נשמות ישראל, שעלו במחשבתו של ה', לבין הנשמה כפי שהיא מתלבשת בגוף; ולמעלה היא מחברת בין חכמה סתימאה וכתר לבין מלכות דאצילות.

שהיא חכמה דאצילות ועמ"ש בד"ה למען תירא את ה' ועד"ז הוא כאן שהמשכה מבחי" ברכת הזן
שהיא חכמה דאצילות. ראו מה שנכתב במאמר המתחיל "למען תירא את ה'". וכך גם כאן: ההמשכה מבחינת ברכת "הזן",

חיבור זה נעשה באמצעות התורה, שהיא חכמה דאצילות. כך גם כאן, בהמשכת ברכת "הזן".

שהוא בחיי מן שנמשך ממו"ס [ממוחא סתימאה] טלא דבדולחא שיומשך במלי דאצילות שהיא בחיי הארץ
זהו ע"י התורה שמבחי" חב"ד [חכמה בינה ודעת] דז"א

שהיא בחינת המן הנמשך ממו"ס, טלא דבדולחא — כדי שיימשך למלכות דאצילות, שהיא בחינת הארץ, הדבר נעשה באמצעות התורה, שמבחינת חב"ד דז"א.

המשכת המן, מ"טל הבדולח" של מו"ס, מגיעה אל מלכות דאצילות, "הארץ", באמצעות התורה, שמקורה בחכמה, בינה ודעת דז"א. משום כך ברכת הארץ מזכירה את התורה.

וזהו חכמות בחוץ תרונה¹⁰⁰ שלהיות הגילוי בחוץ היינו בבי"ע זהו דייקא על ידי חכמות היינו ב' בחי
חכמה היינו שלהיות ההמשכה מחכמה עילאה זהו ע"י התורה ותמלא כדה¹⁰¹ כוי

וזהו "חכמות בחוץ תרונה": הגילוי בחוץ, כלומר בבי"ע, נעשה דווקא באמצעות "חכמות" — שתי בחינות של חכמה. כלומר, ההמשכה מחכמה עילאה נעשית באמצעות התורה — "ותמלא כדה" וכו'.

במשלי א, כ נאמר: "חכמות בחוץ תרונה". לשון הרבים מציינת שתי בחינות של חכמה — חכמה עילאה וחכמה תתאה — והגילוי ב"חוץ", בעולמות בריאה, יצירה ועשיה, מגיע רק באמצעות שתיהן. אדמו"ר הזקן מוסיף את המילים "ותמלא כדה" (בראשית כד, טז), המתארות את רבקה שואבת מים מן הבאר, כדימוי להמשכה זו באמצעות התורה.

ועמ"ש מזה בד"ה זכור את יום השבת¹⁰² לקדשו ועיין במק"מ [במקדש מלך] בפ"י הזהר פ' תולדות (דקמ"א ע"ב) מענין פ"י חכמות בחוץ וע' לקמן.

ראו מה שנכתב על כך במאמר המתחיל "זכור את יום השבת לקדשו", ועיינו ב"מקדש מלך", בפירושו לזוהר, פרשת תולדות (דקמ"א ע"ב), בעניין פירוש "חכמות בחוץ"; ועיינו להלן.

הוא מפנה למאמרו על "זכור את יום השבת", ולי"מקדש מלך", פירוש לזוהר, בעניין קריאת הזוהר את הפסוק "חכמות בחוץ" בפרשת תולדות.

ועד"ז יובן המדרש רבה (פ' ויחי פרשה צ"ח) ד"א [דבר אחר] יששכר חמור גרם¹⁰³ פירותיו של יששכר גסין¹⁰⁴ היו כו'

ועל פי זה יובן גם מדרש רבה (פרשת ויחי, פרק צ"ח): "דבר אחר, יששכר חמור גרם — פירותיו של יששכר גסים היו"ו וכו'.

המדרש (בראשית רבה 98:12) מפרש את ברכת יעקב "יששכר חמור גרם" (בראשית 49:14) כשבח לארצו של יששכר: פירותיה היו גדולים.

ע"י שהיו עוסקים בתורה כו' ע"ש והיינו כי ברכת הארץ הוא ע"י תורה דייקא מטעם הנ"ל

"משום שהיו עוסקים בתורה" וכו'; עיינו שם. כלומר, ברכת הארץ באה דווקא באמצעות התורה, מהטעם שזכר לעיל.

במדרש סיפרו ישראל לאומות, שהתפעלו מן הפירות, שעיסוקם של בעליהם בתורה הוא פלא גדול עוד יותר. מכאן מסיק אדמו"ר הזקן שברכת הארץ באה דווקא באמצעות התורה.

(ובאופן אחר י"ל [יש לומר] הפ"י בענין חכמות בחוץ שכדי להיות ההמשכה מבחי' חכמה עילאה בחוץ במל' מקור דבי"ע צ"ל ע"י [עתיק יומין] המשכה מח"ס [מחכמה סתימאה] דעתיק שלמעלה

(ובדרך אחרת אפשר לפרש את ענין "חכמות בחוץ": כדי שההמשכה מבחינת חכמה עילאה תגיע אל החוץ, למלכות, מקור בריאה, יצירה ועשיה, צריכה להיות המשכה מחכמה סתימאה דעתיק, שלמעלה מ-

פירוש נוסף, בסוגריים, ל"חכמות בחוץ": כדי שחכמה עילאה תגיע אל ה"חוץ", אל מלכות, מקור בריאה, יצירה ועשיה, דרושה המשכה מדרגה נעלית עוד יותר — חכמה סתימאה דעתיק.

מחכמה עילאה דאצי' דקמיה שוין אצילות ובי"ע ע"כ משם דייקא נמשך הכח להיות ההמשכה גם בחוץ וכענין המגביהי לשבת¹⁰⁵.¹⁰⁶ כו' המשפילי כו' וכ"מ [וכן משמע] הפ"י באדרא)

חכמה עילאה דאצילות, שלפניו אצילות ובריאה, יצירה ועשיה שוות; לכן דווקא משם נמשכת היכולת שההמשכה תגיע גם אל החוץ, בדומה ל"המגביהי לשבת" וכו', "המשפילי לראות" וכו'. וכך משתמע הפירוש גם באדרא)

עתיק הוא למעלה מחכמה עילאה דאצילות, ולפניו אצילות והעולמות התחתונים שווים; לכן רק משם יכול האור להגיע גם למדרגה הנמוכה ביותר. הפסוקים בתהלים 5:113-6, "המגביהי לשבת" ו"המשפילי לראות", מבטאים זאת, ואותו פירוש משתמע גם מאדרא שבזוהר.

(דק"א ב' ¹⁰⁷ ודק"מ ע"א) ובפי' ואתחנן (דרס"ב ע"א) ועמ"ש מזה לעיל בפי' בהעלותך ועדי"ז יש לומר ג"כ בענין הזכרת תורה בברכת הארץ

(דק"א ע"ב ודק"מ ע"א), ובפרשת ואתחנן (דרס"ב ע"א). ראו מה שנכתב על כך לעיל בפרשת בהעלותך. ועל דרך זה אפשר לומר גם בענין הזכרת התורה בברכת הארץ:

אדמו"ר הזקן מציין את דפי האדרא (דק"א ע"ב ודק"מ ע"א) ואת הזוהר בפרשת ואתחנן (דרס"ב ע"א), ומפנה לדיונו בפרשת בהעלותך. לאחר מכן הוא מחיל את אותו רעיון גם על הזכרת התורה בברכת הארץ.

כי אע"ג [אף על גב] דהתורה נקי' נובלות חכמה ¹⁰⁸ כנ"ל בענין השמים כסאי כוי' ובענין כבד פה כוי'.

אף שהתורה נקראת "נובלות חכמה", כנוכח לעיל בענין "השמים כסאי" כוי' ובענין "כבד פה" כוי',

המדרש קורא לתורה "נובלות חכמה של מעלה" (בראשית רבה 17:5) — מעין הסתעפות פחותה של חכמה עילאה — כפי שנוכח קודם בהקשר של "השמים כסאי" ושל "כבד פה".

אך באמת כדי להיות בחי' ירידה והמשכה מחכמה עילאה בבחי' זו זהו ע"י המשכה מלמעלה לה מעלה מהחכמה וכמ"ש במ"א באריכות דוגמא לזה מענין וידבר שלשת אלפים משל ¹⁰⁹ כוי' בד"ה לך לך מארצך. ¹¹⁰

אבל לאמיתו של דבר, כדי שתהיה ירידה והמשכה מחכמה עילאה אל בחינה זו, הדבר נעשה באמצעות המשכה ממקום שלמעלה הרבה יותר מחכמה. כפי שמבואר בהרחבה במקום אחר, דוגמה לכך היא ענין "וידבר שלשת אלפים משל" כוי', במאמר המתחיל "לך לך מארצך".

כדי שחכמה עילאה תרד אפילו לצורה פחותה זו, דרושה המשכה ממקום שלמעלה הרבה יותר מחכמה. אדמו"ר הזקן מביא לכך דוגמה במאמרו "לך לך מארצך": שלמה אמר "וידבר שלשת אלפים משל" (מלכים א' 5:12), שכן רק שכל גדול יכול להלביש את חכמתו בדברים נמוכים ממנה בהרבה.

15 וזהו ענין ואנכי אהיה עם פיך. וכמ"ש ג"כ בד"ה ואהיה אצלו אמון ^{111, 112} דהתורה משבחת א"ע [את עצמו]

במעלתה זו שתוכל לירד להיות בחי' אמון פדגוג ^{113, 114} מה שמשא לא יכול לירד להיות בבחינה זו כמ"ש ¹¹⁵

וזהו פירוש "ואנכי אהיה עם פיך". כפי שמוסבר גם במאמר הפותח במילים "ואהיה אצלו אמון", התורה משבחת את עצמה על מעלה זו: היא יכולה לרדת ולהיות בבחינת אמון — מחנך ומדריך — ואילו משה לא יכול היה לרדת למדרגה זו, כפי שכתוב,

זהו פירוש הבטחת ה': "ואנכי אהיה עם פיך". במאמר העוסק במשלי ח', ל, "ואהיה אצלו אמון", התורה משבחת את עצמה כ"אמון". המדרש מפרש זאת כמחנך שנושא ילד ומגדל אותו; וזה בדיוק מה שמשא אמר שאינו יכול להיות.

כי תאמר אלי שאתה בחיקך¹¹⁶ כאשר ישא האומן כו' אלא שזהו ע"י המשכה מבחי' אנכי מי שאנכי דייקא.

"כי תאמר אלי, שאתה בחיקך כאשר ישא האומן" וכו'. אלא שהדבר נעשה באמצעות המשכה מבחינת אנכי — "מי שאנכי" דווקא.

משה אמר: "כי תאמר אלי, שאתה בחיקך כאשר ישא האומן את היונק" (במדבר יא, יב): הוא לא יכול היה לרדת ולטפל בעם באופן זה. התורה יכולה לעשות זאת, משום שירידתה נמשכת מבחינת אנכי — "מי שאנכי", עצמותו של ה'.

16 וז"ש [וזהו שכתוב] במדרש רבה¹¹⁷ ע"פ אלה הדברים אשר דבר משה¹¹⁸ עד שלא זכה לתורה כתיב לא איש דברים אנכי¹¹⁹ כיון שזכה לתורה¹²⁰ כו' אלה הדברים אשר דבר משה.

זהו מה שנאמר במדרש רבה על הפסוק "אלה הדברים אשר דיבר משה": "עד שלא זכה לתורה כתוב: לא איש דברים אנוכי; כיון שזכה לתורה" וכו', "אלה הדברים אשר דיבר משה".

המדרש (דברים רבה א, א) מציין שלפני שמשא קיבל את התורה אמר "לא איש דברים אנוכי" (שמות ד, י), אך לאחר שזכה לתורה נתרפאה לשונו, וספר דברים פותח במילים "אלה הדברים אשר דיבר משה".

נמצא שאע"פ [שאף על פי] שבחי' היותו כבד פה ולא איש דברים זהו מצד היותו מבחי' חכמה עילאה שא"א לבא בגילוי ההשתלשלות בבחי' פה ודבור עכ"ז [עם כל זה] מה שע"י התורה זכה להיות מדבר אלה הדברים כו' זהו בחי' עליונה יותר.

נמצא שאף על פי שהיותו "כבד פה" ו"לא איש דברים" נבעה מכך שהיה בבחינת חכמה עילאה, שאינה יכולה לבוא בגילוי בתוך השתלשלות בבחינת פה ודיבור, בכל זאת, העובדה שבאמצעות התורה זכה לדבר "אלה הדברים" וכו', מבטאת בחינה נעלית עוד יותר.

הקושי של משה לדבר נבע ממעלתו: חכמה עילאה אינה יכולה להופיע בתוך השתלשלות העולמות בדיבור. העובדה שבאמצעות התורה הגיע לדבר "אלה הדברים" מראה שיש כאן בחינה נעלית עוד יותר, שבכוחה להביא אפילו את החכמה לידי דיבור.

17 ואיך הוא אלא ודאי מפני שכדי להיות המשכה זו מבחי' ח"ע [חכמה עילאה] בבחי' דבור זהו ע"י המשכה מבחי' הכתר שלמעלה גם מח"ע [מחכמה עילאה] וכמ"ש כה"ג [כהאי גוונא] במ"א ע"פ ארוממך¹²¹ ה' כי דליתני¹²².

וכיצד הדבר אפשרי? אין זאת אלא משום שכדי להמשיך מבחינת חכמה עילאה אל בחינת הדיבור, נדרשת המשכה מבחינת כתר, שלמעלה אפילו מחכמה עילאה, כפי שמוסבר בדרך זו במקום אחר על הפסוק "ארוממך הוי' כי דליתני".

כיצד הדבר אפשרי? רק המשכה מכתר, הבחינה שלמעלה מחכמה, יכולה להמשיך את החכמה אל הדיבור; ככל שהמקור גבוה יותר, כך הוא יכול להגיע למטה יותר. אדמו"ר הזקן מסביר זאת במקום אחר על הפסוק "ארוממך הוי' כי דליתני" (תהלים ל, ב).

ועדיין י"ל [יש לומר] ג"כ ענין הזכרת תורה בברכת הארץ כי לחם מן השמים היינו ז"א דאצילות וח"ע [וחכמה עילאה] ואע"ג [ואף על גב] דשרשו מטלא דבדולחא היינו ששרשו משם

בדרך זו אפשר להסביר גם את אזכרת התורה בברכת הארץ. שכן "לחם מן השמים" הוא ז"א דאצילות וחכמה עילאה; ואף ששרשו מטלא דבדולחא, כלומר, שורשו משם,

אותו רעיון מסביר מדוע התורה נזכרת בברכת הארץ. "לחם מן השמים", המן, הוא ז"א דאצילות וחכמה עילאה, אף ששרשו גבוה עוד יותר, בטלא דבדולחא.

אבל עכ"ז [עם כל זה] נקי' לחם מן השמים שהמשכנתו למטה הוא במח"י [בבחינה] שמים דהיינו ז"א דאצילות וכדי להיות המשכה מבחי' זו בארץ

אף על פי כן הוא נקרא "לחם מן השמים", משום שהמשכנתו למטה היא בבחינת "שמים", כלומר בז"א דאצילות. וכדי שתהיה המשכה מבחינה זו אל ה"ארץ",

למרות זאת הוא נקרא "לחם מן השמים", משום שבדרכו למטה הוא עובר דרך "שמים", ז"א דאצילות. השאלה היא כיצד מגיעה המשכה משם הלאה, אל ה"ארץ".

דהיינו ברכת הארץ זהו ע"י התורה כענין ואנכי אהיה עם פיך דגבי משה וזהו ואכלת ושבעת וברכת את¹²³ ה'.

כלומר, אל ברכת הארץ — הדבר נעשה באמצעות התורה, בדומה למה שנאמר למשה: "ואנכי אהיה עם פיך". וזהו "ואכלת ושבעת וברכת את ה'".

ההמשכה מגיעה אל הארץ, אל ברכת הארץ, באמצעות התורה, כשם שה' אמר למשה: "ואנכי אהיה עם פיך". זהו פירוש הפסוק "וברכת את ה'".

את דייקא דהיינו בחי' דבור העליון שהוא בחי' כ"ב אותיות מאל"ף ועד תי"ו וכמ"ש במ"א הנה להיות ברכה זו צ"ל על ידי התורה.

"את" דווקא — כלומר, בחינת הדיבור העליון, שהיא בחינת עשרים ושתיים האותיות, מאל"ף ועד תי"ו, כפי שמוסבר במקום אחר. נמצא שכדי שתהיה ברכה זו, היא צריכה לבוא באמצעות התורה.

המילה "את", מאל"ף ועד תי"ו, מייצגת את עשרים ושתיים האותיות, שהן "הדיבור העליון". לכן ברכה שמגיעה לבחינת הדיבור צריכה לבוא באמצעות התורה.

ולקמן נתבאר דפ"י חכמות בחוץ היינו ח"ע [חכמה עילאה] וח"ת [וחכמה תתאה] שהיא בחי' מלי' וכ"מ [וכן משמע] הפ"י בזהר פ' תולדות שם.

בהמשך מתבאר שפירוש "חכמות בחוץ" הוא חכמה עילאה והחכמה התתאה, שהיא בחינת מלכות; וכך משתמע גם מפירוש הדברים בזהר, פרשת תולדות, שם.

אדמו"ר הזקן מציין שבהמשך מתבאר ש"חכמות בחוץ" הן חכמה עילאה והחכמה התתאה, שהיא מלכות, בהתאם לזהר על פרשת תולדות.

וענין חיוב הזכרת ברית¹²⁴ בברכת הארץ יובן ע"ד מ"ש בזהר פרשת מקץ (דקצ"ח ע"א) ע"פ ויוסף הוא השליט על הארץ¹²⁵ ונהיר לה וזן לה הוא המשביר לכל עם הארץ

את החובה להזכיר ברית בברכת הארץ אפשר להבין על פי הנאמר בזהר, פרשת מקץ (דף קצ"ח ע"א), על הפסוק "ויוסף הוא השליט על הארץ" — הוא מאיר אותה ומפרנס אותה — "הוא המשביר לכל עם הארץ",

כעת לענין הברית. הוזהר על פרשת מקץ דורש את הפסוק "ויוסף הוא השליט על הארץ... הוא המשביר לכל עם הארץ" (בראשית מב, ו) כמתייחס ליוסף, המאיר ומפרנס את ה"ארץ", מלכות.

דהא ההוא נהר דנגיד ונפיק מיניה אתזנו כולהו דהיינו כי עיקר הממשיך ומשפיע בבחי' הארץ שהיא המלי' הוא יוסף צדיק עליון (וכמ"ש ג"כ עוד בזהר פרשה וישלח דקס"ח)

"שהרי מאותו נהר הנמשך והיוצא ממנו ניוונים כולם". כלומר, מי שממשיך ומשפיע בעיקר אל בחינת הארץ, שהיא מלכות, הוא יוסף, הצדיק העליון (וכך נאמר עוד גם בזהר, פרשת וישלח, עמ' 168).

הוזהר מסביר ש"מאותו נהר הנמשך והיוצא ממנו" ניוונים כולם. יוסף, "הצדיק העליון", הוא יסוד — הצינור העיקרי הממשיך את השפע אל מלכות; וברית המילה היא האות של יסוד.

ואי תימא יוסף אמאי יתיר מכולהו אלא ודאי יוסף בלחודוי ככולהו בגין דאיקרי צדיק ודא הוא דאנהר לסיהרא יתיר מכולהו כו'

"ואם תשאל, מדוע יוסף יותר מכולם? אלא ודאי, יוסף לבדו הוא כמו כולם, מפני שהוא נקרא צדיק, והוא שמאיר ללבנה יותר מכולם" וכו'.

הוזהר על וישלח שואל מדוע יוסף מובדל משאר השבטים, ומשיב שיוסף לבדו הוא כמו כולם, מפני שהוא נקרא צדיק ומאיר ל"לבנה", מלכות, יותר מכולם.

ע"ש ובזהר ויצא (דקס"ב סע"ב [סוף עמוד ב])¹²⁶ והיינו כמ"ש לך ה' הגדולה והגבורה כו' כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה כו' כי

ראה שם; וכן בזהר, ויצא (סוף דף קס"ב ע"ב). והיינו כמו שכתוב: "לך ה' הגדולה והגבורה" וכו', "כי כל בשמים ובארץ; לך ה' הממלכה" וכו'. כי

אדמו"ר הזקן מוסיף את דברי הוזהר על ויצא, ולאחר מכן מביא את הפסוק "לך ה' הגדולה והגבורה... כי כל בשמים ובארץ; לך ה' הממלכה" (דברי הימים א' כ"ט: י"א).

הנה לך ה' הגדולה היינו שהמדות דאצילות הן בבחי' לך בבחי' ביטול ממש לאור אי"ס ב"ה דלאו מכל אל"ן מדות ¹²⁷ איהו כלל ¹²⁸ וזהו בחי' יחוי"ע [יחודא עילאה]. ^{129, 130}

"לך ה' הגדולה" פירושו שמדות אצילות נמצאות בבחינת "לך" — בביטול ממש לפני אור אין סוף ברוך הוא, שאינו אף אחת מהמדות הללו כלל; וזהו בחינת יחודא עילאה.

"לך ה' הגדולה" מתייחס למדות אצילות, הבטלות לחלוטין לפני אור אין סוף, שעליו נאמר בתיקוני זוהר שהוא "אינו אף אחת מהמדות הללו כלל". וזהו יחודא עילאה.

18 ולך ה' הממלכה זהו יחוי"ת [יחודא תתאה] ביטול היש והמשכת הביטול מיחוי"ע [מיחודא עילאה] ליחוי"ת

[ליחודא תתאה] זהו ע"י כל בשמים ובארץ ותרגומו דאחיד בשמיא וארעא ^{131, 132, 133} שהוא בחי' יסוד ¹³⁴

המקשר וממשיך מבחי' שמים שהוא יחוי"ע [יחודא עילאה] לבחי' ארץ שהוא יחוי"ת [יחודא תתאה]

"ולך, הוי', המלוכה" — זו היחודא תתאה, ביטול היש. והמשכת הביטול מן היחודא עילאה ליחודא תתאה נעשית באמצעות "כי כל בשמים ובארץ", שהתרגום מתרגם: "שאחיד בשמיא וארעא" — זו בחינת יסוד, הקושרת וממשיכה מבחינת שמים, שהיא היחודא עילאה, לבחינת ארץ, שהיא היחודא תתאה.

"ולך, הוי', המלוכה" היא היחודא תתאה, ביטול היש שבמלכות. ביניהם עומד "כי כל בשמים ובארץ", המתורגם "שאחיד בשמיא וארעא": יסוד, הקושר בין השמים, היחודא עילאה, לבין הארץ, היחודא תתאה. בהערת קה"ת מצוין שנוסח זה הוא של הזוהר עצמו ואינו מופיע בשום תרגום.

ולכן צריך שיקדים ברית לתורה בברכת הארץ והוא ע"ד מ"ש בפע"ח [בפרי עץ חיים] שער הסוכות ¹³⁵ פ"ב

[פרק ב'] בפ"י מכל מלמדי השכלתי ¹³⁶ שבחי' כל הוא המלמד וממשיך התורה בבחי' מל' ונקרא משכיל

על דבר ¹³⁷ ע"ש

לכן יש להזכיר ברית לפני תורה בברכת הארץ. הדבר מתאים למה שנאמר בפרי עץ חיים, שער הסוכות, פרק ב, בפירוש "מכל מלמדי השכלתי": בחינת "כל" היא המלמד וממשיך את התורה בבחינת מלכות, והיא נקראת "משכיל על דבר". עיין שם.

מכיוון שהברית, יסוד, היא המקשרת בין העליון לתחתון, יש להזכיר אותה לפני התורה. האריז"ל מפרש בפרי עץ חיים את "מכל מלמדי השכלתי" (תהלים קיט, צט) כך: "כל", יסוד, הוא המלמד הממשיך את התורה למלכות, הנקראת "משכיל על דבר" (משלי טז, כ).

וזהו ותקם את דברך כי צדיק אתה ¹³⁸ כו' ועיין בזהר פ' תרומה (דף קס"ח ע"ב) מענין ברית ותורה בברכת הארץ.

וזהו "ותקם את דברך כי צדיק אתה" וגוי'. ועיין בזוהר, פרשת תרומה (דף קס"ח ע"ב), בעניין ברית ותורה בברכת הארץ.

כך נאמר בנחמיה ט, ח: "ותקם את דברך כי צדיק אתה" — הצדיק, יסוד, מביא את "דברך" לידי קיום. הזוהר בפרשת תרומה עוסק בברית ובתורה בברכת הארץ.

ובתולעת יעקב כי [כתב] וצריך להזכיר בה ברית ותורה סוד שלום ואמת הדבקים בארץ החיים ומהם היא נשפעת

ובתולעת יעקב כתב: "וצריך להזכיר בה ברית ותורה — סוד שלום ואמת, הדבקים בארץ החיים, ומהם היא נשפעת;

תולעת יעקב, פירושו הקבלי של רבי מאיר אבן גבאי על התפילות, מסביר שהברית והתורה הן סוד "שלום ואמת" — בקבלה, יסוד ותפארת — הדבקים במלכות, "ארץ החיים", ומשפיעים לה את שפעה.

וצריך להקדים ברית לתורה כי כן הסדר ממטה למעלה ועוד כי הברית הוא הפתח ליכנס לתורה עכ"ל [עד כאן לשונו] ועמ"ש בד"ה

וצריך להקדים ברית לתורה, כי כן הסדר ממטה למעלה; ועוד, הברית היא הפתח להיכנס לתורה". עד כאן לשונו. ועיין מה שכתוב בד"ה

הוא מוסיף שהברית קודמת משום שהסדר הוא מלמטה למעלה, וכן משום שהברית היא הפתח לכניסה לתורה. אדמו"ר הזקן מפנה למאמר "להבין ענין הלב".

להבין ענין הלב גבי ברוך שהוא יסוד אבא כוי וע' בלק"ת [בלקוטי תורה (להאריז"ל)] פ' עקב ¹³⁹ ע"פ ארץ זית שמן ¹⁴⁰ ועיין בזח"ג [בזהר חלק ג] בחקתי (דק"ג סע"ב [סוף עמוד ב]) ¹⁴¹

"להבין ענין הלב", בעניין "ברוך", שהוא יסוד אבא וכו'; ועיין בלקוטי תורה של האריז"ל, פרשת עקב, על הפסוק "ארץ זית שמן"; ועיין בזהר חלק ג, בחוקותי (דף ק"ג ע"ב),

המאמר קושר את "ברוך" ליסוד אבא. הוא מביא גם את לקוטי תורה של האריז"ל על "ארץ זית שמן" (דברים ח, ח), ואת הזהר בחוקותי.

ע"פ ונתתי שלום בארץ ¹⁴² ועיין מ"ש בד"ה שיר השירים ^{143, 144} בפ"י אשר לשלמה ובד"ה צאינה וראינה ^{145, 146} גבי במלך שלמה מלך שהשלום שלו וזהו שאומרים כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה: ^{147, 148}

על הפסוק "ונתתי שלום בארץ"; ועיין מה שכתוב בד"ה "שיר השירים" בפירוש "אשר לשלמה", ובד"ה "צאינה וראינה", בעניין "במלך שלמה" — המלך שהשלום שלו. וזהו שאומרים: "כשם שנכנס לברית, כן יכנס לתורה".

הקטע בזהר עוסק ב"ונתתי שלום בארץ" (ויקרא כו, ו), ושלמה, המתפרש "המלך שהשלום שלו", שייך לאותו עניין. לכן אומרים בברית מילה: "כשם שנכנס לברית, כן יכנס לתורה" (שבת קלז ע"ב) — הברית קודמת לתורה.

מדוע הברית קודמת

19 ד (ועוד י"ל [יש לומר] באופן אחר ענין שיקדים ברית לתורה והוא בהקדים כי הנה בחינת יסוד הוא עד"מ

התקשרות¹⁴⁹ שמקשר האב שכלו בשכל בנו בשעת לימודו עמו באהבה וחשק כו'

ד. (ועוד אפשר להסביר בדרך אחרת מדוע הברית צריכה להקדים לתורה. זאת, לאחר שנקדים ונאמר שבחינת יסוד היא, בדרך משל, הקשר שבו האב קושר את שכלו לשכלו של בנו בשעה שהוא לומד איתו, מתוך אהבה וכמיהה וכו',

סעיף די מביא, בתוך סוגריים ארוכים, הסבר נוסף לכך שהברית קודמת לתורה. יסוד נמשל לקשר שהאב יוצר כשהוא קושר את דעתו שלו לדעת בנו בשעה שהוא מלמד אותו באהבה ובכמיהה; איגרת הקודש ט"ו משתמשת באותו משל.

ע"ד יותר משהעגל רוצה לינק¹⁵⁰ הפרה רוצה להניק והתקשרות זו נמשך ממקום עליון מבחי' משכיל ולכן דייקא מי שהוא בר שכל גדול יותר יוכל להשפיע כו' מה שאין כן מי שאינו בר שכל גדול כל כך.

כמו שנאמר: "יותר משהעגל רוצה לינוק, הפרה רוצה להניק". קשר זה נמשך ממקום גבוה, מבחינת המשכיל; לכן דווקא מי ששכלו גדול יותר יכול להשפיע יותר וכו', שלא כמו מי ששכלו אינו גדול כל כך.

הגמרא אומרת: "יותר משהעגל רוצה לינוק, הפרה רוצה להניק" (פסחים ק"ב ע"א): רצונו של המשפיע גדול מרצונו של המקבל. קשר זה נובע מהכנתו של המשפיע עצמו, מבחינת המשכיל, ולכן ככל ששכלו של המלמד גדול יותר, כך הוא יכול להעניק יותר.

ועד"ז הוא למעלה דמבחינת המגביהי לשבת¹⁵¹ כו' נמשך להיות המשפילי לראות בשמים ובארץ משום דקמיה שוין שמים וארץ.

וכך גם למעלה: מבחינת "המגביהי לשבת" וכו' נמשכת הבחינה של "המשפילי לראות בשמים ובארץ", משום שלפניו שמים וארץ שווים.

כך גם למעלה: דווקא מפני שה' "מגביהי לשבת", הוא "משפילי לראות בשמים ובארץ" (תהלים קיג, ה-ו). לפניו שמים וארץ שווים, ולכן הוא מגיע אל שניהם.

וכן מבואר בפע"ח [בפרי עץ חיים] בשער העמידה פרק י"ד בכוונת קונה הכל כי יסוד ז"א הנק' הכל נעשה ע"י מזלא עילאה דדיקנא דא"א וזהו שאמרו רז"ל [רבותינו זכרונם לברכה] דמזוני במזלא תליא¹⁵² ופ"י בזהר (ויגש)

וכך מבואר בפרי עץ חיים, שער העמידה, פרק י"ד, בכוונת "קונה הכול": יסוד ז"א, הנקרא "הכול", נעשה על ידי מזלא עילאה שבדיקנא דא"א. וזהו שאמרו חז"ל שהמזונות תלויים במזל, והזהר מפרש זאת בפרשת ויגש)

פרי עץ חיים מסביר את הביטוי "קונה הכול" בברכה הראשונה של העמידה: יסוד ז"א, הנקרא "הכול", נעשה באמצעות מזלא עילאה, חלק מן ה"זקן" של א"א. מכאן מאמר חז"ל שהמזונות תלויים במזל (מועד קטן כח ע"א).

(דף ר"ז סע"ב [סוף עמוד ב] ודף ר"ח ע"א) ובפי' וירא (דף קט"ו ע"א) דמזלא הוא נהר דנגיד ונפיק¹⁵³ שהוא בחי' יסוד פי' דאף על גב דארץ

(דף ר"ז ע"ב ודף ר"ח ע"א), ובפרשת וירא (דף קט"ו ע"א), שהמזלא הוא "נהר הנמשך ויוצא", שהיא בחינת יסוד. כלומר, אף שהארץ,

הזוהר מזהה את המזלא עם "נהר הנמשך ויוצא", שהוא יסוד. הרעיון הוא שתנובת הארץ תלויה בזרימה מלמעלה.

שהיא בחי' מלי' היא דמפקא מזון מכל מקום שרש ההמשכה צ"ל מלמעלה מעלה כדפי' בזהר פרשה תרומה (דף ק"ע ע"ב).

שהיא בחינת מלכות, היא שמוציאה מזון, מכל מקום שורש ההמשכה צריך להיות מלמעלה מעלה, כפי שמבואר בזהר, פרשת תרומה (דף ק"ע ע"ב).

מלכות, שהיא ה"ארץ", אכן מוציאה מזון, אך שורש הזרימה צריך להיות גבוה מאוד, כפי שמסביר הזוהר בפרשת תרומה.

והמשכה זו הוא ע"י בחי' יסוד שהוא המחבר וממשיך מבחי' יחו"ע [יחודא עילאה] ביחו"ת [ביחודא תתאה] כנ"ל ולכן נקי' מזלא מלשון יזל מים¹⁵⁴ שמזיל וממשיך ההמשכה שמבחי' סוכ"ע ויחו"ע [ויחודא עילאה] כו' וגם ששרשו ממזלא דא"א כנ"ל ועוד כי

המשכה זו נעשית באמצעות בחינת יסוד, המחברת וממשיכה מבחינת יחודא עילאה אל יחודא תתאה, כנזכר לעיל. לכן היא נקראת מזלא, מלשון "יזל מים": היא מזילה וממשיכה את ההמשכה מבחינת סוכב כל עלמין ויחודא עילאה וכו'; וגם משום ששורשה במזלא דא"א, כנזכר לעיל. ועוד,

הזרימה עוברת דרך יסוד, המחבר את יחודא עילאה ליחודא תתאה; לכן השם מזלא קשור למילה "יזל", כלומר "יזרום" (במדבר כד, ז). יסוד מעביר את אור סוכב כל עלמין ואת יחודא עילאה, ושורשו שלו הוא במזלא דא"א.

הנה מלי' נקי' חכמה תתאה¹⁵⁵ כנודע מענין חכמה בראש וחכמה בסוף^{156, 157, 158} היינו כי חכמה היא בחי' ביטול

הנה מלכות נקראת חכמה תתאה, כידוע מן העניין של "חכמה בראש וחכמה בסוף". כלומר, חכמה היא בחינת ביטול;

נקודה נוספת: מלכות נקראת "חכמה תתאה", כפי שעולה מן הביטוי הקבלי "חכמה בראש וחכמה בסוף". בחסידות, חכמה היא כוח הביטול.

ולכן אור א"ס שורה בחכמה דייקא ויש ב' בחי' חכמה היינו ח"ע [חכמה עילאה] היא הביטול האמיתי אשר בו ועל ידו שורה ונמשך אור א"ס באצילות יחו"ע [יחודא עילאה].

לכן אור אין סוף שורה דווקא בחכמה. יש שתי בחינות של חכמה: חכמה עילאה היא הביטול האמיתי, שבו ועל ידו שורה ונמשך אור אין סוף באצילות — היחודא עילאה;

לכן אור אין סוף שורה בחכמה, שמניחה את עצמה בצד. יש שתי בחינות של חכמה: חכמה עילאה היא ביטול אמיתי, שבאמצעותו נמשך אור אין סוף באצילות, והיא היחודא עילאה.

וח"ת [וחכמה תתאה] היא ביטול היש והוא מקור הביטול דבי"ע יחו"ת [יחודא תתאה] וכמ"ש מזה בד"ה כי אברהם לא ידענו. ^{159, 160, 161}

וחכמה תתאה היא ביטול היש, והיא המקור לביטול של בריאה, יצירה ועשיה — היחודא תתאה, כפי שמוסבר במאמר שמתחיל במילים "כי אברהם לא ידענו".

חכמה תתאה, מלכות, היא ביטול היש ומקור הביטול של העולמות הנבראים — בריאה, יצירה ועשיה; זוהי היחודא תתאה. אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו על "כי אברהם לא ידענו" (ישעיהו 63:16).

20 והנה כמו שהח"ע [שהחכמה עילאה] דאצילות מאין תמצא ^{162, 163} מבחי' א"א שהוא כתר והוא בחי' מזלא עילאה י"ג ת"ד [תיקוני דיקנא] אבא יונק ממזלא כך ג"כ ח"ת [חכמה תתאה] נמשכת מז"א אשר ז"א לגבי המלי הנקי' ח"ת [חכמה תתאה]

והנה, כשם שחכמה עילאה דאצילות "נמצאת מאין" — מבחינת אריך אנפין, שהוא כתר, בחינת המזל העליון, שלושה עשר תיקוני הדיקנא: "אבא יונק מהמזל" — כך גם חכמה תתאה נמשכת מז"א; שהרי ז"א ביחס למלכות, הנקראת חכמה תתאה,

חכמה עילאה "נמצאת מאין" (איוב כח, יב), מאריך אנפין, כתר, באמצעות המזל העליון, אחד משלושה עשר תיקוני הדיקנא של אריך אנפין; כלשון המקובלים: "אבא יונק מהמזל". באותו אופן, חכמה תתאה, מלכות, מקבלת מז"א.

כמו בחי' א"א לגבי ח"ע [חכמה עילאה] כמ"ש במ"א וגם כי מת"ת [מתפארת] דז"א נעשה כתר לנוקי' ולכן יסוד ז"א שבו ועל ידו נמשך ההמשכה מז"א למלי' נקרא מזלא ^{164, 165}

הוא כמו בחינת אריך אנפין ביחס לחכמה עילאה, כפי שמוסבר במקום אחר. ועוד, מתפארת של ז"א נעשה הכתר של נוקבא. לכן יסוד של ז"א, שבו ובאמצעותו נמשכת ההשפעה מז"א למלכות, נקרא מזלא.

ז"א עומד ביחס למלכות כפי שאריך אנפין עומד ביחס לחכמה עילאה, ועל פי הקבלה תפארת של ז"א נעשית הכתר של נוקבא, מלכות. לכן יסוד של ז"א, הערוץ שדרכו ז"א משפיע למלכות, נקרא גם הוא מזלא.

וזהו ענין דיקנא תתאה גדולה מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות^{166, 167} שכמו שיש י"ג ת"ד [תיקוני דיקנא] בדיקנא עילאה דא"א כך הוא ג"כ בדיקנא תתאה בבחינת יסוד כו' כמ"ש בלק"ת [בלקוטי תורה (להאריז"ל)] פ' קדושים.¹⁶⁸

וזהו ענין הדיקנא התתאה: "גדולה מילה, שנכרתו עליה שלושה עשר בריתות". כשם שיש שלושה עשר תיקוני דיקנא בדיקנא עילאה של אריך אנפין, כך יש גם בדיקנא התתאה, בבחינת יסוד וכו', כפי שכתוב בלקוטי תורה של האריז"ל, פרשת קדושים.

זהו "הדיקנא התתאה". המשנה אומרת: "גדולה מילה, שנכרתו עליה שלושה עשר בריתות" (נדרים ג, יא); המילה "ברית" מופיעה שלוש עשרה פעמים בפרשת מילתו של אברהם. כשם שבדיקנא העילאה יש שלושה עשר תיקונים, כך גם בדיקנא התתאה, ביסוד. בהערת קה"ת מצוין המקור כטעמי המצוות של האריז"ל, בענין איסור שעטנז.

21 וזהו אם לא בריתי יומם ולילה¹⁶⁹ חקות שמים וארץ לא שמתי שלהיות ההמשכה מבחינת שמים יחוי"ע

[יחודא עילאה] סוכ"ע בארץ יחוי"ת [יחודא תתאה] הוא ע"י בחי' ברית המקשר ומחבר כו'

וזהו "אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמתי": ההמשכה מבחינת שמים — היחוד העליון, סוכב כל עלמין — אל הארץ, שהיא היחוד התחתון, נעשית באמצעות בחינת הברית, הקושרת ומחברת וכו'.

את הפסוק בירמיהו ל"ג, כ"ה, "אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמתי", מפרשים כך: הברית, יסוד, היא הקושרת את "השמים" — היחוד העליון ואור סוכב — עם "הארץ", היחוד התחתון.

ולכן בברכת הארץ צריך להזכיר בה ברית כנ"ל שע"י ממשיכים בה הברכה מבחי' ברכת הזן שהוא בחי' לחם מן השמים ועיין בזהר פ' ויחי (דרמ"ו ע"א)¹⁷⁰

לכן בברכת הארץ יש להזכיר את הברית, כנוכר לעיל, שכן באמצעותה נמשכת אל הארץ הברכה מבחינת ברכת "הזן", שהיא בחינת "לחם מן השמים". ועיינו בזהר, פרשת ויחי (רמ"ו ע"א),

לכן יש להזכיר את הברית בברכת הארץ: באמצעותה נמשכת אל הארץ ברכת "הזן", "לחם מן השמים". אדמו"ר הזקן מציין כאן לזהר על פרשת ויחי.

ע"פ מאשר שמנה לחמו¹⁷¹ כו' וע"פ הנ"ל י"ל [יש לומר] באופן אחר ענין שצריך שיקדים ברית לתורה מפני שזו ניתנה בג' בריתות וזו ביי"ג¹⁷² בריתות¹⁷³ פ"י

על הפסוק "מאשר שמנה לחמו" וכו'. ועל פי האמור לעיל אפשר להסביר בדרך אחרת מדוע הברית צריכה להקדים לתורה: מפני שזו ניתנה בשלוש בריתות וזו בשלוש עשרה בריתות. פירוש הדבר הוא:

הזהר הזה עוסק בפסוק "מאשר שמנה לחמו" (בראשית מ"ט, כ'). לאחר מכן מובא טעם נוסף להקדמת הברית לתורה, שמקורו בדברי הגמרא עצמה: "זו ניתנה בשלוש בריתות וזו בשלוש עשרה בריתות" — התורה ניתנה בשלוש בריתות, והמילה בשלוש עשרה (ברכות מ"ח ע"ב-מ"ט ע"א).

כי התורה שבע"פ [שבעל פה] היא בחי' ח"ת [חכמה תתאה] ומקבלת מתורה שבכתב ע"י י"ג מדות¹⁷⁴ שהתורה נדרשת בהן ששרשן מ"ג ת"ד [תיקוני דיקנא]

התורה שבעל פה היא בחינת חכמה תתאה, והיא מקבלת מן התורה שבכתב באמצעות שלוש עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן, ששרשן בשלושה עשר תיקוני הדיקנא.

התורה שבעל פה היא חכמה תתאה, והיא מקבלת מן התורה שבכתב באמצעות שלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן, המנויות בתחילת הספרא; שורשן בשלושה עשר תיקוני הדיקנא.

ולכן ארז"ל [אמרו רבותינו זכרונם לברכה] זקן שקנה חכמה¹⁷⁵ וזהו ענין הברית שהוא בחינת מזלא שהוא המשכה מבחי' כתר י"ג ת"ד [תיקוני דיקנא]

לכן אמרו חז"ל: "זקן שקנה חכמה". וזהו ענין הברית, שהיא בחינת מזלא — המשכה מבחינת כתר, משלושה עשר תיקוני הדיקנא.

לכן אמרו חז"ל: "זקן שקנה חכמה" (קידושין ל"ב ע"ב); המילה "זקן" מורכבת מאותן אותיות כמו "זקן" במשמעות של שיער הזקן. הברית היא בחינת מזלא, השפע הנמשך מכתר, משלושה עשר תיקוני הדיקנא.

ולכן צריך שיקדים ברית לתורה כי הוא המחבר וממשיך אל הארץ שהיא תורה שבע"פ [שבעל פה] מבחי' שמים שהוא תשבי"כ [תורה שבכתב].¹⁷⁶

לכן הברית צריכה להקדים לתורה, שכן היא המחברת וממשיכה אל הארץ, שהיא התורה שבעל פה, מן השמים, שהם התורה שבכתב.

לכן הברית קודמת לתורה: היא מחברת וממשיכה מן "השמים", התורה שבכתב, אל "הארץ", התורה שבעל פה.

22 ועוד כי גם התשבי"כ [התורה שבכתב] שרשה מחכמה עילאה ומילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות¹⁷⁷

היינו י"ג ת"ד [תיקוני דיקנא] דא"א וכנ"ל ששרש היסוד נמשך

יתר על כן, גם התורה שבכתב שורשה בחכמה עילאה, ואילו ברית מילה, שעליה "נכרתו שלוש עשרה בריתות", היא שלושה עשר תיקוני הזקן של אריך אנפין; וכפי שהוזכר לעיל, שורש היסוד נמשך

זוויית נוספת: התורה שבכתב מושרשת בחכמה עילאה, ואילו שלוש עשרה הבריתות של ברית מילה מקבילות לשלושה עשר תיקוני הזקן של אריך אנפין, בחינת כתר, שהיא נעלית יותר. שורש היסוד עצמו הוא באריך אנפין, כפי שהוסבר לעיל.

ונעשה מבחי' א"א ועמ"ש כד"ה לך לך¹⁷⁸ בענין אכרם ואברהם¹⁷⁹ שבחי' אב רם זהו ח"ע [חכמה עילאה] וניתוסף בו ה' להיות אברהם והיינו ע"י המילה כו' ע"ש.

ונעשה מבחינת אריך אנפין. ראו גם את מה שכתוב במאמר המתחיל "לך לך" בענין אכרם ואברהם: בחינת "אב רם" היא חכמה עילאה, ונוספה בו האות ה', וכך נעשה אברהם; והדבר נעשה באמצעות ברית המילה וכו'. ראו שם.

מכאן שהברית מגיעה למעלה גבוהה יותר מן התורה. במאמר "לך לך", אכרם — "אב רם" — הוא חכמה עילאה, ובאמצעות ברית המילה נוספה האות ה' ונעשה אברהם (בראשית יז, ה).

23 ועמ"ש מענין המילה בדי"ה למנצח על השמינית.¹⁸⁰ ויובן זה ג"כ בעבודה כי ברית הוא בחי' התקשרות

וחשק ואהבה רבה שמבחי' סוכ"ע והוא בחי' בכל מאדך¹⁸¹ כמבואר לקמן

ועיינו במה שנכתב בעניין ברית המילה במאמר הפותח במילים "למנצח על השמינית". אפשר להבין זאת גם בעבודת ה': הברית היא בחינת התקשרות, כמיהה ו"אהבה רבה" שמבחינת סוכב כל עלמין — האהבה "בכל מאדך" (דברים ו, ה), למעלה כפי שיתבאר בהמשך,

בעבודת האדם את ה', הברית היא התקשרות, כמיהה ו"אהבה רבה" שמבחינת סוכב כל עלמין — האהבה "בכל מאדך" (דברים ו, ה), למעלה מכל מידה, כפי שיתבאר בהמשך.

והיא בחי' רעותא דליבא שהוא בחי' כתר והתורה היא מבחי' חכמה ונתלבשה בגי' בחינות מחשבה ודבור ומעשה שצריך לקיים התורה בגי' בחי' אלו וזהו ענין שניתנה בגי' בריתות

והיא בחינת רצון הלב, שהיא בחינת כתר. התורה היא מבחינת חכמה, והיא התלבשה בשלוש בחינות: מחשבה, דיבור ומעשה, שכן יש לקיים את התורה בשלוש בחינות אלה; וזהו הטעם לכך שניתנה בשלוש בריתות,

זוהי "רצון הלב", המקביל לכתר. התורה היא חכמה והיא מלוכשת במחשבה, בדיבור ובמעשה — שלוש הדרכים שבהן האדם מקיים אותה; לכן היא "ניתנה בשלוש בריתות".

והיינו להמשיכה בגי' עולמות בי"ע שהם בחי' מחודומי"ע [מחשבה דבור ומעשה] וע"ז נאמר ולכבודי בראתיו יצרתיו¹⁸² אף עשיתיו ואין כבוד אלא תורה^{183, 184} כו' והיינו המשכת האצילות בבי"ע

כלומר, להמשיכה בשלושת העולמות בריאה, יצירה ועשיה, שהם בחינות מחשבה, דיבור ומעשה. ועל כך נאמר: "לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו", ו"אין כבוד אלא תורה" וכו'; כלומר, המשכת האצילות לבריאה, ליצירה ולעשיה.

שלוש הבריתות ממשיכות את התורה אל שלושת העולמות הנבראים — בריאה, יצירה ועשיה — המקבילים למחשבה, דיבור ולמעשה. הפסוק בישעיהו מג, ז, "לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו", מונה את שלוש הבחינות הללו; ו"אין כבוד אלא תורה" (אבות ו, ג).

אבל ברית ורעותא דליבא הוא בחי' כתר שהוא המקשר ומחבר המאציל א"ס ב"ה עם הנאצלים.

אבל הברית ורצון הלב הם בחינת כתר, הקושר ומחבר את המאציל, אין סוף ברוך הוא, עם הנאצלים.

לעומת זאת, הברית ורצון הלב שייכים לכתר, הקושר את המאציל, אין סוף, עם הבחינות הנאצלות עצמן.

24 ועמ"ש ע"פ לעברך בברית¹⁸⁵ כו' כפי נצבים. ולכן צריך שיקדים ברית לתורה כי הוא המשכת אור א"ס

כ"ה בחכמה ע"י הכתר ואח"כ יומשך מחכמה שהיא התורה במודומ"ע [במחשבה דבור ומעשה] ב"ע.

ועיינו במה שנכתב על הפסוק "לעברך בברית" וכו' בפרשת נצבים. לכן הברית צריכה לבוא לפני התורה: היא המשכת אור אין סוף, ברוך הוא, אל חכמה באמצעות כתר, ולאחר מכן נמשכת מחכמה, שהיא התורה, אל מחשבה, דיבור ומעשה, [בעולמות] בריאה, יצירה ועשיה.

אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו על הפסוק "לעברך בברית" (דברים כט, יא). הברית קודמת לתורה משום שהיא ממשיכה את אור אין סוף אל חכמה באמצעות כתר; רק לאחר מכן הוא נמשך מחכמה, שהיא התורה, אל מחשבה, דיבור ומעשה בשלושת העולמות התחתונים.

וזהו קרוב למה שנת' [שנתבאר] לעיל בענין ואנכי אהיה עם פיך כו' ולכן כל האומר אין לי

הדבר קרוב למה שהתבאר לעיל בענין "ואנכי אהיה עם פיך" וכו'. לכן, "כל האומר: אין לי

הדבר דומה למה שהתבאר קודם בענין "ואנכי אהיה עם פיך": התורה נמשכת למטה רק באמצעות המשכה שמעל חכמה. משום כך נאמר בגמרא: "כל האומר אין לי אלא תורה, אפילו תורה אין לוי" (יבמות קט ע"ב).

אלא תורה¹⁸⁶ וכו' ועמ"ש בביאור ע"פ ששים המה¹⁸⁷ מלכות¹⁸⁸ כו' אחת היא יונתי¹⁸⁹ כו' גבי חסידים הראשונים¹⁹⁰ כו'

אלא תורה" וכו'. ועיינו במה שנכתב בביאור על "שישים המה מלכות" וכו', "אחת היא יונתי" וכו', בענין "חסידים הראשונים" וכו',

הוא מפנה גם לביאורו על "שישים המה מלכות... אחת היא יונתי" (שיר השירים ו, ח-ט), שבו הוא דן בחסידים הראשונים שהיו מאריכים בתפילה (ברכות לב ע"ב).

שמתוך כו' ע"ש ומ"ש בד"ה יונתי בחגוי^{191, 192} בענין שמתחלה צ"ל קומי לך¹⁹³ ואח"כ רעייתי כו'

"שמתוך" וכו'; עיינו שם. וכן במה שנכתב במאמר המתחיל "יונתי בחגוי הסלע", בענין שמתחילה צריך להיות "קומי לך" ואחר כך "רעייתי" וכו'.

הגמרא שם אומרת ש"מתוך" שהיו חסידים, היתה תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת". המאמר "יונתי בחגוי הסלע" מבאר שתחילה בא "קומי לך", ורק לאחר מכן "רעייתי" (שיר השירים ב, י).

ובלק"ת [ובלקוטי תורה (להאריז"ל)] פ' קדושים¹⁹⁴ שמדיקנא תתאה דא"א דהיינו מיסוד דא"א נמשך ונעשה

י"ג ת"ד [תיקוני דיקנא] עילאה דז"א וזהו ענין שמקדימין ברית לתורה

ובלקוטי תורה של האריז"ל, פרשת קדושים: מן הדיקנא התתאה של אריך אנפין, כלומר מיסוד של אריך אנפין, נמשכים ונעשים י"ג תיקוני דיקנא עילאה של ז"א. וזהו הטעם לכך שמקדימים ברית לתורה:

לקוטי תורה של האריז"ל על פרשת קדושים מלמד שמן הדיקנא התתאה של אריך אנפין, כלומר מיסודו, נעשים י"ג תיקוני דיקנא עילאה של ז"א. בכך מתבאר על פי הקבלה מדוע הברית קודמת לתורה.

כי מבחיי ברית ויסוד דא"א נמשך התורה שהיא בחיי ז"א כו' שנקרא זקן שקנה חכמה¹⁹⁵ כו' עיי' שמקבל מיסוד דא"א עיי' בלקי"ת [בלקוטי תורה (להאריז"ל)].

מבחינת הברית והיסוד של אריך אנפין נמשכת התורה, שהיא בחינת ז"א וכו', הנקרא "זקן שקנה חכמה" וכו', מפני שהוא מקבל מיסוד של אריך אנפין. עיינו שם בלקוטי תורה.

התורה, שהיא ז"א, נמשכת מן הברית, יסוד של אריך אנפין. לכן ז"א נקרא "זקן שקנה חכמה", משום שהוא מקבל מיסוד של אריך אנפין.

(ועמ"ש סד"ה בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע)¹⁹⁶ ועכ"ז [ועם כל זה] הדרך שנתבאר אות ג' בענין הטעם שיקדים ברית לתורה נראה עיקר ופשוט יותר.

(ועיינו בסוף המאמר המתחיל "בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע"). ואף על פי כן, הדרך שהתבאר בסעיף ג', בענין הטעם לכך שהברית קודמת לתורה, נראית עיקרית ופשוטה יותר.

לאחר שהפנה למאמרו על כך שישראל הקדימו "נעשה" ל"נשמע" (שבת פח ע"א), אדמו"ר הזקן מביע את העדפתו: ההסבר שבסעיף ג', שלפיו הברית היא יסוד הקושר בין שמים וארץ, הוא העיקרי והפשוט יותר.

וזהו ואכלת ושבעת וברכת את.¹⁹⁷ ופי' בזהר פ' תרומה (דקנ"ג ע"ב) כי ושבעת היינו המשכת הרצון וכמ"ש ונשבע לחם¹⁹⁸ ונהיה טובים

וזהו "ואכלת ושבעת וברכת את". הוזהר בפרשת תרומה (קנ"ג ע"ב) מפרש ש"ושבעת" פירושו המשכת הרצון, וכמו שכתוב: "ונשבע לחם ונהיה טובים",

כעת הוא חוזר אל הפסוק: "ואכלת ושבעת וברכת את". הוזהר בפרשת תרומה מפרש את "ושבעת" כהמשכת הרצון, כפי שנאמר בירמיהו מד, יז: "ונשבע לחם ונהיה טובים".

והיינו להמשיך בחיי פותח את ידך¹⁹⁹ ומשביע לכל חי רצון ועל ידי זה וברכת את.

כלומר, להמשיך את הבחינה של "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון", ועל ידי כך "וברכת את".

המטרה היא להמשיך את "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון" (תהילים קמה, טז). מכך נובע "וברכת את".

והענין כי לכל חי היינו בחיי צדיק יסוד עולם²⁰⁰ כמ"ש עוד יוסף בני חי²⁰¹ ונקי ג"כ כל כנ"ל

ההסבר הוא כך: "לכל חי" — "חיי" הוא בחינת הצדיק, יסוד עולם, כמו שכתוב: "עוד יוסף בני חי"; והוא נקרא גם "כל", כפי שהוזכר לעיל.

"לכל חי" — "חיי" הוא יסוד, הצדיק שהוא יסוד עולם" (משלי י, כה); יוסף הצדיק נקרא "חיי" בפסוק "עוד יוסף בני חי" (בראשית מה, כח). יסוד נקרא גם "כל", כפי שהוזכר קודם.

וזהו לכל חי רצון הוא בחינת כתר שממנו נמשך היסוד כנ"ל בענין קונה הכל והוא המשכת אור א"ס ב"ה הסוכי"ע מעולם ועד עולם

וזהו ה"רצון" של "לכל חי": בחינת כתר, שממנו נמשך היסוד, כפי שהוזכר לעיל בענין "קונה הכל"; והמשכה זו היא של אור אין סוף ברוך הוא, סוכב כל עלמין, "מעולם ועד עולם",

ה"רצון" המשביע את יסוד נמשך מכתר, מקורו של יסוד, כפי שהוסבר לעיל על "קונה הכל". זו המשכת האור המקיף של אין סוף, המגיע "מעולם ועד עולם".

והיינו ע"י פותח את ידך שהם י"ג ת"ד [תיקוני דיקנא] מזלא עילאה שעל ידי זה ומשביע לכל חי רצון

וזהו על ידי "פותח את ידך", שהם י"ג תיקוני דיקנא, מזלא עילאה, שעל ידם "ומשביע לכל חי רצון".

הדבר נעשה באמצעות "פותח את ידך", שאדמו"ר הזקן מזהה עם י"ג תיקוני דיקנא, מזלא עילאה.

והוא ג"כ ענין המשכת הרצון והאהבה רבה בנפש האדם בחי' רעותא דליבא ועי"ז נקי' הנשמה ג"כ

נשמת כל חי דפרחא מההוא חי העולמים²⁰² כמ"ש בזהר פ' תרומה (דקל"ח ע"א)

וזהו גם ענין המשכת הרצון והאהבה רבה בנפש האדם, בחינת רעותא דליבא. על ידי כך נקראת הנשמה גם "נשמת כל חי", היוצאת מאותו חי העולמים, כפי שנאמר בזהר, פרשת תרומה (קלח ע"א),

באדם, זוהי המשכת רצון ואהבה רבה אל הנשמה, "רעותא דליבא". לכן הנשמה נקראת "נשמת כל חי", היוצאת מהקב"ה, "חי העולמים" (זהר, תרומה קלח ע"א).

שעי"ז תברך את שמך היא בחי' מל' כמ"ש בזהר שם ומבואר במ"א. וזהו ענין ושבעת וברכת את.

ועל ידי כך "תברך את שמך", שהיא בחינת מלכות, כפי שנאמר בזהר שם ומבואר במקום אחר. וזהו ענין "ושבעת וברכת את".

אז הנשמה "תברך את שמך", כנוסח תפילת השבת "נשמת", ו"את שמך" היא מלכות, כפי שאומר הזהר שם. זהו "ושבעת וברכת את".

פ"י שע"י בחי' ומשביע לכל חי רצון העליון על ידי זה וברכת את ה' את דייקא היא

כלומר, על ידי הבחינה של "ומשביע לכל חי" ברצון העליון, על ידי כך "וברכת את הוי" — דווקא את, שהיא

לסיכום: כשהרצון העליון משביע את "כל חי", יסוד, אז "וברכת את הוי", וההדגשה היא על "את".

מדת מלכותו ית' להמשיך בה מבחי' סוכי"ע וכמבואר למעלה ועמ"ש מענין פותח את ידך כו' בד"ה כי

ההרים ימושו²⁰⁴,²⁰³ וברית שלומי לא תמוט²⁰⁵:

מידת מלכותו יתברך, להמשיך לתוכה מבחינת סוכב כל עלמין, וכפי שהתבאר לעיל. וראה מה שכתוב על ענין "פותח את ידך" וכו' במאמר המתחיל "כי ההרים ימושו וברית שלומי לא תמוט".

"את" היא מלכות, מלכותו של הקב"ה, שאליה נמשך האור המקיף. אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו "כי ההרים ימושו וברית שלומי לא תמוט" (ישעיהו נד, י).

קטע 6 • 251-29

”הטובה”: ירושלים והלחם הכפול

25 ה וענין הטובה זו בונה ירושלים. והנה צ”ל דהארץ הוא בחי' מלי' וירושלים הוא גי'כ מלי' ²⁰⁶ דאצילות וא”כ לכאורה היינו הך.

5. ופירוש ”הטובה” הוא ”בונה ירושלים”. כעת יש להבין: הארץ היא בחינת מלכות, וגם ירושלים היא מלכות דאצילות; ואם כן, לכאורה הן דבר אחד.

בסעיף ה' עובר אדמו”ר הזקן לברכה השלישית: ”הטובה” — ”בונה ירושלים”. הקושי הוא שגם ”הארץ” וגם ”ירושלים” מסמלות את מלכות דאצילות, ואם כן מה מבדיל ביניהן?

ויש להקדים ענין ועל חיים חן כוי שמזכירים גי'כ בברכת הארץ ויוכן ע”פ מ”ש בזהר רי”פ תזריע ²⁰⁷ ע”פ גמלתהו טוב

תחילה יש לבאר את ענין ”ועל חיים חן” וכו’, שנזכר גם בברכת הארץ. הדבר יוכן על פי מה שנאמר בזהר בתחילת פרשת תזריע על הפסוק ”גמלתהו טוב”

תחילה מסביר אדמו”ר הזקן את הביטוי ”ועל חיים חן”, שנזכר גם בברכת הארץ. הוא פותח בדברי הזהר בתחילת פרשת תזריע על משלי ל”א, י”ב: ”גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה”.

ולא רע ²⁰⁸ כל ימי חייה זמינת טב כוי ולא רע בגין דכתיב ועץ הדעת טוב ורע. ^{209, 210}

”ולא רע כל ימי חייה”: ”מזומנת לטוב” וכו’; ”ולא רע”, משום שכתוב ”ועץ הדעת טוב ורע”.

הזהר דורש את הפסוק על מלכות: היא ”מזומנת לטוב ולא רע”, משום שמלכות קשורה ל”עץ הדעת טוב ורע” (בראשית ב’, ט’).

טוב אימתי בזמנא דאינון ימי השמים נהרין עלה כוי דאינון ימי חייה בגין דעץ החיים שדר לה חיים עכ”ל [עד כאן לשונו].

”טוב” — מתי? בזמן ש”ימי השמים” מאירים עליה וכו’, והם ”ימי חייה”, משום ש”עץ החיים” שולח לה חיים. עד כאן לשון הציטוט.

מתי היא ”טובה”? כשה”ימים” שלמעלה מאירים עליה — ”ימי חייה” — משום שעץ החיים שולח לה חיים. הטוב שהיא מעניקה תלוי באור שהיא מקבלת מלמעלה.

כי הנה ידוע דיש ב' בחי' מ"ן [מ"ן נוקבין] ומ"ד [ומ"ן דוכרין] המ"ן [המ"ן נוקבין] הוא מה שהמלי' מבררת בבי"ע מק"נ [מקליפת נוגה] שהוא בחי' יש ודבר נפרד להיות נכלל בבחי' ביטול והוא ביטול היש ואח"כ נמשך מ"ד [מ"ן דוכרין]

ידוע שיש שתי בחינות: מים נוקבין ומים דוכרין. המים הנוקבין הם מה שמלכות מבררת בבריא, ביצירה ובעשייה מתוך קליפת נוגה, שהיא בחינת ישות ודבר נפרד, כדי שייכלל בבחינת ביטול — וזהו ביטול היש. לאחר מכן נמשכים מים דוכרין,

מדובר בשני סוגי "מים". מים נוקבין הם הניצוצות שמלכות מבררת בעולמות התחתונים מתוך קליפת נוגה — הקליפה המאירה, שיש בה תערוכת של טוב ורע. הניצוצות הם בבחינת ישות נפרדת, והם מתעלים ונכללים בביטול היש. לאחר מכן נמשכים מלמעלה מים דוכרין.

שהוא מבחי' שם מ"ה [שם מ"ה] ביטול אמיתי לברר המ"ן [המ"ן נוקבין] עד שיוכלל באלקות ממש להיות בבחי' ביטול שבאצילות יחוד עליון איהו וחיהו וגרמוהי חד^{211, 212} כמ"ש בביאור ע"פ כי כאשר השמים החדשים^{213, 214} כו' ע"ש באריכות.²¹⁵

שהם מבחינת שם מ"ה — ביטול אמיתי — ומבררים את המים הנוקבין, עד שהם יכולים להיכלל ממש באלקות ולהיות בבחינת הביטול שבאצילות, ביחוד העליון, שבו "הוא וחיהו וכליו חד", כפי שמבואר בביאור על "כי כאשר השמים החדשים" וכו'. עיינו שם בהרחבה.

המים הדוכרין באים משם מ"ה, שהוא ביטול אמיתי, ומבררים את המים הנוקבין עוד יותר, עד שהם נכללים באלקות עצמה — ביחוד העליון שבאצילות, שבו "הוא וחיהו וכליו חד". אדמו"ר הזקן מפנה לביאור שלו על "כי כאשר השמים החדשים" (ישעיהו ס"ו, כ"ב).

26 ומבואר ג"כ במ"א על מאמר הרע"מ [הרע"א מהימנא] פ' כי תשא²¹⁶ אבנא למשקל בה דא יו"ד²¹⁷ דעיקר

ההולדה הוא מבחי' המ"ן [המ"ן נוקבין] רק שהמ"ד [שהמ"ן דוכרין] מבררו

במקום אחר מוסבר גם על מאמר הרע"א מהימנא, פרשת כי תשא, "אבן לשקול בה — זו יו"ד", שעיקר כוח ההולדה הוא מבחינת מ"ן נוקבין, אלא שהמ"ן דוכרין מבררים אותם;

במקום אחר מבאר אדמו"ר הזקן את דברי הרע"א מהימנא (זוהר ב, קפז ע"ב) על "אבן לשקול בה — זו יו"ד": בהולדה, הגורם העיקרי הוא המ"ן נוקבין, והמ"ן דוכרין רק מבררים אותם.

והיינו לפי ששרשו גבוה יותר מס"ג [משם ס"ג] שבפנימיות / שבפנימית [א"ק [אדם קדמון] משא"כ מ"ד [מ"ן דוכרין] שהוא משם מ"ה [שם מ"ה] הוא רק הארה כו'

וזאת מפני ששורשם גבוה יותר, מס"ג שבפנימיות אדם קדמון, ואילו המ"ן דוכרין, שמקורם בשם מ"ה, הם רק הארה וכו';

הדבר נובע מכך ששורש המ"ן נוקבין גבוה יותר: בשם ס"ג, שבפנימיות אדם קדמון, הדרגה הקדומה שלמעלה מכל העולמות. המ"ן דוכרין באים משם מ"ה, ובהשוואה אליהם הם רק הארה.

וכמ"ש מזה בביאור ע"פ עלי באר^{218, 219} כוי בענין מלמטה למעלה לא ידענו כוי וזהו ענין זמינת טב דהינו ע"י שמבררת הטוב מעה"ד [מעץ הדעת] טו"ר [טוב ורע]

וכפי שמבואר על כך בביאור על "עלי באר" וכו', בענין "מלמטה למעלה לא ידענו" וכו'. וזהו ענין "זמינת טב": כלומר, על ידי שהיא מבררת את הטוב מעץ הדעת טוב ורע,

הכוונה לביאורו על "עלי באר" (במדבר כא, יז), בענין "מלמטה למעלה לא ידענו". זהו מאמר הזוהר "זמינת טב": מלכות מבררת את הטוב מעץ הדעת טוב ורע.

דהיינו מק"נ [מקליפת נוגה] אשר הטוב שנתברר שרשו מס"ג [משם ס"ג] שלמעלה משם מ"ה [שם מ"ה] דז"א ועי"ז מתעלה הז"א לבחי' עתיק ועמ"ש בביאור ע"פ זכור את יום השבת²²⁰ כוי בענין והחיות נושאות את הכסא כוי.

כלומר, מקליפת נוגה; שכן הטוב שהתברר שורשו בס"ג, שלמעלה משם מ"ה של ז"א, ועל ידי כך ז"א מתעלה לבחינת עתיק. ראו גם מה שנכתב בביאור על "זכור את יום השבת" וכו', בענין "והחיות נושאות את הכיסא" וכו'.

כלומר, היא מבררת את הטוב מקליפת נוגה. שורשו של הטוב שהתברר הוא בס"ג, שלמעלה ממ"ה של ז"א; לכן העלאתו מעלה את ז"א לבחינת עתיק. אדמו"ר הזקן משווה זאת לענין "והחיות נושאות את הכיסא", שבו התחתון מעלה את העליון, בביאורו על "זכור את יום השבת".

27 ומ"ש ולא רע היינו שאין שום תערובות בהירור ע"ד מ"ש בס"ב [בספר של בינונים] בענין צדיק וטוב לו²²¹ שהרע נהפך לטוב ממש ע"י פ"י [פרק י' / פרשה י'].

ומה שנאמר "ולא רע" פירושו שאין בהירור שום תערובת כלל, בדומה למה שנכתב בספר של בינונים בענין "צדיק וטוב לו": הרע נהפך לטוב ממש; ראו פרק י'.

"ולא רע" פירושו שהטוב שהתברר אינו מעורב כלל ברע, כפי שמתואר בתניא (פרק י') הצדיק הגמור, "צדיק וטוב לו", שבו הרע נהפך לטוב ממש.

אך הכח להירור זה הוא דייקא ע"י המשכה מז"א כי האיש דרכו לכבש²²² כוי שע"י כח והארה זו מבחי' ח"ע [חכמה עילאה] הנמשך ומתלבש במלי' עי"ז מבררת בבחי' וכו"ל בענין ברכת הזן וברכת הארץ כוי

אבל הכוח להירור זה בא דווקא על ידי המשכה מז"א, שהרי "דרכו של האיש לכבוש" וכו': באמצעות כוח והארה אלה, מבחינת חכמה עילאה הנמשכת ומתלבשת במלכות, היא מבררת בבריאה, ביצירה ובעשיה, כפי שהוזכר לעיל בענין ברכת "הזן" וברכת הארץ וכו'.

הכוח לברר מגיע מז"א, כפי שאומרת הגמרא: "דרכו של האיש לכבוש" (יבמות סה ע"ב). אור מחכמה עילאה, הנמשך אל מלכות, מאפשר לה לברר את העולמות התחתונים. הדבר מקביל למה שנאמר על כך שברכת "הזן" נותנת כוח לברכת הארץ.

וזהו בזמנא דאינון ימי השמים נהרין עלה כו' וזהו דאינון ימי חייה כי סיהרא לית לה מגרמה כלום^{223, 224}

וזהו "בזמן שימי השמים מאירים עליה" וכו'; וזהו "שהם ימי חייה", שהרי ללבנה אין משלה כלום.

זהו מאמר הזוהר "כאשר ימי השמים מאירים עליה": אלה הם "ימי חייה", שכן ללבנה, שהיא מלכות, "אין משלה כלום" והיא רק משקפת אור.

ולכן דהע"ה [דוד המלך עליו השלום] לא^{225, 226} היו לו חיים רק שנמשך לו מז"א שנקרא עץ החיים כו' וזהו ענין ועל חיים חן וחסד שחוננתנו כו'.

ולכן לדוד המלך, עליו השלום, לא היו חיים משל עצמו, אלא רק מה שנמשך אליו מז"א, הנקרא עץ החיים וכו'. וזהו ענין "ועל חיים, חן וחסד שחוננתנו" וכו'.

לכן דוד המלך, המגלם את מלכות, לא היו לו שנות חיים משל עצמו; לפי המדרש, אדם העניק לו שבעים משנותיו. חייו נמשכו מז"א, עץ החיים, ועל כך מודים בברכה: "על החיים, החן והחסד שחוננת אותנו".

28 והנה כשהמלי' יורדת ומתלבשת לברר ק"נ [קליפת נוגה] אזי נק' גם היא בשם עה"ד [עץ הדעת] טו"ר [טוב ורע] לגבי ז"א שאינו יורד ומתלבש למטה

והנה, כאשר מלכות יורדת ומתלבשת כדי לברר את קליפת נוגה, גם היא נקראת אז "עץ הדעת טוב ורע" ביחס לז"א, שאינו יורד ומתלבש למטה;

כאשר מלכות יורדת לעולמות התחתונים כדי לברר את קליפת נוגה, היא עצמה נקראת "עץ הדעת טוב ורע", משום שהיא מתלבשת בתערובת זו. ז"א, שאינו יורד, אינו נקרא כך.

אבל אחר הבירור שביררה הטוב מן הרע ומעלה אותו בבחי' מ"ן [מ"ן נוקבין] באצילות ע"ז נאמר גמלתהו טוב ולא רע

אבל לאחר הבירור, כשהיא ביררה את הטוב מן הרע ומעלה אותו בבחינת מ"ן לאצילות, על כך נאמר: "גמלתהו טוב ולא רע".

לאחר שמלכות הפרידה את הטוב מן הרע והעלתה אותו כ"מים נוקביים" לאצילות, נאמר עליה: "גמלתהו טוב ולא רע" — נשאר רק הטוב.

וזהו ענין הטובה זו בונה ירושלים כי הגם שהארץ הוא ג"כ בחי' מלי' אך הוא בחי' ארץ דמפקא מזון לברר ק"נ [קליפת נוגה] כו'

וזהו פירוש "הטובה" — זו בונה ירושלים". שהרי אף שהארץ היא גם כן בחינת מלכות, היא בחינת "ארץ דמפקא מזון", המבררת את קליפת נוגה וכו';

כך מתיישבת השאלה על "הארץ" ו"ירושלים". שתיהן בחינת מלכות, אבל "הארץ" היא מלכות כשהיא "מוציאה מזון" ועוסקת בבירור קליפת נוגה למטה.

אבל ירושלים זהו בעלותה באצילות להעלות מ"ן [מ"ן נוקבין] קרבנות כו' וזהו בחי' הטובה דהיינו שכבר עלתה מהתלבשותה בעה"ד [בעץ הדעת] טו"ר [טוב ורע] כו'

אבל ירושלים היא [מלכות] כשהיא עולה לאצילות כדי להעלות מ"ן, את הקרבנות וכו'. זוהי בחינת "הטובה", כלומר, היא כבר עלתה מהתלבשותה בעץ הדעת טוב ורע וכו'.

"ירושלים" היא מלכות כשהיא עולה לאצילות עם הקרבנות שבוררו, שהם ה"מים הנוקביים". לכן היא נקראת "הטובה", לאחר שכבר יצאה מהתלבשותה בעץ הדעת טוב ורע.

ועיין מזה בזהר פ' תשא (דק"צ ע"א) ע"פ והיה באחרית הימים ²²⁷ כו' ואפיק הר בית ²²⁸ ה' דא טוב בלא רע וכמ"ש בגמרא וכן הוא אומר ההר הטוב ²²⁹ כו'.

ועיין בעניין זה בזהר, פרשת תשא (דק"צ ע"א), על הפסוק "והיה באחרית הימים" וכו': "ואפיק הר בית ה' — דא טוב בלא רע". וכמו שנאמר בגמרא: "וכן הוא אומר ההר הטוב" וכו'.

הזהר על פרשת כי תשא מפרש את "הר בית ה'" שב"אחרית הימים" (ישעיהו ב, ב) כ"טוב בלא רע". גם התלמוד (ברכות מח ע"ב) קושר את "הטובה" לירושלים באמצעות הפסוק "ההר הטוב" (דברים ג, כה).

וזהו ירושלים הבנויה כעיר שחוכרה ²³⁰ לה יחדיו דהיינו שעיי' נמשך ומתחבר אור הסוכ"ע שהוא א"ס כ"ה להאיר באצילות ממכ"ע [ממלא כל עלמין]

וזהו "ירושלים הבנויה כעיר שחוכרה לה יחדיו": כלומר, באמצעות זאת נמשך ומתחבר אור הסוכ"ע כל עלמין, שהוא אין סוף ברוך הוא, להאיר באצילות — באור ממלא כל עלמין.

בתהילים קכב, ג ירושלים מתוארת כ"עיר שחוכרה לה יחדיו": באמצעות הבירור מתחבר האור המקיף של אין סוף לאצילות ומאיר בתוכה, בתוך האור הפנימי, ממלא כל עלמין.

וזהו ענין גמלתהו טוב וכנ"ל שנמשך תוספת אור בז"א מבחי' שלמעלה גם מעץ החיים וכמ"ש בזהר שלח

וזהו ענין "גמלתהו טוב", כנזכר לעיל: נמשכת תוספת אור לז"א מבחינה שלמעלה אפילו מעץ החיים, וכמו שנאמר בזהר, פרשת שלח

זהו ה"טוב" שב"גמלתהו טוב": תוספת אור מגיעה לז"א מבחינה גבוהה אפילו מעץ החיים. הזהר על פרשת שלח מסביר זאת על שאלת המרגלים: "היש בה עץ אם אין" (במדבר יג, כ).

(דקנ"ט ע"ב) ע"פ היש בה עץ אם אין ²³¹ שבחי' אין הוא מה שלמעלה מעץ החיים

(דקנ"ט ע"ב), על הפסוק "היש בה עץ אם אין": בחינת "אין" היא מה שלמעלה מעץ החיים.

הזהר מפרש את השאלה כשמות של שתי בחינות: "עץ", עץ החיים, ו"אין" — הבחינה שלמעלה ממנו.

כי עץ החיים הוא בחינת חכמה כמ"ש והחכמה תחיה²³² וכתוב והחכמה מאין תמצא²³³ שהחכמה נקי יש מאין לגבי בחי' זו שהוא מה שאינו מושג כלל ולמעלה מעלה מסדר ההשתלשלות חד ולא בחושבן^{234, 235} כוי

כי עץ החיים הוא בחינת חכמה, כמו שכתוב: "החכמה תחיה", וכן כתוב: "והחכמה מאין תמצא". החכמה נקראת "יש מאין" ביחס לבחינה זו, שאינה מושגת כלל ונעלית הרבה מעל סדר ההשתלשלות — "אחד ולא בחשבון" וכי.

עץ החיים הוא חכמה, שעליה נאמר "החכמה תחיה" (קהלת ז, יב), וכן נאמר "והחכמה מאין תמצא" (איוב כח, יב): ביחס למדרגה הגבוהה הזאת, החכמה היא "יש מאין". האין אינו נתפס כלל ונעלה מעל סדר העולמות, והוא "אחד ולא בחשבון", כפי שנאמר בתיקוני זוהר.

והוא בחי' חיי החיים כי עמך מקור חיים²³⁶ ועמ"ש סדי"ה שמע ישראל בענין את החיים ואת הטוב.^{237, 238}

וזוהי בחינת חיי החיים, ככתוב: "כי עמך מקור חיים". ועיין גם במה שכתוב בסוף המאמר המתחיל "שמע ישראל", בעניין "את החיים ואת הטוב".

המדרגה הזאת היא "חיי החיים", ככתוב: "כי עמך מקור חיים" (תהילים לו, י). אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו על הפסוק "שמע ישראל", העוסק ב"את החיים ואת הטוב" (דברים ל, טו).

29 ופי' היש בה עץ אם אין היינו שהארץ מקבלת מבחי' אין שלמעלה מהחכמה כי נעוץ תחלתן בסופן^{239, 240}

ופירוש "היש בה עץ אם אין" הוא שהארץ מקבלת מבחינת אין שלמעלה מחכמה, שהרי "נעוץ תחילתן בסופן",

כלומר, "היש בה עץ אם אין" פירושו שהארץ מקבלת מבחינת אין, שלמעלה מחכמה, שכן, כפי שנאמר בספר יצירה, "נעוץ תחילתן בסופן": הנמוך ביותר קשור לגבוה ביותר.

והיינו ע"י בירור הנ"ל דעולם התהו שממשיך מלמעלה מעלה כוי והנה עיקר עלייה זו בשבת וזהו ענין לחם משנה.

כלומר, באמצעות בירור עולם התהו שנזכר לעיל, הממשיך מלמעלה מעלה וכי. והנה, עיקר עלייה זו הוא בשבת, וזהו ענין לחם משנה.

הדבר נעשה באמצעות בירור הניצוצות של עולם התהו, ששורשם גבוה מאוד. עיקר העלייה מתרחש בשבת, וזהו ענין "לחם משנה" — שתי החלות שעליהן מברכים בסעודות השבת.

ואחכ"ז [ואחר כל זה] יובן ג"כ ענין ענין לחם משנה דשבת דהיינו שבשבת הוא בחי' חיבור והתכללות ב' הלחמים הנ"ל דלחם מן השמים ולחם מן הארץ שהוא בחי' חיבור יחו"ע [יחודא עילאה] ויחו"ת [יחודא תתאה]

לאחר כל זאת יובן גם ענין לחם משנה של שבת: בשבת יש חיבור והתכללות של שני הלחמים שהוזכרו לעיל — לחם מן השמים ולחם מן הארץ — שהוא חיבור יחודא עילאה ויחודא תתאה;

כעת מוסבר ענינו של לחם משנה: בשבת שני הלחמים של המאמר כולו, לחם מן השמים ולחם מן הארץ, מתחברים ונכללים זה בזה — היחוד העליון מתחבר עם היחוד התחתון.

דהיינו שיחו"ע [שיחודא עילאה] ויחו"ת [ויחודא תתאה] שוין כאחד וכענין זכור ושמור בדבור²⁴¹ אחד נאמרו וכי"ה בזהר ויחי (דרמ"ו ע"א)

כלומר, יחודא עילאה ויחודא תתאה שווים כאחד, כענין "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו". וכן הוא בזהר, ויחי (דרמ"ו ע"א):

בשבת שני היחודים שווים, כפי שאמרו חז"ל: "זכור ושמור", שתי לשונות של ציווי השבת, נאמרו בדיבור אחד (ראש השנה 27a). כך נאמר גם בזהר על פרשת ויחי.

מאשר שמנה לחמו²⁴² דא לחם שבת²⁴³ כוי מאי לחם משנה אלא תרי לחם מן השמים ולחם מן הארץ כוי

"מאשר שמנה לחמו" — זהו לחם שבת וכו'. מהו לחם משנה? שני לחמים: לחם מן השמים ולחם מן הארץ וכו',

הזהר מפרש את הפסוק "מאשר שמנה לחמו" על לחם השבת, ושואל מהו לחם משנה: שני לחמים, לחם מן השמים ולחם מן הארץ.

ובשבת אתכליל לחם תתאה בלחם עילאה וכ"כ [וכן כתב] בזהר בראשית (דמ"ז ע"ב) מאן דהוה לחם עוני²⁴⁴ אתהדר למהוי לחם פנג²⁴⁵ כוי

"ובשבת נכלל לחם התחתון בלחם העליון". וכך כתוב בזהר, בראשית (מ"ז ע"ב): "מי שהיה לחם עוני, חזר להיות לחם פנג" וכו'.

בשבת הלחם התחתון נכלל בלחם העליון. בזהר על בראשית נאמר ש"מה שהיה לחם עוני נעשה לחם פנג, לחם מעודן.

כי לחם עוני זהו יחו"ת [יחודא תתאה] בחי' הודאה לחם מן הארץ ולחם פנג זהו לחם מן השמים יו"ע [יחודא עילאה] בחי' ברכה ובשבת הוא יחו"ת [יחודא תתאה] ג"כ במדרגת יחו"ע [יחודא עילאה] והטעם לזה

כי לחם עוני הוא יחודא תתאה, בחינת הודאה, לחם מן הארץ; ולחם פנג הוא לחם מן השמים, יחודא עילאה, בחינת ברכה. ובשבת גם יחודא תתאה הוא בדרגת יחודא עילאה. והטעם לכך:

"לחם עוני", כלומר מצה, הוא יחודא תתאה, בחינת הודאה, לחם מן הארץ; "לחם פנג" הוא לחם מן השמים, יחודא עילאה, בחינת ברכה. בשבת גם יחודא תתאה עומד בדרגת יחודא עילאה.

כי בששת ימי המעשה הוא הירידה וההתלבשות בבייע לברר והיינו עיי המשכה מלמעלה למטה שמבחי לחם מן השמים

כי בששת ימי המעשה יש ירידה והתלבשות בבייע כדי לברר, כלומר, באמצעות המשכה מלמעלה למטה, מבחינת לחם מן השמים

הטעם הוא שבששת ימי המעשה האור יורד ומתלבש בבריאה, יצירה ועשיה כדי לברר אותן; זוהי המשכה מלמעלה למטה, שמתחילה מבחינת לחם מן השמים.

ויחוייע [ויחודא עילאה] נמשך בבחי ארץ ויחויית [ויחודא תתאה] לברר ועכשיו זהו ענין חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום²⁴⁶ וכמ"ש לעיל בענין ברכה והודאה דיחוייע [דיחודא עילאה] זהו בחי ברכה

והייחוד העליון נמשך בבחינת ארץ, כלומר בבחינת הייחוד התחתון, כדי לברר. וזהו עכשיו עניינה של החובה המוטלת על האדם לברך מאה ברכות בכל יום, כפי שהוסבר לעיל בעניין הברכה וההודאה: הייחוד העליון הוא בחינת ברכה,

המשכת הייחוד העליון אל ה"ארץ", אל הייחוד התחתון, נועדה לברר. זו משמעות החובה לברך מאה ברכות בכל יום (מנחות מג, ב): כל ברכה ממשיכה את הייחוד העליון.

והיינו המשכה מא"ס ב"ה בע"ס [בעשר ספירות] דאצילות וכל אי כלולה מיוד כוי והמשכה זו נמשך בבחי מלי ויחויית [ויחודא תתאה] וזהו א"ת [אל תקרי] מה אלא מאה

כלומר, המשכה מאין סוף ברוך הוא אל עשר ספירות דאצילות, שכל אחת מהן כלולה מעשר וכו'; והמשכה זו נמשכת בבחינת מלכות ובייחוד התחתון. וזהו "אל תקרי מה אלא מאה",

הברכה ממשיכה את אור אין סוף אל עשר ספירות דאצילות, שכל אחת מהן כלולה מעשר, ובסך הכול מאה; ומשם ההמשכה מגיעה אל מלכות, הייחוד התחתון. לכן דרשו חז"ל על הפסוק "מה הי אלקיך שואל מעמך" (דברים י, יב): אל תקרי "מה" אלא "מאה".

וזהו ענין ויהיו חיי שרה מאה שנה²⁴⁷ כוי ואח"כ בשבת הוא בחי עליות ולכן בשבת בורר אסור ועלייה זו הוא למעלה מעלה בא"ס ב"ה בחי

וזהו ענין "ויהיו חיי שרה מאה שנה" וכו'. ואחר כך, בשבת, יש בחינת עליות; לכן אסורה בשבת מלאכת בורר. והעלייה הזאת היא למעלה למעלה, אל אין סוף ברוך הוא, לבחינת

אותה מאה מופיעה גם בפסוק "ויהיו חיי שרה מאה שנה" (בראשית כג, א). לעומת זאת, שבת היא זמן של עליות ולא של בירור, ולכן מלאכת בורר, הפרדת דברים זה מזה, אסורה בה. העלייה בשבת מגיעה הרחק למעלה, עד אין סוף עצמו.

כי עמך מקור חיים²⁴⁸ עד שיחוייע [שיחודא עילאה] ויחויית [ויחודא תתאה] מתכללים יחד וכענין זכור ושמור בדבור אחד נאמרו כמ"ש במ"א בביאור ע"פ זכור את יום השבת כו' ע"ש באריכות

"כי עמך מקור חיים", עד שהייחוד העליון והייחוד התחתון נכללים יחד, בדומה לכך ש"זכור" ו"שמור" נאמרו בדיבור אחד, כפי שנתבאר במקום אחר בביאור על הפסוק "זכור את יום השבת" וכו'. עיינו שם בהרחבה.

העלייה מגיעה לבחינת "כי עמך מקור חיים", שבה הייחוד העליון והייחוד התחתון נכללים יחד, כשם ש"זכור" ו"שמור" נאמרו בדיבור אחד. אדמו"ר הזקן מפנה לביאורו על הפסוק "זכור את יום השבת".

ויובן זה ע"ד לע"ל [לעתיד לבוא] ליום שכולו שבת ומנוחה²⁴⁹ שיהיה גילוי מבחי' סוכ"ע ממש הרי שמים וארץ שהן ג"ע [גן עדן] עליון ותחתון בטלים שניהם לגבי בחי' זו וע"כ אין אז התחלקות ב' בחי'

הדבר יובן על דרך העתיד לבוא, "ליום שכולו שבת ומנוחה", כאשר תתגלה ממש בחינת סוכב כל עלמין. הרי השמים והארץ, שהם גן עדן העליון וגן עדן התחתון, בטלים שניהם לגבי בחינה זו; ולכן לא תהיה אז חלוקה לשתי בחינות,

הדבר נמשל לעתיד לבוא, "ליום שכולו שבת ומנוחה": אז יתגלה אור סוכב כל עלמין עצמו, ולגביו גן עדן העליון והתחתון, ה"שמים" וה"ארץ", בטלים במידה שווה, ואין ביניהם חלוקה.

כמו בג"ע [בגן עדן] שיש ב' בחי' ג"ע [גן עדן] דהיינו ג"ע [גן עדן] העליון הנקרא שמים וגן עדן התחתון הנקרא ארץ כנודע מפסוק מי לי בשמים²⁵⁰ כו'

כפי שיש בגן עדן שתי בחינות: גן עדן העליון, הנקרא שמים, וגן עדן התחתון, הנקרא ארץ, כידוע מן הפסוק "מי לי בשמים" וכו'.

כיום יש בגן עדן שתי בחינות: גן עדן העליון, הנקרא "שמים", וגן עדן התחתון, הנקרא "ארץ", כעולה מן הפסוק "מי לי בשמים... ועמך לא חפצתי בארץ" (תהלים עג, כה).

והיינו לפי שבג"א [שבגבולי אלכסון] הגילוי מבחי' ממכ"ע [ממלא כל עלמין] ע"כ יש הפרש והבדל בין בחי' שמים לבחי' ארץ אבל לגבי בחי' סוכ"ע שניהן שוין ועמ"ש מזה בפ' שלח ע"פ אני דפ' ציצית.

הסיבה לכך היא שבגן עדן הגילוי הוא מבחינת ממלא כל עלמין, ולכן יש הבדל והבחנה בין בחינת שמים לבחינת ארץ. אולם ביחס לבחינת סוכב כל עלמין שתיהן שוות. ועיינו במה שנכתב על כך בפרשת שלח, בביאור על "אני [הוי'] שפירשת ציצית.

ההבדל קיים משום שהגילוי בגן עדן הוא של אור ממלא כל עלמין, המתגלה במדרגות; ואילו ביחס לאור סוכב כל עלמין שניהם שווים. אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו בפרשת שלח על פרשת ציצית.

ועדייז הוא ענין לחם משנה דשבת שבי' הלחמים דלחם מן השמים ולחם מן הארץ הם מתכללים כאחד ממש עיי העליות דשבת וכמייש במייא ס"פ בשלח: ^{251, 252, 253}

וכך גם עניין לחם משנה של שבת: שני הלחמים — לחם מן השמים ולחם מן הארץ — נכללים ממש כאחד באמצעות העליות של שבת, כפי שנתבאר במקום אחר בסוף פרשת בשלח.

כך גם בלחם משנה של שבת: באמצעות העליות של שבת נעשים לחם מן השמים ולחם מן הארץ ממש לאחד. אדמו"ר הזקן מפנה לדיונו בסוף פרשת בשלח, שלפי הערת קה"ת נמצא בתורה אור.

קטע 7 • 301-37

מה פירוש לברך את ה'

30 ו ומעתה יש לבאר ענין הברכה בכלל. דהנה המפרשים והבחי פ' עקב הקשו כי כיון שהוא ית' מקור

הברכה וכל הברכות הן משתלשלות ממנו ²⁵⁴ כל הנמצאים המברכים אותו אין כל ברכותיהם כדאי לו

6. מעתה אפשר לבאר את עניין הברכה בכלל. המפרשים ורבנו בחיי בפירושו לפרשת עקב הקשו: מאחר שהוא יתברך מקור הברכה, וכל הברכות משתלשלות ממנו, אין כל הברכות שמברכים אותו הנבראים ראויות לו,

הסעיף השישי עוסק בברכה בכלל. רבנו בחיי, בפירושו לפרשת עקב, ומפרשים נוספים שואלים: ה' הוא מקור כל הברכה וכל ברכה נמשכת ממנו, ואם כן, מה יכולות ברכותיהם של הנבראים להוסיף לו?

כי הוא הנמצא הקדמון שהמציא הנמצאים כלם ומציאותם אינה אלא ממציאותו ומציאותו הספיק בעצמו לא יצטרך לזולתו כלל.

שהרי הוא המצוי הקדמון שהמציא את כל הנמצאים, ומציאותם אינה אלא ממציאותו; מציאותו מספקת לעצמה, ואינה זקוקה כלל לדבר מלבדו.

ה' הוא המצוי הקדמון שהביא את הכול לידי מציאות; כל המציאות נובעת ממציאותו, ומציאותו שלו מספקת לעצמה ואינה זקוקה לדבר אחר.

וא"כ אם יברכוהו כל היום וכל הלילה מה יתרבה בכך או מה יתנו לו או מה מידם יקח. ²⁵⁵

ואם כן, אם יברכו אותו כל היום וכל הלילה, מה יתרבה בכך? או מה יתנו לו, או מה ייקח מידם?

אם כן, אם יברכו אותו יומם ולילה, מה יתווסף? בלשון איוב ל"ה, ז': "מה תתן לו, או מה מידך יקח".

והנה בגמרא פ"ט דב"מ [דבבא מציעא] (דף קי"ד ע"ב) אמרו יצא הקדש שא"צ [שאינן צריך / שאינו צריך] צדקה²⁵⁶ אבל צריך ברכה בארו החכמים ז"ל [זכרוננו לברכה / זכרונם לברכה] בפירוש כי ההקדש צריך ברכה

והנה בגמרא, בפרק ט' של בבא מציעא (עמ' 114ב), נאמר: "יצא הקדש, שאינו צריך צדקה אבל צריך ברכה". חכמינו ז"ל פירשו במפורש שהקדש צריך ברכה,

אלא שבגמרא (בבא מציעא, סוף פרק ט') מובאת תחילה הדעה שהקדש, רכוש שהוקדש לבית המקדש, "אינו צריך ברכה"; הגמרא דוחה זאת מן הפסוק "וברכת את הוי' אלקיך", ומסיקה שהקדש אינו צריך צדקה. נמצא שמה ששייך לה' צריך ברכה.

אבל אינו צריך צדקה ומפורש אמרו בברכות פ"ג [פרק ג']²⁵⁷ אמר לו ישמעאל בני ברכני²⁵⁸ וכן במסכת שבת פ"ט אמר הקב"ה²⁵⁹ למשה היה לך לעזרני²⁶⁰ והוא ענין הברכה.

אך אינו צריך צדקה. וכן אמרו במפורש בברכות, בפרק ג': "אמר לו: ישמעאל בני, ברכני"; וכן במסכת שבת, בפרק ט': "אמר הקב"ה למשה: היה לך לעזרני" — וזהו ענין הברכה.

הגמרא מספרת שה' אמר לרבי ישמעאל כהן גדול: "ישמעאל בני, ברכני" (ברכות ז ע"א; בהערת קה"ת מתוקן "פרק ג" לפרק א', כפי שמופיע בכתב היד), וכן אמר למשה: "היה לך לעזרני" (שבת פט ע"א). זהו עניינה של ברכה.

(ועיין מזה בספר עה"ק [עבודת הקודש] בהקדמה²⁶¹ ובתוך הספר ח"ב [חלק ב'] פ"ז [פרק ז']). שהענין הוא להמשיך הברכה מן המקור שהוא אור א"ס ב"ה אל כבודו וזיו יקריה.

(ועיינו בעניין זה בספר Avodas HaKodesh, בהקדמה ובתוך הספר, חלק ב', פרק ז'). עניין הברכה הוא להמשיך את הברכה מן המקור, שהוא אור אין סוף ברוך הוא, אל כבודו וזיו יקרו;

הספר Avodas HaKodesh עוסק באותה שאלה. התשובה היא שברכה לה' פירושה להמשיך ברכה ממקורה, אור אין סוף, אל "כבודו" — התגלותו.

דהיינו מבחינת סוכ"ע בבחינת ממכ"ע [ממלא כל עלמין] ועיין ברע"מ [ברעיא מהימנא] ר"פ עקב והיינו כמ"ש בביאור ע"פ יביאו לבוש^{262, 263} כו' כי יש ב' מיני המשכות מאור א"ס ב"ה. האחד היא בבחינת א"ס ממש.²⁶⁴

כלומר, מבחינת סוכב כל עלמין אל בחינת ממלא כל עלמין. ועיינו ברעיא מהימנא בתחילת פרשת עקב. וזהו כפי שמבואר בביאור על "יביאו לבוש" וגו': יש שתי דרכים שבהן נמשכת אור אין סוף ברוך הוא. הראשונה היא בבחינת אין סוף ממש;

כלומר, מסוכב, האור המקיף, אל ממלא, האור השורה בתוך העולמות. כפי שמבואר על "יביאו לבוש מלכות" (אסתר ו', ח'), אורו של ה' נמשך בשתי דרכים; הראשונה היא בבחינת אין סוף ממש.

31 והשנית בבחי' גבול ומדה. דהיינו בחי' רצון עליון הסוכי' זהו מה שהוא ית' מאיר בבחי' א"ס ויש בחי' צמצום ומקום פנוי

והשנייה היא בבחינת גבול ומידה. כלומר, בחינת הרצון העליון, סובב כל עלמין, היא האופן שבו הוא יתברך מאיר בלי גבול; ויש גם בחינת צמצום ומקום פנוי,

הדרך השנייה היא בגבול ובמידה. הרצון העליון, סובב כל עלמין, מאיר בלי גבול, אך יש גם צמצום ומקום פנוי — תיאורו של הארז"ל לאופן שבו האור האין-סופי הסתלק כדי לפנות מקום לעולמות מוגבלים.

שהוא הסתלקות בחי' א"ס להיות בחי' זו בבחי' העלם ושלא יאיר בבחי' גילוי אלא בגבול ומדה והיא ראשית הגילוי בחכמה וכולם בחכמה עשית²⁶⁵ כו' ע"ש.

שהוא הסתלקות בחינת האין-סוף, כדי שבחינה זו תהיה בהעלם ולא תאיר בגילוי אלא בגבול ובמידה; וזו תחילת הגילוי בחכמה — "כולם בחכמה עשית" וגוי. עיינו שם.

הצמצום מעלים את האור האין-סופי, כך שיאיר בגילוי רק בגבול ובמידה; הגילוי הראשון כזה הוא בחכמה: "כולם בחכמה עשית" (תהלים קד, כד).

32 ובמ"א נתבאר²⁶⁶ שזהו ענין ב' הפסוקים את השמים ואת הארץ אני מלא²⁶⁷ ומלא כל הארץ כבודו.²⁶⁸

במקום אחר מוסבר שזהו עניינם של שני הפסוקים: "את השמים ואת הארץ אני ממלא" ו"כל הארץ מלאה כבודו".

במקום אחר מסביר אדמו"ר הזקן ששני הפסוקים מבטאים את שני האופנים האלה: "את השמים ואת הארץ אני ממלא" (ירמיהו כג, כד), שבו ה' עצמו ממלא את הכול, ו"כל הארץ מלאה כבודו" (ישעיהו ו, ג), שבו מי שממלא את הארץ הוא "כבודו".

וכי' בספר עה"ק²⁶⁹ ח"א [חלק א'] רפ"ח בשם הראשונים וז"ל [וזה לשונן] אין סוף הוא שלמות מבלי חסרון ואם תאמר שיש

וכך גם בספר עבודת הקודש, חלק א, תחילת פרק ח, בשם הראשונים; ואלה לשונן: "אין סוף הוא שלמות שאין בה חסרון. ואם תאמר שיש לו

עבודת הקודש, חיבורו של רבי מאיר אבן גבאי על הקבלה, מביא בשם המקובלים הראשונים: אין סוף הוא שלמות שאין בה שום חסרון.

לו כח בלי גבול ואין לו כח בגבול אתה מחסר שלמותו כו' והגבול הנמצא ממנו תחלה הם הספירות כו' עכ"ד [עד כאן דבריו].

כוח בלי גבול, אך אין לו כוח בגבול, אתה מחסר את שלמותו" וכו'. "והגבול הראשון הנמצא ממנו הוא הספירות" וכו'. עד כאן לשונן.

אמירה שלהי יש כוח בלי גבול, אך אין לו כוח להיות מוגבל, מחסירה משלמותו; לכן יש לו את שניהם, והגבול הראשון הנמשך ממנו הוא הספירות.

33 והיינו הכלים דע"ס [דעשר ספירות]. וכמ"ש באג"ה [באגרת הקודש] רס"י [ריש סימן] כ' [כתב] ד"ה איהו וחיהי חד.²⁷⁰ ובמא"א [ובמאורי אור] אות גימל ס"ה²⁷¹ גבול

כלומר, הכלים של עשר הספירות. וכפי שכתוב באגרת הקודש, בתחילת סימן כ', בקטע הפותח במילים "הוא וחיהי חד". וכן במאורי אור, אות ג', סעיף ה': "גבול:

הגבול הוא הכלים של עשר הספירות, כפי שמוסבר באגרת הקודש, סימן כ'. המילון הקבלי מאורי אור מגדיר "גבול" כך:

מצד הדינים הנותנים קו המדה וגבול לכל דבר עד פה תבא²⁷² גם המלכות נק' כך כו' עכ"ל [עד כאן לשונו] וכוה פ"י בפרדס ערך גבול.²⁷³

מצד הדינים, הנותנים קו מידה וגבול לכל דבר — "עד פה תבוא"; גם מלכות נקראת כך וכו', עד כאן לשונו. וכך פירש גם בפרדס, בערך "גבול".

"גבול" נובע מן הדינים, הקובעים מידה וגבול לכל דבר — "עד פה תבוא" (איוב לח, יא); וגם מלכות נקראת בשם זה. בפרדס רימונים נאמר אותו הדבר בערך "גבול".

34 ועמ"ש בביאור ע"פ מי מנה עפר יעקב²⁷⁴ ומספר²⁷⁵ שמבחינת מלכות נמשך בחי' המספר שהוא הגבול.

וראה גם את הנכתב בביאור על "מי מנה עפר יעקב ומספר": ממדרגת מלכות נמשכת בחינת המספר, שהיא גבול;

בביאור על "מי מנה עפר יעקב" (במדבר כג, י) מוסבר שמלכות היא מקורו של המספר, שהוא גבול.

אלא שמספר זה יכול להיות בבחי' אשר לא יספר²⁷⁶ והיינו ע"י ההמשכה מא"ס ב"ה מה שמאיר בבחי' א"ס כשנמשך מבחינה זו בבחי' מלכות. ועד"ז יובן ענין הברכה כו'.

אלא שמספר זה יכול להיות בבחינת "אשר לא יספר", כלומר, באמצעות המשכה מאין סוף ברוך הוא של מה שמאיר בבחינת אין-סופיות, כאשר הוא נמשך מבחינה זו אל בחינת מלכות. וכך יובן גם ענין הברכה וכו':

אולם המספר יכול להפוך ל"אשר לא יספר" (בראשית לב, יג), כאשר אור המאיר בלי גבול נמשך מאין סוף אל מלכות. כך פועלת גם הברכה.

דהיינו שהברכה היא להמשיך מבחינת אור א"ס ב"ה הסוכ"ע מה שמאיר בלי גבול שמאיר תוספת אור (בחי' אור)

כלומר, הברכה היא המשכה מבחינת אור אין סוף ברוך הוא, סובב כל עלמין, של מה שמאיר בלי גבול, כך שיאיר אור נוסף (בחינת אור)

לברך פירושו להמשיך מסובב כל עלמין את האור המאיר בלי גבול, כדי שיאיר אור נוסף בתוך האור הממלא כל עלמין.

בבחי' ממכ"ע [ממלא כל עלמין] ועמ"ש מזה ע"פ לבכתני אחותי²⁷⁷ כלה²⁷⁸ ובהביאור שם נז' [נזכר] ג"כ מענין
 ב' בחי' הארות הנ"ל שבבחי' א"ס ושבבחי' גבול ושזהו פ"י כי אל דעות²⁷⁹ הוי' ב' דעות כו' ע"ש.

אל בחינת ממלא כל עלמין. וראה גם את הנכתב על כך על "לפכתני אחותי כלה"; ובביאור שם מוזכר גם ענין שתי
 בחינות ההארה האמורות — בחינת אין-סוף ובחינת גבול — ושזהו פירוש "כי אל דעות הוי'": שתי דעות וכו'. עיין
 שם.

אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו על "לפכתני אחותי כלה" (שיר השירים ד, ט), שבו מקושרות שתי ההארות, הבלתי מוגבלת והמוגבלת, לפסוק
 "כי אל דעות הוי'" (שמואל א' ב, ג): שתי דעות.

**35 ועמ"שכפ"י ש או ידיכם קדש וברכו את²⁸⁰ הוי' בד"ה צאינה וראינה^{281, 282} ובביאור ע"פ מים רבים²⁸³
 כפי' תולדות²⁸⁴ בענין מאה ברכות.**

ועיינו במה שנכתב על פירוש "נישא את ידינו בקודש ונברך את הוי'", במאמר המתחיל "צאינה וראינה", וכן
 בביאור על "מים רבים" בפרשת תולדות, בענין מאה ברכות.

הכוונה לדינים שלו על "נישא את ידינו בקודש ונברך את הוי'" (תהלים קלד, ב) ועל "מים רבים" (שיר השירים ח, ז), בקשר למאה הברכות
 היומיות.

ובד"ה הבאים ישרש^{285, 286} נתבאר פ"י ברוך מלשון בריכה²⁸⁷ שהוא המשכה מהעלם אל הגילוי וכ"כ
 [וכן כתב] הבחי' פ' עקב²⁸⁸

ובמאמר המתחיל "הבאים ישרש" מבואר שפירוש המילה "ברוך" קשור למילה "ברכה", והיא מבטאת המשכה מן
 ההעלם אל הגילוי; וכך כתב גם רבנו בחיי בפרשת עקב.

במאמר על הפסוק "הבאים ישרש" (ישעיהו כז, ו) הוא מסביר ש"ברוך" קשור ל"ברכה": מים הנמשכים ממקור נסתר אל מקום גלוי. רבנו
 בחיי בפרשת עקב אומר כך גם כן.

א"כ לפי זה שייך לשון ברוך גם על בחי' סוכ"ע דהיינו שיהא נמשך מההעלם אל הגילוי. שזהו ענין
 ברוך וברכה.

אם כן, לפי זה, אפשר לומר "ברוך" גם על בחינת סוכב כל עלמין: הכוונה היא שיומשך מן ההעלם אל הגילוי. זהו
 ענינן של "ברוך" ו"ברכה".

לכן אפשר לומר "ברוך" גם על סוכב כל עלמין, האור המקיף: הכוונה היא להמשיכו מן ההעלם אל הגילוי.

36 ועמ"ש מזה ע"פ ובשנה הרביעית²⁸⁹ יהי [יהיה] כל פרי קדש הלולים. ובד"ה בשעה שהקדימו שצ"ל עושי דברו²⁹⁰ כי לך²⁹¹ הוי הגדולה כו'

ועיינו במה שנכתב על כך בעניין "ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קדש הלולים", ובמאמר המתחיל "בשעה שהקדימו", שבו מבואר שצריכים להיות "עושי דברו", שהרי "לך, הוי, הגדולה" וכו'.

הפניות נוספות: המאמר על "ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קדש הלולים" (ויקרא יט, כד), והמאמר על כך שישראל הקדימו "נעשה" ל"נשמע" — "עושי דברו" (תהלים קג, כ), יחד עם "לך, הוי, הגדולה".

ע"ש ובד"ה משה ידבר^{292, 293} בענין לאתקנא רזא דשמייה. וסד"ה בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה בענין הלל. עיינו שם; וכן במאמר המתחיל "משה ידבר", בענין תיקון סוד שמו; ובסוף המאמר המתחיל "בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה", בענין ההלל.

וכן במאמרים על "משה ידבר" (שמות יט, יט), על "לתקנא רזא דשמייה", ובמאמר "בכ"ה בכסלו", על אמירת ההלל בחנוכה.

37 וסד"ה מזוזה מימין בענין יהא שמייה הגדול מבורך. ומ"ש מזה בד"ה אני ה' אלקיכם דפ' ציצית ובסוף המאמר המתחיל "מזוזה מימין", בענין "יהא שמייה הגדול מבורך". ומה שנכתב על כך במאמר המתחיל "אני הוי אלקיכם" שבפרשת ציצית,

ובמאמרו "מזוזה מימין", על "יהא שמייה הגדול מבורך", וכן על "אני הוי אלקיכם" (במדבר טו, מא) שבפרשת ציצית.

ובד"ה בשלח פרעה^{294, 295} בענין ברוך ה' אלקי ישראל מן העולם ועד העולם כו'. והכח הזה באדם להמשיך ע"ז אמרו²⁹⁶ [אמרו רבותינו זכרונם לברכה] אל תהי ברכת הדיוט קלה²⁹⁶ בעיניך.

ובמאמר המתחיל "בשלח פרעה", בענין "ברוך הוי אלקי ישראל מן העולם ועד העולם" וכו'. ועל הכוח הזה שבאדם להמשיך, אמרו חז"ל: "אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך".

ועל "בשלח פרעה" (שמות יג, יז), על "ברוך הוי אלקי ישראל מן העולם ועד העולם". לכל אדם יש כוח זה להמשיך, כפי שאמרו חז"ל: "אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך" (Berachos 7a; Megillah 15a).

דהיינו משום דלגבי סוכ"ע הכל אין ערוך כ"ו ע"כ גם ברכת הדיוט כו' וכמ"ש בד"ה אלה מסעי²⁹⁷ אך היינו ע"י הביטול שיש בכל אי למס"נ [למסירות נפש] בק"ש [בקריאת שמע] כו':²⁹⁸

כלומר, משום שלגבי אור אין סוף הסוכב כל עלמין אין לשום דבר ערך וכו', לכן גם ברכתו של הדיוט וכו', כפי שנכתב במאמר המתחיל "אלה מסעי". אך הדבר נעשה באמצעות הביטול שיש בכל אחד, [המוכנות] למסירות נפש בקריאת שמע וכו'.

לפני האור הסוכב כל עלמין הכול נחשב לאין, ולכן גם ברכתו של אדם פשוט יכולה להמשיך אותו, כפי שמוסבר במאמר "אלה מסעי". אך הדבר נעשה באמצעות הביטול שיש בכל יהודי, והמוכנות למסור את נפשו באמירת שמע.

סיכום

38 קיצור (א) ענין משה תיקן ברכת הזן בשעה שירד המן כי במן נאמר אשר לא ידעון אבותיך²⁹⁹ עיין במדרש רבות רפ"א.

תקציר. (א) עניין "משה תיקן ברכת הזן בשעה שירד המן": שהרי על המן נאמר "אשר לא ידעון אבותיך" — עיין במדרש רבה, בתחילת פרק א'.

להלן תקציר המאמר, לפי סעיפים. (א) משה תיקן את ברכת "הזן" על המן, משום שעל המן נאמר "אשר לא ידעון אבותיך".

כי לחם מן הארץ עה"ד [עץ הדעת] חטה היתה^{300, 301} שבו ועל ידו נמשך הדעת הוא מה שמתברר ממה שנפל בשבה"כ [בשבירת הכלים] וע"ז נאמר כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם³⁰² דתיקון

כי הלחם מן הארץ הוא עץ הדעת — "חיטה הייתה" — שבו ועל ידו נמשכת הדעת; הוא מה שמתברר ממה שנפל בשבירת הכלים. ועל כך נאמר: "כי לא על הלחם לבדו" חי האדם של עולם התיקון,

הלחם מן הארץ קשור לעץ הדעת, שלפי אחת הדעות בגמרא "חיטה הייתה" (ברכות מ ע"א), וממנו באה הדעת; המזון שבו מתברר מן הניצוצות של שבירת הכלים. ועל כך נאמר: "כי לא על הלחם לבדו" חי האדם של עולם התיקון.

כי על כל מוצא פי היינו מקור פי הוי' שהוא מבחי' עקודים ששרשם מפה דא"ק [דאדם קדמון] ומשם שורש המן שנמשך ע"י טלא דבדולחא שבמו"ס [שבמוחא סתימאה]

"כי על כל מוצא פי" — כלומר, מקור פי הוי', שהוא מבחינת עקודים, ששורשם מפיו של אדם קדמון; ומשם שורש המן, הנמשך על ידי טלא דבדולחא שבמוחא סתימאה.

"כל מוצא פי" הוא מקור פי הוי', בחינת עקודים, ששורשה ב"פה" של אדם קדמון. שם שורש המן, הנמשך דרך "טל הבדולח" שבמוחא סתימאה.

והוא המזון להיות חכמה והוא בחי' שלמעלה משבה"כ [משבירת הכלים] כמ"ש ימותו ולא בחכמה³⁰³ ולכן היה זה המזון של דור דעה³⁰⁴ שקיבלו התורה דמחכמה נפקת פב"פ [פנים בפנים].

והוא המזון המביא לידי חכמה, והוא בחינה שלמעלה משבירת הכלים, ככתוב: "ימותו ולא בחכמה". לכן זה היה מזונם של דור דעה, שקיבלו את התורה, ש"מחכמה נפקת", פנים אל פנים.

המן הוין את החכמה ובא ממקום שלמעלה משבירת הכלים, שהתרחשה "לא בחכמה" (איוב ד, כא). לכן הוא היה מזונם של "דור דעה", דור המדבר שקיבל את התורה, ש"מחכמה נפקת", פנים אל פנים.

39 וזהו אשר לא ידעון אבותיך שהם מבחי' חג"ת [חסד גבורה תפארת] ונאמר ושמי³⁰⁵ הוי' חכמה עילאה לא נודעתי להם.

וזהו "שלא היו מוכרים לאבותיך", שכן הם שייכים לבחינת חסד, גבורה ותפארת; ועל כך נאמר: "ובשמי הוי'" — חכמה עילאה — "לא נודעתי להם".

לכן האבות, שהם חסד, גבורה ותפארת, לא הכירו את המן, ועל כך אמר ה': "בשמי הוי'", חכמה עילאה, "לא נודעתי להם" (שמות ו, ג).

ומי"מ גם כדי להיו' [להיות] המשכת ח"ע [חכמה עילאה] צ"ל ברכה והמשכה. וברכה זו תיקן משה ועמ"ש סד"ה ועשית בגדי קדש:³⁰⁶

ובכל זאת, גם כדי שתהיה המשכה של חכמה עילאה דרושה ברכה והמשכה; ואת הברכה הזאת תיקן משה. ועיינו במה שנכתב בסוף המאמר הפותח במילים "ועשית בגדי קדש".

אף על פי כן, גם המשכת חכמה עילאה זקוקה לברכה שתמשיך אותה, ומשה תיקן את הברכה הזאת. אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו "ועשית בגדי קדש" (שמות כח, ב).

40 (ב) וענין ארץ דמפקא מזון הוא ע"י כח הצומח שבה והיינו ע"י שרשה מעולם התהו עמ"ש בד"ה האזינו השמים³⁰⁷ וע"י שמבררת הניצוצים שנפלו משבה"כ [משבירת הכלים] שהוא ענין אתעדל"ת [אתערותא דלתתא] וע"י אתעדל"ע [אתערותא דלעילא] פקדת ארץ³⁰⁸ כו'

(ב) עניינה של "ארץ המוציאה מזון" הוא שהדבר נעשה באמצעות כוח הצמיחה שבה, כלומר, מכוח שורשה בעולם התהו — ראו מה שנכתב במאמר המתחיל "האזינו השמים" — וכן באמצעות כירור הניצוצות שנפלו בשבירת הכלים, שהוא עניין של אתערותא דלתתא; ועל ידי כך מתעוררת אתערותא דלעילא: "פקדת ארץ" וכו'.

הנקודה השנייה בסיכום: הארץ "מוציאה מזון" באמצעות כוח הצמיחה שבה, ששורשו בעולם התהו, וכן באמצעות כירור הניצוצות שנפלו בשבירת הכלים של התהו. כירור זה הוא אתערותא דלתתא, והוא מעורר אתערותא דלעילא, כפי שנאמר בפסוק על ה': "פקדת ארץ".

ולכן ברכה זו תיקן יהושע משא"כ מן שהוא טל זהו בחי' אתעדל"ע [אתערותא דלעילא] שלמעלה מאתעדל"ת [מאתערותא דלתתא] ועמ"ש סד"ה ואתחנן.³⁰⁹ ולכן ברכת הארץ מתחלת בהודאה נודה לך. ומסתיימת בברכה דהיינו מ"ן [מ"ן נוקבין] ומ"ד [ומיין דוכרין]:

לכן תיקן יהושע ברכה זו; ואילו המן, שהוא טל, הוא בחינה של אתערותא דלעילא שלמעלה מאתערותא דלתתא. וראו מה שנכתב בסוף המאמר המתחיל "ואתחנן". לכן ברכת הארץ פותחת בהודאה: "נודה לך", ומסתיימת בברכה — כלומר, מ"ן ומ"ד: מים נוקבין ומים דוכרין.

לכן את ברכת הארץ, הפועלת מלמטה, תיקן יהושע, ואילו המן, שירד עם הטל, הוא אתערותא דלעילא הנעלית מכל מה שמתעורר מלמטה. משום כך ברכת הארץ פותחת ב"נודה לך" — הודאה, שהיא המ"ן העולים מלמטה — ומסתיימת ב"נברכך", המ"ד הנמשכים מלמעלה.

41 (ג) ולכן צריך שיזכור בה ברית ותורה. כי בהן ועל ידן נמשך מבחינת מן וטל דברכת הזן שהוא פנימית התורה בבחי' ארץ להיות פקדת ארץ³¹⁰

(ג) לכן צריך להזכיר בה ברית ותורה. שכן בהן ועל ידן נמשכת ההשפעה מבחינת המן והטל של ברכת "המכלכל", שהיא פנימיות התורה, אל בחינת הארץ, כדי שהי' "יבקר את הארץ".

הנקודה השלישית: משום כך צריך להזכיר בברכה על הארץ ברית ותורה. הן מעבירות אל ה"ארץ" את ההשפעה של המן והטל, של ברכת "המכלכל", שהיא פנימיות התורה, כדי שהי' "יבקר את הארץ".

וצריך שיקדים ברית לתורה כי כן הסדר מלמטה למעלה ועי' זח"ב [זהר חלק ב'] רי"פ בשלח (דמ"ד סע"א [סוף עמוד א]) ואקדים ב"נ [בר נש]:³¹¹

וצריך להקדים ברית לתורה, שכן זהו הסדר מלמטה למעלה. ועיינו בזוהר, חלק ב, תחילת פרשת בשלח (דף מד, סוף ע"א): "ואקדים ב"נ" — אדם מקדים תחילה.

הברית, יסוד, נמצאת מתחת לתורה, ולכן בסדר העולה מלמטה למעלה היא נזכרת ראשונה. הזוהר המצוטט כאן מסביר שהאישה השונמית הקדימה את המיטה בין הרהיטים שהכינה לאלישע, משום ש"אדם מקדים תחילה" את הדבר היקר לו ביותר.

42 (ד) עוי"ל [עוד יש לומר] כי בחי' יסוד ברית שהוא כח ההשפעה שרשו נמשך מהכתר ועמ"ש בביאור דאלה מסעי.

(ד) אפשר לומר עוד, שבחינת יסוד, הברית, שהיא כוח ההשפעה, שורשה נמשך מכתר. ועיינו במה שנכתב בביאור "אלה מסעי".

הנקודה הרביעית מציעה סיבה נוספת: יסוד, הברית, הוא כוח ההשפעה, ושורשו מגיע עד כתר, הבחינה שלמעלה מן השכל. כאן מפנים לביאור על "אלה מסעי".

ולכן נאמרו בו י"ג בריתות ששרשן מיג"מ [מייג מדות] דא"א וע"כ צריך שיקדימו לתורה דמחכמה נפקת ומשם נמשך השפע אל יג"מ [מייג מדות] שהתורה נדרשת בהן ששרשן מיג"מ [מייג מדות] הנ"ל.

לכן נאמרו בו שלוש עשרה בריתות, ששרשן בשלוש עשרה המידות של אריך אנפין; ולכן יש להקדים אותו לתורה, ש"מחכמה נפקת", ומשם נמשכת ההשפעה אל שלוש עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן, ששרשן בשלוש עשרה המידות הנ"ל.

זו הסיבה שנאמרו שלוש עשרה בריתות בקשר למילה: שורשן בשלוש עשרה מידות הרחמים שבאריך אנפין, בחינת כתר. התורה יוצאת מחכמה, שלמטה מכתר, ומשלוש עשרה מידות אלה נמשכת ההשפעה אל שלוש עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן; לכן הברית, הקרובה יותר לשורש, קודמת לתורה.

וזהו ואכלת ושבעת³¹² כמ"ש שבע רצון³¹³ ועיין בפרדס ערך רצון. ועי"ז וברכת. עד טוב עין הוא יברך.³¹⁴

וזהו "ואכלת ושבעת", כמו שנאמר "שבע רצון"; ועיינו בפרדס, בערך "רצון". ועל ידי כך מתקיים "וברכת" — עד "טוב עין הוא יברך".

זהו "ואכלת ושבעת": השביעה היא המשכת רצון, ככתוב בברכת משה לנפתלי, "שבע רצון". מכך נמשך "וברכת", עד "טוב עין הוא יברך", ובהמשך הפסוק: "כי נתן מלחמו לדל".

ופי' וברכת א"ת האותיות מא' עד תי"ו שהוא בחי' ממכ"ע [ממלא כל עלמין]: (ה) וענין הטובה זו בונה ירושלים כעיר שחוכרה לה יחדו³¹⁵ ועמ"ש בד"ה יו"ט [יום טוב] של ר"ה [ראש השנה] היינו כי הגם דכל הארץ מפקא מזון

ופירוש "וברכת את" הוא: האותיות מאל"ף ועד תי"ו, בחינת ממלא כל עלמין. (ה) ופירוש "הטובה" הוא "בונה ירושלים" — "כעיר שחוכרה לה יחדו". ועיינו במה שנכתב במאמר המתחיל "יום טוב של ראש השנה". כלומר, אף שכל הארץ מוציאה מזון,

"את", הכתובה מאל"ף ועד תי"ו, מייצגת את כל האותיות, אותיות הדיבור העליון, השייכות לבחינת ממלא כל עלמין. הנקודה החמישית מסבירה את "הטובה" — ירושלים, "הבנויה כעיר שחוכרה לה יחדו" — ומתחילה מן העובדה שכל הארץ מוציאה מזון.

אך עיקר ההעלאה הוא ע"י הקרבנות שבהמ"ק [שבית המקדש] ששם עיקר הבירור דבחכמה אתברירו^{316, 317} וכמ"ש במ"א בענין פתח במזבח וסיים בשולחן³¹⁸

עיקר ההעלאה, עם זאת, נעשה באמצעות הקרבנות שבבית המקדש, ששם עיקר הבירור, כי "בחכמה אתברירו"; וכפי שנתבאר במקום אחר בעניין "פתח במזבח וסיים בשולחן".

אף על פי כן, עיקר העלאת הדבר המתברר נעשתה באמצעות הקרבנות שבבית המקדש, משום שהבירור העמוק ביותר נעשה באמצעות חכמה, כמאמר הזוהר: "בחכמה אתברירו". כאן מפנים לביאור במקום אחר על דברי הגמרא שהפסוק "פתח במזבח וסיים בשולחן".

כי הגם דשולחנו של אדם מכפר עליו במקום מזבח. אינו דומה ממש למזבח שהרי תפלות כנגד תמידין תקנום³¹⁹ כו' וקודם התפלה אסור לאכול.^{320, 321}

שהרי אף ששולחנו של אדם מכפר עליו במקום מזבח, אין הוא דומה ממש למזבח: "תפילות כנגד תמידין תקנום" וכו', ולפני התפילה אסור לאכול.

כיום שולחנו של אדם מכפר עליו במקום המזבח, אך אין הוא שווה לו ממש. התפילות תוקנו כנגד קרבנות התמיד, ואסור לאכול לפני התפילה; לכן השולחן בא אחרי התפילה, העומדת במקום המזבח, ונמוך ממנה.

הרי בירור דשולחן אינו דומה לבירור דמזבח כי בשולחן הבירור ע"י בינה ובמזבח ע"י חכמה כח מה.

הרי שהבירור שבשולחן אינו דומה לבירור שבמזבח: בשולחן הבירור נעשה באמצעות בינה, ואילו במזבח — באמצעות חכמה, כוח מה.

לכן הבירור שבשולחן אינו דומה לזה שבמזבח: בשולחן המזון מתברר באמצעות בינה, ואילו במזבח הקרבן מתברר באמצעות חכמה. חכמה נקראת "כוח מה", בחינה של ביטול, כפי שמוסבר בשורה הבאה.

לכן ע"י הבירור בתכלית הטוב בלי שום תערובות ולהיות מתהפכא חשוכא לנהורא ממש ע"ד הביטול דחכמה שהוא ונחנו מה ממש וזהו ענין וצדיק וטוב לו³²² בסש"ב [בספר של בינונים] פרק יו"ד.

לכן באמצעות כך הבירור נעשה בתכלית הטוב, בלי שום תערובת, עד שהחושך מתהפך ממש לאור, בדומה לביטול של חכמה, שהיא "ונחנו מה" ממש. וזהו ענין "צדיק וטוב לו" בספר של בינונים, פרק י.

הבירור באמצעות חכמה הוא שלם ואינו מותיר תערובת של רע, עד שהחושך עצמו נהפך לאור. הדבר תואם את הביטול של חכמה, את דברי משה "ונחנו מה", ואת "צדיק וטוב לו" שכתניא (פרק י'): צדיק גמור, שהרע שבו נהפך כולו לטוב.

וזהו גמלתהו טוב.³²³ וע"ש במ"א ע"פ מאמר הזח"ג [הזהר חלק ג] אמור (ד"ק ע"ב) וירא (דק"ב) בענין פי הפסוק אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי^{324. 325} אזי דוקא ותהי לי לאשה.

וזהו "היא גומלת לו טוב". ועיינו במקום אחר, על מאמר הזהר חלק ג, אמור (דף ק ע"ב), [ו] וירא (דף קיב), בביאור הפסוק "אחותי בת אבי היא, אך לא בת אמי" — ואז דווקא "ותהי לי לאשה".

זהו "היא גומלת לו טוב": טוב שאין בו רע, כפי שהוסבר בפסקה 28. הזהר מפרש את דברי אברהם על שרה, "בת אבי היא, אך לא בת אמי", כזמן שבו כנסת ישראל מתייחדת עם המלך הקדוש: כשהיא נמשכת מבית האב, חכמה, ולא מן האם, בינה; רק אז "ותהי לי לאשה".

וזהו ההר הטוב הזה והלבנון שמלבין³²⁶ כוי³²⁷ ע"י ההמשכה מבחיין אין עמ"ש בענין לבנון בד"ה האזינו השמים³²⁸ ועמ"ש ע"פ עלי באר³²⁹ וסד"ה קול דודי³³⁰ בענין מקפץ על הגבעות.³³¹

וזהו "ההר הטוב הזה והלבנון", שמלבין וכו', באמצעות ההמשכה מבחינת אין. ראו מה שכתוב בענין לבנון במאמר המתחיל "האזינו השמים"; וכן ראו מה שכתוב על "עלי באר", ובסוף המאמר המתחיל "קול דודי", בענין "מקפץ על הגבעות".

זהו גם תוכן בקשתו של משה לראות "את ההר הטוב הזה והלבנון": הספרי מסביר שהלבנון הוא בית המקדש, ונקרא כך מפני שהוא "מלבין" את עוונות ישראל. הלבנה זו באה באמצעות המשכה מבחינת אין, הבחינה שלמעלה מחכמה; כאן מופנות תשומת הלב לדיונים נוספים על "לבנון", על "עלי באר" ועל "מקפץ על הגבעות".

גם פיי הטובה שלשם נמשך כל טוב העליון עיין ברבות ר"פ קדושים בענין ציון³³² והיינו עיי שהיא טובה דהיינו כלי ריקן³³³ בבחי ביטול וחותם שוקע

גם פירוש "הטובה" הוא שכל הטוב העליון נמשך לשם. עיינו במדרש רבה, תחילת פרשת קדושים, בעניין ציון. והיינו מפני שהיא "טובה", כלומר כלי ריקן בבחינת ביטול וחותם שוקע;

"הטובה" פירושה גם שכל הטוב העליון נמשך לשם, כפי שאומר המדרש שכל טובה, ברכה ונחמה שהי ייתן לישראל באות מציון. היא מקבלת זאת בכך שהיא "טובה", ככלי ריקן שאפשר למלא, וחותם שוקע, כלומר חריתה פנימה: שתי התמונות מבטאות ביטול.

דהיינו בחינת ירושלים יראה שלם^{334, 335} ועמ"ש מזה בד"ה וכל בניך לימודי³³⁶ הוי ועיין במא"א [במאורי אור] אות טי"ת ססע"י [סוף סעיף]³³⁷ ה' שזהו כלי לקבל בחינת האור

כלומר, בחינת ירושלים — יראה שלם. ועיינו במה שכתוב על כך במאמר המתחיל "וכל בניך לימודי הוי"; וכן ראו מאורי אור, אות ט', סוף סעיף ה', שזוהי כלי לקבל את בחינת האור,

זוהי בחינת ירושלים: אברהם קרא למקום יראה, שם קרא לו שלם, והי צירף את שני השמות לשם אחד. נוסף כאן מראה המקום למאורי אור, המגדיר אותה כלי לקבל את בחינת "האור כי טוב".

כי טוב³³⁸ ועמ"ש בד"ה וישב יעקב³³⁹ בענין כי תהיו לי ארץ חפץ³⁴⁰ ועיין זח"ג [זהר חלק ג] בהר (דק"י ע"ב)³⁴¹ ע"פ ועשה טוב שכן ארץ^{342, 343} ובהרמ"ז [ובהרב משה זכות] שם ואזי נקי הטובה.

כי טוב. ועיינו במה שכתוב במאמר המתחיל "וישב יעקב" בעניין "כי תהיו לי ארץ חפץ"; וכן ראו בזוהר חלק ג, בהר (דף קי ע"ב), על הפסוק "ועשה טוב שכן ארץ", וברמ"ז שם. ואז היא נקראת "הטובה".

הכלי נקרא "טוב" בעקבות האור שעליו נאמר "כי טוב". נוסף כאן מראה המקום למאמר על "ארץ חפץ" ולזוהר על "ועשה טוב שכן ארץ", שבו עשיית הטוב מעוררת את הטוב העליון כלפי ה"ארץ"; ואז מלכות נקראת "הטובה".

והנה לחם משנה דשבת היינו שמתחברים לחם מן השמים ולחם מן הארץ ועיין במא"א [במאורי אור] אות למייד סכ"א:^{344, 345}

והנה לחם משנה של שבת פירושו שמתחברים לחם מן השמים ולחם מן הארץ. ועיינו במאורי אור, אות ל', סעיף כ"א.

לחם משנה של שבת מחבר בין לחם מן השמים, בחינת המן, לבין לחם מן הארץ, כפי שהוסבר בפסקה 29. כאן מובא מראה מקום למאורי אור, באות ל'.

43 (ו) וכללות פי וברכת את³⁴⁶ הוי היינו להמשיך הברכה בממכ"ע [בממלא כל עלמין] מבחי' סוכ"ע או ברכה

מלשון בריכה להמשיך בחינת סוכ"ע מההעלם אל הגילוי:

(ו) בכללות, פירוש "וברכת את הוי" הוא להמשיך את הברכה בממלא כל עלמין מבחינת סוכב כל עלמין; או ש"ברכה" היא מלשון "ברכה" — להמשיך את בחינת סוכב כל עלמין מן ההעלם אל הגילוי.

הנקודה השישית והאחרונה מסכמת את משמעות "וברכת את הוי": לברך את ה' פירושו להמשיך ברכה מן האור הסוכב את כל העולמות אל האור שממלא אותם. לחלופין, אם מבינים את המילה "ברכה" מלשון "ברכה", הכוונה היא להוציא את האור הסוכב מן ההעלם אל הגילוי.

בעבודה

בעבודת ה', הברית היא ההתקשרות ואהבת הלב הגדולה, "בכל מאדך" — רצון שמקורו בדרגה שלמעלה מן השכל; היא קודמת, ואחריה התורה, הנשמרת במחשבה, בדיבור ובמעשה, ממשיכה את האהבה הזאת אל העולם. שולחנו של אדם מברר את הניצוצות שבמאכלו, אך התפילה קודמת לאכילה. ואל יחשוב אדם שברכתו קטנה: מכוח הביטול שיש בכל יהודי, והמוכנות למסור את נפשו בקריאת שמע, אפילו "איש פשוט" ממשיך את אורו הסוכב של ה' לגילוי.

שאלות לשיחה

1. מדוע ברכת הארץ מזכירה בכלל מזון, וכיצד ההבדל בין המן ללחם מן הארץ עונה על השאלה?
2. מדוע האבות לא "ידעו" את המן, אף שהוא ירד בזכות משה? מה הדבר מלמד על חסד, גבורה ותפארת ביחס לחכמה עילאה?
3. "הזן" מדברת על ה' בגוף שלישי ופותחת ב"ברוך"; ברכת הארץ פונה אליו בגוף שני ופותחת ב"נודה לך". כיצד מקשר המאמר בין צורות אלה לבין יחודא עילאה ויחודא תתאה?
4. מדוע יש להזכיר את הברית לפני התורה בברכת הארץ? השוו בין הטעמים המובאים בסעיפים 3 ו-4.
5. אם ה' הוא מקור כל הברכות, מה פירוש הדבר שאדם מברך אותו, ומדוע יש חשיבות גם לברכתו של אדם פשוט?

הערות

פסקה 1

1 ואכלת ושבעת

לפי ההערה, הסידור משמר את העתקתו של אדמו"ר האמצעי עצמו למאמר זה, לצד העתקתו לביאור שנדפס בהמשך בלקוטי תורה וביאור נוסף על המזבח והשולחן. זהו תיעוד מקביל של אותו מאמר.

הערת קה"ת

הנחת כ"ק אדהאמ"צ בסידור קי, ג (בהתחלה: ת"ר מנין לברהמ"ז מן התורה. ואחריו בא ד"ה והקימותי שהוא הנחת אדהאמ"צ מהביאור דלהלן טז, ג. ואחר זה בא ביאור נוסף המתחיל: להבין שרשי הדברים כיו פתח במזבח וסיים בשולחן). הגהות למאמר זה באוה"ת עקב עי תקלג. ובכרך ו עי בישה [ונרשם שם ע"ז בגוכתי"ק כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע: "שייך לד"ה ואכלת ושבעת — והוא מה"ק"]. באוה"ת בהעלותך עי שגד נזכר: בדרוש דביהמ"ז חורף תק"ע מענין שולחן של אדם במקום מזבח. וראה גם בהנסמן להלן ברשימת הכתבי-יד לרף טז, ג מבוך 1101. לכמה ענינים שבהמאמר ראה גם תו"א בשלח סה, ד ואילך, מאמרי אדה"ז — הקצרים עי מ. ד"ה ואכלת ושבעת תשמ"א.

2 ואכלת ושבעת וברכת וגוי

"ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך". חז"ל לומדים מפסוק זה את ברכת המזון, והמאמר מבאר את חלקיו בזה אחר זה.

Deuteronomy 8:10 דברים ח':10

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ:
And thou shalt eat and be satisfied, and bless the L-RD thy
G-d for the good land which He hath given thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים ח, י. ראה בלקו"ש כח"ד עי 67 בדיוק תי "וגוי".

3 וברכת זו ברכת הזון . . בונה ירושלים

ההערה מפנה לשם לדיון בשלוש הברכות של ברכת המזון.

הערת קה"ת

בענין ג' ברכות אלו, ראה אוה"ת עקב עי תקלב.

רבי קובע שאין חותמים ברכה בשני ענינים; לוי מקשה עליו מן הנוסח "על הארץ ועל המזון", והתשובה היא: "ארץ שמוציאה מזון". אדמו"ר הזקן שואל מדוע מוזכרים את המזון בברכה זו בכלל.

Berakhot 49a:7 ברכות מ"ט א:7

רְבֵּה בַר רַב הוּנָא אֵיקָלַע לְבִי רִישׁ גְּלוּתָא, פְּתַח בְּתָדָא וְסִיִּים בְּתַרְתֵּי. אָמַר רַב חֲסֵדָא: גְּבוּרָתָא לְמַחְתָּם בְּתַרְתֵּי! וְהַתְנִיָּא רַבִּי אוֹמַר: אֵין חוֹתְמִין בְּשִׁתִּים!

Rabbah b. Rab Huna visited the house of the Exilarch. [When saying Grace,] the latter opened with one and concluded with two. Rab Hisda asked: What advantage is there in concluding with two? Moreover there is a teaching : Rabbi ! says : We should not conclude with two

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

5 משה תקן . . ברכת הזון . . יהושע תקן . . ברכת הארץ

חז"ל דורשים את חלקי הפסוק כברכות ברכת המזון: "וברכת" — "הזון", "על הארץ" — הברכה על הארץ, ו"הטובה" — "בונה ירושלים". דרשה זו

מציגה את השאלות שבהן עוסק המאמר.

Berakhot 48b:5 ברכות מ"ח ב:ה'

תנו רבנן: מניין לברכת המזון מן התורה? — שנאמר: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ" — זו ברכת "הזון", "אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" — זו ברכת המזון, "עַל הָאָרֶץ" — זו ברכת הארץ, "הַטֹּבָה" — זו "בִּוְנָה יְרוּשָׁלַיִם", וְכֵן הוּא אוֹמֵר "הֵהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנוֹן". "אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" — זו "הַטּוֹב וְהַמְּטִיב". אֵין לִי אֵלָּא לְאַחֲרָיו, לְפָנָיו מִנִּי? — אֶמְרָתָּ קַל וְחוֹמֶר: כִּשֶׁהוּא שֶׁבַע מְכָרָה, כִּשֶׁהוּא רָעַב — לֹא כָּל שָׁכֵן.

Our Rabbis have taught : Whence do we derive the Grace after meals from the Torah? As it is said, "And thou shalt eat and be satisfied and bless" (Deut. viii. 10) — this refers to the benediction "Who feedest"; "the L-rd thy G-d" (ibid.) — to the benediction of Zimmun; "for the land" (ibid.) — to the benediction of "the land" ; "the good" (ibid.) — to "Who. . . rebuildest Jerusalem," for so it states "That goodly hill-country and Lebanon" (ibid. iii. 25); "which He hath given ... thee" (ibid

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות מח, ב. טור או"ח סקפ"ז. שו"ע אדה"ז שם ס"ג. ראה לקו"ש חט"ו עי 179 הערה 44.

פסקה 2

6 ומזון שבברכת הארץ הוא קאי על לחם מן הארץ

הרבי מציין שם שלפי הפשט הברכה היא על הארץ "המוציאה מזון" (ברכות מט, א), אך שבליקוטי תורה כאן ובסידור מתפרשת הזכרת המזון בברכת הארץ כברכה על הלחם היוצא מן הארץ.

Berakhot 49a:8-9 ברכות מ"ט א:ח-ט'

גופא. רַבִּי אוֹמַר: אֵין חוֹתְמִין בְּשִׁתִּים. אֵיתִיבֵיהּ לִוִּי לְרַבִּי, "עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמְּזוֹן!" — אָרֶץ דְּמַפְקָא מְזוֹן. "עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפִּירוֹת!" — אָרֶץ דְּמַפְקָא פִירוֹת. "מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמָנִים!" — יִשְׂרָאֵל דְּקַדְשִׁינְהוּ לְזְמָנִים. "מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים!" — יִשְׂרָאֵל דְּקַדְשִׁינְהוּ לְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים.

It has just been stated : "Rabbi says : We should not conclude with two." Levi quoted against Rabbi, "For the land and for the food" ! It means, "The land which yields food." "For the land and for the fruits" ! It means "The land which yields fruits." "Who hallowest Israel and the seasons" ! It means, "Israel who sanctify the seasons." "Who sanctifiest Israel and the beginnings of the months" ! It means, "Israel who hallow the beginnings of the months

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ראה ד"ה ויענך וירעיבך תשכ"ג (סה"מ מלוקט ח"ד עי שנה) הערה 8 "בפשוט, הברכה היא רק על הארץ "דמפקא מזון" (ברכות מט, א). אבל בלקו"ת [— כאן] בסידור עם דא"ח (קט, א): דהזכרת מזון בברכת הארץ הוא ברכה על הלחם שמן הארץ. והידוש גדול יותר בהמשך תרס"ו עי שלד "וברכת הארץ תיקן יהושע כיו והברכה היא על הלחם שמן הארץ". דמלשון זה משמע שלא רק הזכרת המזון אלא הברכה היא על הלחם כיו".

7 מדוע גם עתה החיוב לברך . . אע"פ שאין המן יורד עכשיו כלל

הרבי מציין שם שליכוטי תורה מעלה שאלה זו ממש: מדוע אומרים עדיין את ברכת המן, על יסוד תשובת הרשב"א (המובאת בבית יוסף על הטור, סימן קפ"ז), שמשה ויהושע תיקנו את נוסח הברכות.

הערת קה"ת

בלקו"ש חט"ז ע' 178 הערה 41 מציין: "כן הקשה בלקו"ת . . (וראה סדור קו, ג ואילך. קט, א) עפ"מ"ש רשב"א ברכות (הובא בב"י לטו"א"ח [בסי' קפז] דמטבע הוא שטבעו להן כו" ע"ש".

8 אשר לא ידעת

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

עקב ח, ג.

9 שהמן ירד בזכות משה

רבי יוסי בן רבי יהודה: שלושה מפרנסים טובים עמדו לישראל — משה, אהרן ומרים; הבאר בזכות מרים, הענן בזכות אהרן והמן בזכות משה. אדמו"ר הזקן משתמש בדברים אלה כדי לקשור את מקורו של המן למדרגתו של משה.

Taanit 9a:9 תענית ט' א:ט'

מיתבי, רבי יוסי ברבי יהודה אומר: שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה ואהרן ומרים. ושלש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר, וענן, ומן. באר — בזכות מרים, עמוד ענן — בזכות אהרן, מן — בזכות משה. מתה מרים — נסתלק הבאר, שנאמר: "ותמת שם מרים", וכתוב בתריה: "ולא היה מים לעדה", וזהו בזכות שניהן.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

תענית ט, א. זח"ג קב, סע"ב. קג, א [כ].

10 ועיין בזהר פ' אמור (דף ק"ב סע"ב)

הזהר על פרשת אמור, שהערת קה"ת מציינת (עם 103a) כמקור לכך שהמן ירד בזכות משה. אדמו"ר הזקן מפנה גם לפירושו של רבי משה זכותא עליו.

Zohar, Emor 40:252-42:260 ספר הזהר, אמור מ:רנ"ב-מ"ב:ר"ס

11 "הוא האכיל אותך את המן, שלא ידעת ולא ידעו אבותיך". אדמו"ר הזקן מפרש "אבותיך" כאבות האומה, כדי להראות עד כמה נעלה מקורו של המן.

Deuteronomy 8:3 דברים ח:ג'

ויענה וירעבך ויאכלך את־המן אשר לא־ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על־הלחם לבדו חי־האדם כי על־כל־מוצא פי־הי יחיה האדם:

And He afflicted thee, and suffered thee to hunger, and fed thee with manna, which thou knewest not, neither did thy fathers know; that He might make thee know that man doth not live by bread only, but by every thing that proceedeth out of the mouth of the L-RD doth man live

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

12 ובלק"ת פי דר"ל המוצא פי ה' שבמאכל

אור התורה מציין שפירוש האריז"ל, "מוצא פי הוי' שבמאכל", מובא פעמים רבות בשל"ה.

הערת קה"ת

להאריז"ל בפי עקב. וראה לעיל פ' צו יד, ב. "פי האריז"ל המוצא פי הוי' שבמאכל הביאו השל"ה בדוכתי טובא" — אוה"ת דברים כרך ה ע' ב"כד.

13 ח"ב דפ"א ע"ב ע"ש

אור התורה מבאר את הזהר הזה: "פי הוי"י" הוא קול השופר, ו"מקדש מלך" מפרש את הפסוק כאומר שהאדם, ז"א, חי מן האורות היוצאים מפי כינה, בדומה לשבעת ה"קולות" שבזהר ג, מ"ז ע"ב. "לחם" הוא חיטה, שערכה המספרי 22, כנגד עשרים ושתיים אותיות התורה הנמשכות מחכמה וכינה.

הערת קה"ת

"מפרש פי הוי"י הוא קול השופר, וכי המק"מ ושיעור הכתוב כי ע"י האורות שיוצאים מפי הכינה יחיה האדם שהוא ז"א והם כענין ז' הכלים הנו"ג בזה"ג פי תזריע דמ"ז ע"ב וא"כ פי כי לא על הלחם לבדו הוא חטה כ"ב אתון הנמשכים מחו"ב שהם אותיות התורה" — אוה"ת דברים כרך ה ע' ב"כד.

14 בפ' אמור בביאור דכבשים

הערת קה"ת מציינת שהביאור הזה נמצא בליקוטי תורה, מטות פא, א, במאמר הפותח "וידבר משה אל ראשי המטות", שבו נשאל מדוע צריך לקשור נדר לחפץ מסוים ומדוע נאמרה הפרשה לראשי המטות.

הערת קה"ת

לעיל פ' מטות פא, א.

15 "והארץ הייתה תהו ובוהו". אדמו"ר הזקן מפרש את "תהו" כעולם התהו, שניצוצותיו נפלו לארץ.

Genesis 1:2 בראשית א:ב'

וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְהוֹ וּבוֹהוּ וַחֲשֹׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמַּיִם:

Now the earth was unformed and void, and darkness was upon the face of the deep; and the spirit of G-d hovered over the face of the waters

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

16 וע"פ ראשי המטות

המאמר על "וידבר משה אל ראשי המטות" עוסק בנדרים ובסדר של פרישות, קדושה, ענוה ויראת חטא. אדמו"ר הזקן מפנה את הקורא לשם בעניין האופן שבו האדם נזון מן הצומח ומן החי.

הערת קה"ת

לעיל פ' מטות פא, א.

17 וע"פ ששת ימים תאכל מצות

המאמר הזה שואל כיצד אכילת מצה במשך שישה ימים מובילה ל"ימים השביעי עצרתי", ומדוע התורה מסבירה שהמצה ביציאת מצרים הייתה משום שלא היה לישראל זמן להחמיץ את הבצק. אדמו"ר הזקן מצטט אותו לעניין הרעיון שהאדם חי מן הלחם.

הערת קה"ת

לעיל פ' צו יג, ב.

פסקה 3

18 והארץ היתה כו'

"והארץ היתה תהו ובוהו". אדמו"ר הזקן מזכיר פסוק זה כמקור ל"לחם מן הארץ", בירורי שם ב"ן.

Genesis 1:2 בראשית א:ב'

וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְהוֹ וּבוֹהוּ וַחֲשֹׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמַּיִם:

Now the earth was unformed and void, and darkness was upon the face of the deep; and the spirit of G-d hovered over the face of the waters

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת
בראשית א, ב.

19 מטל השמים

ברכת יצחק ליעקב: "ויתן לך האלקים מטל השמים". הביטוי קושר בין הטל, שבו ירד המן, לבין השמים.

Genesis 27:28 בראשית כ"ז:כ"ח

וַיִּתֵּן־לָהּ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ:

So G-d give thee of the dew of heaven, And of the fat places of the earth, And plenty of corn and wine

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית כז, כח.

20 לחם מן השמים

"הנני ממטיר לכם לחם מן השמים". המן הוא "לחם מן השמים" שבברכת "הזן".

Exodus 16:4 שמות ט"ז:ד'

וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמַיִם וְיֵצֵא הָעָם וְלָקְטוּ דְבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנֹסְנוּ וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

Then said the L-RD unto Moses: 'Behold, I will cause to rain bread from heaven for you; and the people shall go out and gather a day's portion every day, that I may prove them, whether they will walk in My law, or not

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות טז, ד.

21 כי טל אורות

"כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפילי". הטל נקרא אורות שלמעלה מכלים.

Isaiah 26:19 ישעיהו כ"ו:י"ט

יְחִי וַתְּחַיֵּי נַבְלָתִי יְקוֹמוּן הַקִּיצוֹ וְנִרְנְנוּ שְׁכֵנֵי עֶפְרַיִם כִּי טַל אֹרֶת טִלְךָ וְאָרֶץ רְפָאִים תְּפִילִי:

Thy dead shall live, my dead bodies shall arise— Awake and sing, ye that dwell in the dust— For Thy dew is as the dew of light, And the earth shall bring to life the shades

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיי כו, יט.

22 וע"כ לא הי' ממנו פסולת

הגמרא דורשת "לחם אבירים" כלחם שנבלע ברמ"ח איברים. בהערת קה"ת מובא הדבר כמקור לכך שלא נותר מן המן פסולת.

Yoma 75b יומא ע"ה ב

הערת קה"ת

יומא עה, ב. ראה לקמן יז, א.

23 טלא דבדולחא

ההערה מפנה לתחילת המאמר "אם בחוקותי תלכו" בפרשת בחוקותי, העוסק ב"טל הבדולח".

הערת קה"ת

ע"ל ריש אם בחקותי (מז, ג). ע' בוח"ג (קכח, ב). [כ]. ראה ביאווה"ז להצ"צ כרך א ע' שלח ואילך.

24 טלא דבדולחא

באידרא רבא מדבר הוזהר על הטל הנוטף מן הראש הנסתר שלמעלה, לבן כבדולח. החסידות מזהה את "טל הבדולח" הזה כמקור המן.

Zohar, Idra Rabba 3:14-6:25 ספר הוזהר, האדרא רבא ג':י"ד-י"ה

25 ועינו כעין הבדולח

"והמן כורע גד הוא ועינו כעין הבדולח". אדמו"ר הזקן קושר בין הבדולח לבין "טל הבדולח" שבזוהר.

Numbers 11:7 במדבר י"א:ז

וְהָמָן כּוֹרֵעַ־גָּד הוּא וְעֵינוּ כְּעֵין הַבְּדֹלָח:

Now the manna was like coriander seed, and the appearance thereof as the appearance of bdellium

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

במדבר יא, ז.

26 ע"פ אכלוהו היום

על הפסוק "אכלוהו היום" מסביר תורה אור שהמן בא ממקום גבוה מאוד, מבחינת הטל, בניגוד לשאר ההשפעות, המגיעות לעולם הזה כאמצעות החיצוניות של העולמות. בימות החול ירד הטל בבחינת "קוציו" — שערותיו; ואילו בשבת "עלה טל השכבה", ולכן לא ירד בה מן.

הערת קה"ת

תו"א סה, סע"ב ואילך.

27

יש לקרוא כאן עם ההגהות: לא בלחם מן הארץ לבדו חי האדם (אדם, בגימטריה מ"ה), אלא במה שבא מן הבחינה שלמעלה מתהו ותיקון.

Deuteronomy 8:3 דברים ח':ג'

וַיַּעֲנֶה וַיַּרְעֵבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת־הָמָן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִּיִּי־יִחְיֶה הָאָדָם:

And He afflicted thee, and suffered thee to hunger, and fed thee with manna, which thou knewest not, neither did thy fathers know; that He might make thee know that man doth not live by bread only, but by every thing that proceedeth out of the mouth of the L-RD doth man live

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

28 סדי"ה אני ישנה

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

לקמן שה"ש לד, ד.

29 ויקרא ה' ה'

"ויעבור הוי' על פניו ויקרא: הוי' הוי' אל רחום וחנון...": שלוש עשרה מידות הרחמים, שהתגלו למשה. כאן הן מסמנות את בחינת עתיק השייכת למשה.

Exodus 34:6 שמות ל"ד:ו'

וַיַּעֲבֹר ה' עַל־פְּנֵיו וַיִּקְרָא ה' ה' אֵל רַחוּם וְחַנוּן וְאֶפְסִים וְרַב־חֶסֶד וְאֱמֶת:

And the L-RD passed by before him, and proclaimed: 'The L-RD, the L-RD, G-d, merciful and gracious, long-suffering, and abundant in goodness and truth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות לד, ו.

And G-d spoke unto Moses, and said unto him: 'I am the L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

יש לקרוא כאן בפשטות: האבות, שמגלים את המדות, לא ידעו את המן, שמקורו בחכמה עילאה.

Deuteronomy 8:16 דברים ח:ט"ז

המאכלך מן במדבר אשר לא ידעו אבותיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחרייתך:

who fed thee in the wilderness with manna, which thy fathers knew not, that He might afflict thee, and that He might prove thee, to do thee good at thy latter end

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת מפנה לDeuteronomy 3:23-7:11 למילים האלה.

Deuteronomy 3:23-7:11 דברים ג:כ"ג-ז:י"א

הפסוק האומר שהאבות לא ידעו את שם הוי', שאותו מסביר המאמר.

Exodus 6:3 שמות ו:ג

וארא אלי אברהם ואל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעת להם:

and I appeared unto Abraham, unto Isaac, and unto Jacob, as G-d Almighty, but by My name Havayah I made Me not known to them

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 5

38 ונחנו מה

משה ואהרן אומרים על עצמם: "ומה אנחנו, כי תלינו עלינו?" אדמו"ר הזקן מפרש את "מה" כשם מ"ה וכביטוי לביטול של משה.

Exodus 16:7 שמות ט"ז:ז

ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלנתיכם עליה ונחנו מה כי תלינו עלינו:

and in the morning, then ye shall see the glory of the L-RD; for that He hath heard your murmurings against the L-RD; and what are we, that ye murmur against us

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות טז, ז-ח.

39 שהוא בחי' ביטול אמיתי מבחי' יחוד

הערת הרבי שם מרכות את המקומות בחסידות הקושרים את משה לביטול האמיתי וליחודא עילאה; הערת קה"ת מביאה את הרשימה.

הערת קה"ת

ראה בלקו"ש חט"ז ע' 76 הערה 40 שמציין לתו"א כג, סע"א. לקמן יד, ד ואילך. סידור קי, ב (ועוד). אוה"ת פי' וראר ע' רו, ביאורו להצ"צ ע' תמו ועוד.

40 כבד פה

משה אומר לה: "כבד פה וכבד לשון אנכי". גם כאן הדבר משקף את הביטול של משה, הנעלה מדי מכדי להתלבש ב"ש" שבדיבור.

Exodus 4:10 שמות ד:י

ויאמר משה אליה כי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון אנכי:

30 איכה תרעה

"הגיידה לי, שאהבה נפשי, איכה תרעה?" פירושו של הזוהר לשאלה זו מובא ביחס לבחינה נעלמת.

Song of Songs 1:7 שיר השירים א:ז

הגיידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים שלמה אהיה כעטיה על עדרי חבריה:

Tell me, O thou whom my soul loveth, Where thou feedest, where thou makest thy flock to rest at noon; For why should I be as one that veileth herself Beside the flocks of thy companions?

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

31 איכה תרעה ידי מלה טמירא הוא

בוהר על ויקרא, במסגרת השאלה "איה ירעה?", מדובר על "דבר תוס". אדמו"ר הזקן מצטט זאת ביחס לבחינה הנעלמת של אתערותא דלעילא.

Zohar, Vayikra 42:290-43:298 ספר הזוהר, ויקרא מ"ב:ר"צ-מ"ג:רצ"ח

And now how shall I be as one that is veiled, as one that fainteth without blessings for lack of the blessings that I require and have not? How shall I be able to lead without feeding the flocks of thy companions, to wit, Israel, the children of the patriarchs, who are a holy chariot above? To which the Holy One, blessed be He, answers: Leave this to me, for the secret thereof is with me. But if thou knowest not, here is a ... counsel for thee. Go thy way

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

32 וארא אל אברהם

"וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, ושמי הוי' לא נודעת להם". "שמי הוי'" מתפרש כשם כפי שהוא בעתיד.

Exodus 6:3 שמות ו:ג

וארא אלי אברהם ואל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעת להם:

and I appeared unto Abraham, unto Isaac, and unto Jacob, as G-d Almighty, but by My name Havayah I made Me not known to them

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

33 "אשר האכילך מן במדבר, אשר לא ידעו אבותיך". אדמו"ר הזקן מפרש את "אבותיך" כאבות, חסד, גבורה ותפארת שבאצילות.

Deuteronomy 8:16 דברים ח:ט"ז

המאכלך מן במדבר אשר לא ידעו אבותיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחרייתך:

who fed thee in the wilderness with manna, which thy fathers knew not, that He might afflict thee, and that He might prove thee, to do thee good at thy latter end

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 4

34 וידבר אלקים אל משה

"וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו: אני הוי'". פתיחת המאמר בווארא שאליה מתייחס אדמו"ר הזקן.

Exodus 6:2 שמות ו:ב

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'

46 בני יהודה

וְנִקְבְּצוּ בְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן הַפָּסוּק זֶה, מִתּוֹךְ הַהִפְסָרָה שֶׁל פֶּרֶשֶׁת בְּמִדְבָּר.

Hosea 2:2 הוֹשֵׁעַ בִּיב'

וְנִקְבְּצוּ בְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעָאֵל:

And the children of Judah and the children of Israel shall be gathered together, and they shall appoint themselves one head, and shall go up out of the land; for great shall be the day of Jezreel.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

47 ועמ"ש בענין שמע שם עי' ב"ן רפ"ח ששם ב"ן מברר ומעלה הרפ"ח ניצוצים ע"ש

שם מסביר אדמו"ר הזקן שאמירת שמע מעלה מ"ן מלמטה, וקורא את "שמע" כ"שם עי"ן: העי"ן הגדולה (שבעים) שבשמע היא מקור המדות כפי שהן במוחין — שבע מדות שכל אחת מהן כלולה מעשר. כשהן נעשות רגשות בלב הן "קטנות", ולכן הן נקראות ז"א.

הערת קה"ת

לעיל ואתחנן יב, ד ואילך.

פסוקה 8

48 המזלות שרשם משמרי האופנים

ההערה מפנה לעמוד מאוחר יותר בלקוטי תורה, כנראה למאמר המתחיל "כי תצא", המוזכר כאן, ובו מובא שורש המזלות בשומרי האופנים.

הערת קה"ת

עלי"ק (לה, ד). [כ].

49 שהעשרה מאמרות

"בעשרה מאמרות נברא העולם". אדמו"ר הזקן קושר את המאמרות האלה, שהם מקור החיות של כל הנבראים, לעשר הספירות דב"ן שבמלכות דאצילות.

Pirkei Avot 5:1 משנה אבות ה:א'

בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמָה תִּלְמִיד לּוֹמֵר, וְהֵלֵא כְּמֵאמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבְרָאוֹת, אֲלֵא לְהַפְרֹעַ מִן הַרְשָׁעִים שֶׁמֵּאֲבִידִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת, וְלָמַן שֶׁכָּר טוֹב לְצַדִּיקִים שֶׁמְקַדְּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֶשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת:

With ten utterances the world was created. And what does this teach, for surely it could have been created with one utterance? But this was so in order to punish the wicked who destroy the world that was created with ten utterances, And to give a good reward to the righteous who maintain the world that was created with ten utterances.

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY)

פסוקה 9

50 אך גם כדי שיהיה ביטול היש צ"ל ברכה והמשכה לזה מבחי' יחרי"ע

הרבי הר"ש מסביר את הדברים: ביטול היש שביחודא תתא צריך להפוך לביטול היש אמיתי, כפי שמוסבר במאמר "ואתחנן" ("רוחו ונשמנו אליו יאסוף"). הדבר מתרחש כאשר ההתבוננות מגיעה לבחינת ראייה.

הערת קה"ת

And Moses said unto the L-RD: 'Oh L-rd, I am not a man of words, neither heretofore, nor since Thou hast spoken unto Thy servant; for I am slow of speech, and of a slow tongue

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות ד, י.

41 ועמ"ש בפרשה בהעלותך

שם, על "אם את כל דגי הים", נדרשות מילותיו של משה "מאין לי בשר" כביטוי למדרגתו הנעלית ביותר: הוא לא היה יכול לרדת ולהמשיך חיות מבשר, המביא לגסות, ואפילו העלאתו נחשבה עבורו לירידה.

הערת קה"ת

לעיל בהעלותך לג, ב.

42 משה שואל: "אם את כל דגי הים יאסף להם, ומצא להם?" אדמו"ר הזקן מפנה להסברו על פסוק זה בפרשת בהעלותך.

Numbers 11:22 במדבר י"א:כ"ב

הֲצֹאן וּבָקָר יִשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם אִם אֶת־כָּל־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם:

If flocks and herds be slain for them, will they suffice them? or if all the fish of the sea be gathered together for them, will they suffice them?

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 7

43 ברכת הארץ מל'

ההערה מפנה לאוצר מונחים קבלי זה, תחת האות אל"ף, ככל הנראה בעניין "ארץ" כשם של מלכות.

הערת קה"ת

ראה מא"א אות א, סעיף ככו. ראה סה"מ תרמ"ג ע' כה שכאן כי שההודאה הוא בחי' יחרי"ט ביטול היש, וברכה הוא המשכה מבחי' ח"ע יחרי"ע ביטול אמיתי, אבל בתו"א סו, ג משמע הודאה יחרי"ע והברכה הוא שיהי' מושג כאלו רואה ממש, ע"ש. וראה גם אוה"ת בראשית כרך ג תקנה, א. המשך חייב אדם לברך תרל"ח ע' כא.

44 [וע' בזהר ויחי דרל"ז]

ההערה מפנה לאור התורה על בראשית בקשר לזוהר על יהודה המצוטט כאן.

הערת קה"ת

ראה אוה"ת בראשית כרך ב שסב, א. ובכרך ה' תתקצז, א.

45 יהודה אתה

"יהודה, אותך יודו אחי". אדמו"ר הזקן מציין את הפנייה בגוף שני, המתאימה להודאה על ברכת הארץ.

Genesis 49:8 בראשית מ"ט:ח'

יְהוּדָה אַתָּה יְדוּדָה אַחִיד יָדְךָ בְּעַרְףְּ אֶבְיָד לְשִׁתְּמוּוֹ לְךָ בְּנֵי אֶבְיָד:

Judah, thee shall thy brethren praise; Thy hand shall be on the neck of thine enemies; Thy father's sons shall bow down before thee.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית מט, ח.

56 תדשא הארץ דשא

“תדשא הארץ דשא”: המאמר שהטמיע בארץ את כוח הצמיחה.

Genesis 1:11 בראשית א':י"א

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים תִּדְשָׁא הָאָרֶץ דְּשָׂא עֵשֶׂב מְזִרְעַ וְרַע עֵץ פְּרִי עֵשֶׂה פְּרִי לְמִינֵו אֲשֶׁר יִרְעוּ-בוּ עַל-הָאָרֶץ וַיְהִי-כֵן:

And G-d said: 'Let the earth put forth grass, herb yielding seed, and fruit-tree bearing fruit after its kind, wherein is the seed thereof, upon the earth.' And it was so

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית א, יא.

57 אין לך עשב מלמטה

רבי שמעון אומר שלכל עשב יש מזל בשמים המכה בו ואומר לו: גדל. גם הצומח מן הארץ תלוי בהשפעה מלמעלה.

Bereshit Rabbah 10:6 בראשית רבה י"ו:

בר סירא אמר: אלוה העלה סמים מן הארץ, בהם הרופא מרפא את המכה, ובהם הרוקח מרקח את המרקחת. אמר רבי סימון: אין לך כל עשב ועשב, שאין לו מזל ברקיע, שמכה אותו ואומר לו גדל, הדא הוא דכתיב (שם לח): הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ וגוי. לשון שוטר (שם י). התקשר מעדנות כימה, או מושכות כסיל תפתח. רבי חנינא בר פפא ורי סימון אמר: כימה מעדנת את הפירות, וכסיל מושך בין קשר לקשר. הדא הוא דכתיב (שם): התוציא מזרות בעתו ועיש על בניה תנחם. רבי תנחום בר חיאי ...

Bar Sira said: G-d produced drugs from the earth with which the physician heals the wound, and with which the pharmacist mixes his compounds.38:4. Rabbi Simon said: There is not a single blade of grass that does not have a constellation in the firmament that strikes it and says to it: 'Grow.' That is what is written: "Do you know the rules of the heavens? Will you establish its dominion [mishtaro] on earth?" (Job 38:33). It is an expression of being in charge [shoter]. "Will ... you tie the chains of

Daat Bereshit Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

Zohar I, 251a זח"א רנ"א, א

הערת קה"ת

ראה ב"ר פ"י, ו. [וע"ל ר"פ צו. כ.] זח"א רנ"א, א.

58 אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל

גם הוזהר אומר שלכל עשב יש למעלה מזל המכה בו; הערת קה"ת מציינת זאת יחד עם המדרש.

Zohar, Addenda, Volume I 1:1 ספר הזהר, תוספות, כרך א א':א

59 ויהיה לכם לציצית. אדמו"ר חזק מפנה למאמר שלו על פסוק זה, העוסק בתכלת.

Numbers 15:39 במדבר ט"ו:ל"ט

וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת-כָּל-מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא-תִתְּנוּ אַחֲרָיו לְכַבֵּכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר-אֵתֶם זָנִים אַחֲרֵיהֶם:

And it shall be unto you for a fringe, that ye may look upon it, and remember all the commandments of the L-RD, and do them; and that ye go not about after your own heart and your own eyes, after which ye use to go astray

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

"וצי"ל דהכוונה דלהיות בחי' ביטול היש דבחי' יחוי"ת בבחי' ביטול היש ממש והיינו כמ"ש בד"ה ואתחנן להיות רוחו ונשמטו אליו יאסוף כו' שזהו ע"י שהתבוננות היא בבחי' ראי" — המשך תעריב כרך ג ע' א'תא.

51 מבחי' ברכת הזן . . ממשיכים . . ביטול היש

שיחה של הרבי שהערה מפנה אליה, בעניין ההמשכה מברכת "הזן" אל ביטול היש.

הערת קה"ת

ראה לקו"ש חט"ז ע' 169 הערה 43.

52 וכמ"ש בזהר ר"פ תזריע דמ"ב ע"ב

דברי הוזהר מובאים בשלמותם בהמשך המאמר (section 5), שם אדמו"ר חזקן מסביר אותם באמצעות שני סוגי "מים": הבירור שמלכות מעלה מלמטה והמשכת שם מ"ה שמשלימה אותו.

הערת קה"ת

הלשון הובא לקמן טו, ד.

53 גמלתהו טוב

"היא גומלת לו טוב ולא רע, כל ימי חייה". הוזהר מפרש זאת על מלכות, המבררת את הטוב מן הניצוצות.

Proverbs 31:12 משלי ל"א:י"ב

גְּמֻלָתָהּ טוֹב וְלֹא-רָע כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ:

She doeth him good and not evil all the days of her life

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

54 אימתי בזמן דאינון ימי השמים נהרין עלה

בתחילת פרשת תזריע שואל הוזהר מתי מלכות עושה "טוב": כאשר "ימי השמים" מאירים עליה. אדמו"ר חזקן מפרש זאת כהמשכת יחודא עילאה אל יחודא תתאה.

Zohar, Tazria 1:2-3:11 ספר הזהר, תזריע א'ב-ג:י"א

R. Jose took the next verse: "She doeth him good and not evil all the days of her life". 'She provides good for the world, for the temple of the King and those who frequent it. When is this? When those "days of the heaven" shine upon her and unite with her fitly, these being then the "days of her life", because the Tree of Life has sent to her life and shines upon her.' Said R. Abba: 'All this is well said, and all these ... verses can be applied

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

55 ומגד תבואות שמש

ברכת משה ליוסף: "ומגד תבואות שמש". כוח השמש הפועל בארץ ממחיש את ההשפעה מלמעלה, המביאה את הארץ להצמיח.

Deuteronomy 33:14 דברים ל"ג:י"ד

וּמִמֶּגֶד תְּבוּאוֹת שֶׁשֶׁשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יִרְחִים:

And for the precious things of the fruits of the sun, And for the precious things of the yield of the moons

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים לג, יד.

קימת כדי להצמיח מזון.

Berakhot 49a:6-7 ברכות מ"ט א-ו

תנו רבנן: מהו חותם בבנין ירושלים, רבי יוסי בריה יהודה אומר: "מושיע ישראל". "מושיע ישראל" — אין, "בונה ירושלים" — לא? אלא אימא: אף "מושיע ישראל". רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא, פתח בחדא וסיים בתרתי. אמר רב חסדא: גבורתא למחתם בתרתי! והתניא רבי אומר: אין חותמין בשתיים!

Our Rabbis have taught : How should one conclude the benediction of the rebuilding of Jerusalem? R. Jose b. R. Judah says : "Who savest Israel." Is one to say "Who savest Israel" and not "Who...rebuildest Jerusalem"? Nay, [it means,] one also says "Who savest Israel." Rabbah b. Rab Huna visited the house of the Exilarch. [When saying Grace,] the latter opened with one and concluded with two. Rab Hisda asked: What advantage is there in concluding with two? Moreover there is a teaching : Rabbi says : We should

...

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת מפנה לExodus 3:8 למילים האלה.

Exodus 3:8 שמות ג:ח

וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההוא אל-ארץ טובה ורחבה אל-ארץ זבת חלב ודבש אל-מקום הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבסי:

and I am come down to deliver them out of the hand of the Egyptians, and to bring them up out of that land unto a good land and a large, unto a land flowing with milk and honey; unto the place of the Canaanite, and the Hittite, and the Amorite, and the Perizzite, and the Hivite, and the Jebusite

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

ארץ חמדה טובה ורחבה 67

רבי אליעזר: מי שאינו אומר "ארץ חמדה טובה ורחבה" בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. אדמו"ר הזקן מכבד כעת את הביטוי.

Berakhot 48b:13 ברכות מ"ח ב:יג

תניא רבי אליעזר אומר: כל שלא אמר "ארץ חמדה טובה ורחבה" בברכת הארץ, ומלכות בית דוד ב"בונה ירושלים" — לא יצא ידי חובתו. נחום הגאון אומר: צריך שיוזכר בה ברית. רבי יוסי אומר: צריך שיוזכר בה תורה. פלימו אומר: צריך שיקדים ברית לתורה, שזו נתנה בשלש בריתות.

There is a teaching : R. Eliezer says : Whoever does not say "a desirable, good and ample land" in the benediction of "the land" and "the kingdom of the house of David" in "Who...rebuildest Jerusalem" has not complied with the requirements of the law. Nahum the Elder says : He must mention the Covenant in the blessing of "the land." R. Jose says : He must mention the Torah therein. Pelema says : He must refer to the Covenant before the Torah, because the latter ... was given with a

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

60 לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה

"לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת". התחתון מקבל מן העליון, כשם שהאור הכחול נמשך מן הלבן.

Genesis 2:23 בראשית ב:כג

ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת:

And the man said: 'This is now bone of my bones, and flesh of my flesh; she shall be called Woman, because she was taken out of Man

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

61 מ"ש בזהר ויגש (דר"ז סע"ב)

אור התורה קורא בזהר זה את ההבדל בין ברכת המזון לברכות התפילה: ברכת המזון ממשיכה מזון לעולם, ולכן נאמר "ואכלת ושבעת וברכת"; ואילו אסור לאכול לפני התפילה ("לא תאכלו על הדם"), מפני שברכותיה שייכות לייחוד העליון, שלמעלה מברכת המזון.

הערת קה"ת

ובזהר ויגש . . משמע דוהו ההפרש בין ברהמ"ז ובין ברכאן דצלואת שברהמ"ז ענינה להמשיך מזון להעולם, ולכן כתיב ואכלת ושבעת וברכת, משא"כ בברכאן דצלואת שאסור לאכול קודם התפלה, וכמ"ש לא תאכלו על הדם, ופי' הטעם בזהר שם משום שזהו ברכתא דצלואת דיחודא שלמעלה מברכתא דמזונא — אוה"ת פנחס ע' אעג.

62 בזהר ויגש (דר"ז סע"ב)

בזהר על ויגש, על המילים "ויברכת", מוסבר שהמזון תלוי במול. אדמו"ר הזקן מפרש זאת כהמשכת היחוד העליון אל היחוד התחתון.

Zohar, Vayigash 6:57-7:67 ספר הזהר, ויגש ו:נ"ז-ו:ס"ז

63 וברכת את

"ויברכת את הוי' אליקיר". הוזהר מפרש את המילה "את" כמלכות, היחוד התחתון.

Deuteronomy 8:10 דברים ח:י

ואכלת ושבעת וברכת את-ה' אלקיך עלי-הארץ הטבה אשר נתן-לך: And thou shalt eat and be satisfied, and bless the L-RD thy G-d for the good land which He hath given thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

64 להוציא לחם מן הארץ

"להוציא לחם מן הארץ". ביטוי זה מתאר את הבירור שלמענו קיימת ברכת הארץ.

Psalms 104:14 תהילים ק"ד

מַצְמִיחַ חֲצִיר לְבִהֶמָּה וְעֵשֶׂב לְעֹבֶדֶת הָאָדָם לְחֶם מִן־הָאָרֶץ: Who causeth the grass to spring up for the cattle, And herb for the service of man; To bring forth bread out of the earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קד, יד. ראה לקו"ש חט"ז ע' 169 הערה 43 "שירידת המן (למטה) היא כבדי ליתן כח בעבודת הבירורים (דלחם מן הארץ). ע"ש. וראה שם ע' 178 הערה 37.

65 אין זה כחותם בשתים אלא חדא היא

הגמרא מסבירה מדוע "על הארץ ועל המזון" אינו מסתיים בשני ענינים נפרדים: "כאן חדא היא". אדמו"ר הזקן מכבד את הטעם הפנימי: הארץ

68 דירה בתחתונים

הערת קה"ת מפנה ל-Bamidbar Rabbah 13:6 למילים האלה.

Bamidbar Rabbah 13:6 במדבר רבה י"ג:ו'

הערת קה"ת

תנחומא נשא טז. וראה שם בחקותי ג. ב"ר ספ"ג. במד"ר פי"ג, ו.

69 דירה בתחתונים

בשעה שהקדוש ברוך הוא ברא את העולם, נתאוה שתהיה לו דירה בתחתונים כפי שיש בעליונים. זו תכלית הבריאה, והיא שמעניקה ערך ליחוד התחתון.

Midrash Tanchuma, Nasso 16:1 מדרש תנחומא, נשא ט"ז:א'

... באתי לגני אחותי כלה (שה"ש ה, א). אמר רבי שמואל בר נחמן, בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם, נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים. ברא את האדם וצנה אותו ואמר לו: מכל עץ הגן אכל תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (בראשית ב, טז-יז). ועבר על צויו. אמר לקה הקדוש ברוך הוא, כה הייתי מתאוה שיהא לי דירה בתחתונים כמו שיש לי בעליונים, ודבר אחד צויתי אותך ולא שמרת אותו. מיד סלק הקדוש ...

So it came to pass on the day that Moses had“ (Numb. 7:1) finished.” Rav says, “Every place where it is stated, ‘So it came to pass (wayehi),’ [is referring to] something new”; but R. Simeon says, “Every place where it says, ‘So it came to pass (wayehi),’ [is referring to] something which existed, has ceased [to exist] for a long time, and has returned to be as it was. 5:7. This text is related (to Cant. 5:1), “When I come to ... my garden, my sister bride.” R. Samuel bar

Midrash Tanchuma -- Torat Emet (Public Domain) • Townsend 1989 translation of Midrash Tanhuma, S. Buber Recension, edited and supplemented by R. Francis Nataf (CC-BY)

70 כי שרית עם אלקים

”לא יעקב ייאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל”. את השם ישראל מקבלים בזכות ההתמודדות עם אלקים, בחינת ההעלם.

Genesis 32:29 בראשית ל"ב:כ"ט

ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל:

And he said: ‘Thy name shall be called no more Jacob, but Israel; for thou hast striven with G-d and with men, and hast prevailed’.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית לב, כט.

71 צחוק עשה לי אלקים

שרה: "אלקים עשה לי צחוק". התענוג מגיע באמצעות השם אלקים.

Genesis 21:6 בראשית כ"א:ו'

ותאמר שרה צחק עשה לי אלקים כליה שמע יצחקלי:

And Sarah said: ‘G-d hath made laughter for me; every one that heareth will laugh on account of me’.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית כא, ו.

72 בד"ה ואתחנן

במאמר "ואתחנן" מוסבר שמושה ביקש להמשיך מבחינת "חנן", המביאה לידי התהוות שם הוי' עצמו — "מתנת חנינם" ממדרגה גבוהה בהרבה מן המצוות.

הערת קה"ת

לעיל ג, א.

73 בד"ה שובה ישראל

המאמר "שובה ישראל" מסביר שתכלית בריאת העולמות היא שתהיה לה' דירה בתחתונים, באמצעות הכנעת הסטרא אחרא והפיכת החושך לאור; העולם נקרא "עולם" על שם ההעלם.

הערת קה"ת

לקמן סד, ב.

74 שובה ישראל

"שובה ישראל עד ה' אלקיך". פתיחת המאמר שאדמו"ר הזקן מצטט.

Hosea 14:2 הושע י"ד:ב'

שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך:

Return, O Israel, unto the L-RD thy G-d; For thou hast stumbled in thine iniquity

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

75 כי עמך הסליחה למען תורא

"כי עמך הסליחה, למען תיורא". אדמו"ר הזקן מפנה לדינונו בפסוק זה במאמר "שובה ישראל".

Psalms 130:4 תהילים ק"ל:ד'

כִּי־עִמָּךְ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוְרָא:

For with Thee there is forgiveness, that Thou mayest be feared.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 10

76 זה השער לה'

"זה השער להוי', צדיקים יבואו בו". מלכות היא השער שדרכו העולמות התחתונים מגיעים אל ה'.

Psalms 118:20 תהילים קי"ח:כ'

זֶה־הַשַּׁעַר לַה': צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ:

.This is the gate of the L-RD; The righteous shall enter into it

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קיח, כ.

77 נעוץ סופן

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ס"י פ"א, מ"ז.

78 נעוץ סופן

"סופן נעוץ בתחילתן ותחילתן בסופן". לכן מלכות, הספירה האחרונה, מקבלת מן הגבוה ביותר.

Sefer Yetzirah 1:7 ספר יצירה א':ז'

עשר ספירות בלי מה נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן כשלהבת קשורה בגחלת שאדון יחיד ואין לו שני ולפני אחד מה אתה סופר:

84 ישראל עלו במחשבה

שם מוסבר "ישראל עלו במחשבה": במחשבה זו הנשמות נקראות "אחים ורעים" של הקדוש ברוך הוא, והן מאוחדות עם מדות אצילות כשם שאותיות המחשבה מאוחדות עם השכל שבתוכן.

הערת קה"ת

ב"ר רפ"א. ראה לעיל פ' צו טז, ג ובמ"מ לשם.

85 שישראל עלו במחשבה

שישה דברים קדמו לעולם; חלקם נבראו וחלקם "עלו במחשבה", ובהם ישראל. השורש של ישראל במחשבה האלוקית מעניק להם את הכוח להמשיך גילוי למטה.

Bereshit Rabbah 1:4 בראשית רבה א':ד'

... "ה' קנני ראשית דרכו" כסא הכבוד מנין דכתיב (תהלים צג, ב): "נכון כסאך מאז וגו'". האבות וישראל ובית המקדש ושמו של משיח, עלו במחשבה להבראות האבות מנין שנאמר (הושע ט, י'): "כענבים במדבר וגו'". ישראל מנין שנאמר (תהלים עד, ב): "זכור עדתך קנני קדם" בית המקדש מנין שנאמר (ירמיה יז, יב): "כסא כבוד מרום מראשון וגו'". שמו של משיח מנין שנאמר (תהלים עב, יז): "יהי שמו לעולם וגו' [לפני שמש ינון שמו]" רבי אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה שנאמר (שם צ, ב) "בטרם הרים יולדו" ואותה השעה (שם,

...

In the beginning, G-d created" - six items preceded the "creation of the world; some of them were [actually] created, and some of them G-d contemplated creating, [though He did not actually do so]. The Torah and the Throne of Glory were created. Torah, from where is it derived? As it is stated: "The L-rd made me at the beginning of His way" (Proverbs 8:22). The Throne of Glory, from where is it derived? "Your throne stands firm from earliest time, [You are from ... ,eternity]" (Psalms 93:2). The patriarchs, Israel

Wikisource Bereshit Rabbah (CC-BY-SA) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

86 בביאור ע"פ יונתני

ההערה מציינת שהביאור על "יונתני" מופיע בהמשך לקוטי תורה, בכרך שיר השירים.

הערת קה"ת

לקמן שה"ש.

פסוקה 11

87 רחבה מצותך מאד

"לכל תכלה ראיתי קץ, רחבה מצותך מאד." רוחב המצוות הוא כוחן להמשיך את האור שלמעלה מכל גבול.

Psalms 119:96 תהילים קי"ט:צ"ו

לְכִלְתֶּךָהָ רָאִיתִי קֵץ רַחְבָּהּ מִצְוֹתֶיךָ מְאֹד:

I have seen an end to every purpose; but Thy commandment is exceeding broad

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קיט, צו.

The decade of existence out of nothing has its end linked to its beginning and its beginning linked to its end, just as the flame is wedded to the live coal; because the L-rd is one and there is not a second one, and before one what wilt thou ?count

Sefer Yetzirah, Warsaw 1884 (Public Domain) • Sefer Yezirah, trans. by Isidor Kalisch. New York, 1877 (Public Domain)

79 ארץ חמדה

"ואתן לך ארץ חמדה". אדמו"ר הזקן מפרש את המילה "חמדה" כרצונו של ה' בביטול היש שלמטה.

Jeremiah 3:19 ירמיהו ג':י"ט

וְאֶנְכִי אֶמְרָתִי אֵיךְ אֲשִׁיתְךָ בְּכִנּוּם וְאֶתְּנֶלְךָ אֶרֶץ חֲמֻדָּה נְחֻלַּת צָבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם וְאָמַר אָבִי תִקְרָאֵי לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא תִשׁוּבָי:

But I said: 'How would I put thee among the sons, And give thee a pleasant land, The goodliest heritage of the nations! ' And I said: 'Thou shalt call Me, My father; And shalt not turn 'away from following Me

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ירמיה ג, יט.

80 ארץ חפץ

"כי תהיו ארץ חפץ". גם כאן הארץ מוגדרת על פי רצונו של ה'.

Malachi 3:12 מלאכי ג':י"ב

וְאֶשְׂרוּ אֲתֶכֶם כְּלִי־הַגֹּיִם כִּי־תִהְיוּ אֲתֶם אֶרֶץ חֲפֵץ אֲמַר ה' צְבָאוֹת:

And all nations shall call you happy; For ye shall be a de-lightsome land, Saith the L-RD of hosts

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

מלאכי ג, יב.

81 וכמ"ש בע"ש שמתחלה הי' ההמשכה

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ראה בש' הכללים פ"ב, ש' ט"ל דרוש ב.

82 "כי חפץ חסד הוא". זהו השלב הראשון בשפע האלוקי, שאינו בא בעקבות דבר כלשהו מלמטה.

Micah 7:18 מיכה ז':י"ח

מִי־אֵל כְּמוֹךָ נָשָׂא עוֹן וְעָבַר עַל־פֶּשַׁע לְשֹׂאֲרֵית נִחֻלָּתוֹ לֹא־יִהְיֶה זִיק לְעַד אָפוּ כִי־חֲפֵץ חֶסֶד הוּא:

Who is a G-d like unto Thee, that pardoneth the iniquity, And passeth by the transgression of the remnant of His heritage? He retaineth not His anger for ever, Because He delighteth . in mercy

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

83 למנצח אל הנחילות

"למנצח על הנחילות מזמור לדוד". אדמו"ר הזקן מפנה למדרש על פסוק זה, בקשר לארץ בתור נחלה.

Psalms 5:1 תהילים ה':א'

לְמַנְצַח אֱלֹהֵי־נַחֲלִיאוֹת מְזֻמּוֹר לְדָוִד:

.For the Leader; upon the Nehiloth. A Psalm of David

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 12

88 סדיה וכל העם רואים

במאמר זה שבתורה אור מבאר אדמו"ר הזקן עיקרון גדול: ההבדל בין הקדושה לקליפה הוא שמלאכי הקדושה ונשמות הקדושה בטלים לפני אורו של אין סוף עצמו, ואילו כוחות הקליפה מתעוררים רק ממה שנראה כיש.

הערת קה"ת
תו"א עד, ד.

89 את הפסוק אומרים במסגרת הברכה על הארץ, משום שהשפע של "הזן" נועד לברכה זו.

Deuteronomy 8:10 דברים ח':י

וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ:
And thou shalt eat and be satisfied, and bless the L-RD thy
G-d for the good land which He hath given thee
Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

90 כי עיקר המשכה דברכת הזן

ההערה מפנה לשם בעניין שעיקר ההמשכה של ברכת "הזן" נועדה לברכת הארץ; באותה שיחה כותב הרבי שהמן ירד כדי לתת כוח לבירור "לחם מן הארץ".

הערת קה"ת
ראה לקו"ש חט"ז ע' 178 הערות 37-38.

פסוקה 13

91 שיוכיר בה ברית ותוי

"כל מי שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ... לא יצא ידי חובתו".
כעת מסביר אדמו"ר הזקן את הטעם הפנימי.

Berakhot 49a ברכות מ"ט א

הערת קה"ת
ראה ברכות מט, א. וראה אוה"ת תבוא ע' תתרנא.

92 דברי משה בסנה הבורר. הזוהר מפרש את "פה" כתורה שבעל פה ואת "לשון" כתורה שבכתב.

Exodus 4:10 שמות ד':י

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־ה' בִּי אֶדְנִי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנֹכִי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשׁ גַּם מֵאֵז דְּבַר אֶל־עַבְדְּךָ כִּי כְבֹּד־פִּי וְכִבְדִּי לִשׁוֹן אֲנֹכִי:

And Moses said unto the L-RD: 'Oh L-rd, I am not a man of words, neither heretofore, nor since Thou hast spoken unto Thy servant; for I am slow of speech, and of a slow tongue
Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

93 ופיי בוהר

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת
ועי לעיל במדבר (יז, ד). וש"נ. [כ].

פסוקה 14

94 מלי פה תושבע"פ

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת
ת"ז בהקדמה (פתח אלי').

95 מלי פה תורה שבעל פה קרינו לה

"ב"פתח אליהו" נאמר: "מלכות היא הפה; אנו קוראים לה תורה שבעל פה".
התורה שבעל פה היא התגלות ברמה הנמוכה ביותר.

Tikkunei Zohar 17a:16-17 תקוני זוהר י"ז א:ט"ז-י"ז

ואתקריאו בתקונא דא. חסד דרועא ימינא. גבורה דרועא שמאלא. תפארת גופא. נצח והוד תריין שוקין. ויסוד סיומא דגופא אות ברית קדש. מלכות פה. תורה שבע"פ קרינו ליה. מוחא חכמה איהו מחשבה מלגו. בינה לבא ובה הלב מבין. ועל אליו תריין כתיב *הנסתרות ליי אלקינו.

Constantinople, 1740 (CC-BY-NC)

96 תושב"כ דמח"ע נפקת

דברי זוהר שהתורה יוצאת מחכמה עילאה; זהו אחד המקורות המובאים בהערת קה"ת.

Zohar II, 85a זח"ב פה, א

Zohar III, 81a זח"ג פא, א

הערת קה"ת

ראה זח"ב פה, א. קכא, א. זח"ג פא, א.

97 תורה שבכתב דמח"ע נפקת

מקור נוסף, המובא בהערת קה"ת, לדברי זוהר שהתורה יוצאת מחכמה עילאה.

Zohar, Mishpatim 20:500-502 ספר זוהר, משפטים כ':תק-תק"ב
1The pages omitted belong to the Ray'a Mehemna.AND YE SHALL BE MEN OF HOLINESS UNTO ME; AND FLESH THAT IS TORN BY BEASTS IN THE FIELD YE SHALL NOT EAT; YE SHALL CAST IT TO THE DOG (XXII, 30). R. Judah quoted here the verse: "And wisdom, where shall it be found? And where is the place of understanding?" (Job 28, 12). Said he: "Blessed are the Israelites for that the Holy One desires to honour them more than all the rest of mankind. At first He ... said unto them

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

98 תורה שבכתב דמח"ע נפקת

מקור נוסף, המובא בהערת קה"ת, לדברי זוהר שהתורה יוצאת מחכמה עילאה.

Zohar, Kedoshim 3:23-4:30 ספר זוהר, קדושים ג':כ"ג-ד':ל'

99 ואנכי אהיה עם פיך

תשובת ה' למשה: "ואנכי אהיה עם פיך". התורה מחברת את חכמתו של משה עם ה"פה" — מלכות.

Exodus 4:12 שמות ד':י"ב

וְעַתָּה לֵךְ וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר:

Now therefore go, and I will be with thy mouth, and teach thee what thou shalt speak

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

100 חכמות בחוץ תרונה

"חכמות בחוץ תרונה, ברחובות תיתן קולה". לשון הרבים נדרשת כשתי בחינות של חכמה.

Proverbs 1:20 משלי א':כ'

חֲכָמוֹת בַּחוּץ תִּרְנֶה בְּרַחֲבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ:

bones are conspicuous, so, Issachar's learning is conspicuous upon him. "Lying between the sheepfolds" – these are the three rows of Torah scholars who would sit before them. ... "He saw rest, that it was good" – this is

Daat Bereshit Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

105 המגביהי לשבת המשפילי לראות

המילים כאן מצטטות את Psalms 113:5. הקטע מופיע למטה.

Psalms 113:5 תהילים קי"ג:ה'

מי כה' אֱלֹהֵינוּ הַמִּגְבִּיִּהִי לְשִׁבְתָּ:

Who is like unto the L-RD our G-d, That is enthroned on high

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהילים קי"ג, ה-ו.

106 המגביהי לשבת

"היושב בשמים, המשיגה מלמעלה על השמים ועל הארץ". רק מי שנמצא באמת למעלה משניהם יכול להגיע אל הנמוך ביותר.

Psalms 113:5-6 תהילים קי"ג:ה'-ו'

מי כה' אֱלֹהֵינוּ הַמִּגְבִּיִּהִי לְשִׁבְתָּ: הַמְשִׁפִּילִי לְרֹאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

Who is like unto the L-RD our G-d, That is enthroned on high, That looketh down low Upon heaven and upon the earth?

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

107 וכ"מ הפי באדרא (דקל"א ב' וד"מ ע"א) ועמ"ש מזה לעיל בפ'

בהעלותך

אדמור"ר הזקן מצטט שם את דברי התלמוד שמי שרואה אוויר בחלום יכול לצפות לחכמה, "שנאמר: חכמות בחוץ תרונה", ומסביר שלעתיד לבוא תתגלה חכמה עילאה גם למטה מאוד, בתחום היש.

הערת קה"ת

ראה לעיל פי בהעלותך לב, ג.

108 נובלות חכמה

רבי אבין: "הפרי שנשר מחכמתו שלמעלה הוא התורה". התורה היא ענף מצומצם יותר של חכמה עילאה.

Bereshit Rabbah 17:5 בראשית רבה י"ז:ה'

... נובלת מיתה - שינה; נובלת נבואה - חלום; נובלת העולם הבא - שבת. רבי אבין מוסיף: עוד תרתין: נובלת אורה של מעלה - גלגל חמה; נובלת חכמה של מעלה - תורה:

The L-rd G-d cast a deep slumber upon the man, and he" slept. He took one of his sides, and He closed it with flesh in its place [tahtena]" (Genesis 2:21). "The L-rd G-d cast [hipil] a deep slumber" – Rabbi Yehoshua of Sikhnin said in the name of Rabbi Levi: The beginning of downfall [mapala] is sleep. When a person sleeps, he does not toil in Torah and does not do any work. literally means, "He caused to fall down." Rav said: There are three slumbers: the slumber of

...

Daat Bereshit Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

Wisdom crieth aloud in the streets, she uttereth her voice in the broad places

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

משלי א, כ.

101 ותמלא כדה

רבקה "ירדה אל העין, ותמלא כדה ותעל". זהו דימוי להמשכה מן המקור.

Genesis 24:16 בראשית כ"ד:ט"ז

והנער טבת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה ותהרד העינה ותמלא כדה ותעל:

And the damsel was very fair to look upon, a virgin, neither had any man known her; and she went down to the fountain, and filled her pitcher, and came up

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית כד, טז.

102 בד"ה זכור את יום השבת

במאמר "זכור את יום השבת" מוסבר שהניצוצות שמתבררים באמצעות התפילה והאהבה עולים מלמטה, ותכלית העלייה היא המשכה מלמעלה. היא נקראת "ברכה" משום שהיא מגלה את מה שהיה נסתר: מאה הברכות שעל האדם לומר בכל יום.

הערת קה"ת

תו"א ע, א [דשם נת'] "פי' חכמות בחוץ שע"י שנתלבשה התורה למטה בחוץ מזה תרונה שיהי עלייה בהתורה" אוה"ת נ"ך כרך א ע' תקמז. וראה לעיל בהעלותך לב, ג.

103 יששכר חמור גרם

ברכת יעקב: "יששכר חמור גרם, רובץ בין המשפתיים".

Genesis 49:14 בראשית מ"ט:יד

יששכר חמור גרם רבץ בין המשפתיים:

Issachar is a large-boned ass, Couching down between the sheep-folds

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

104 יששכר חמור גרם פירותיו של יששכר גסין היו

"יששכר הוא חמור גרם: פירותיו של יששכר היו גדולים"; האומות התפעלו מכך, וישראל השיבו שעיסוקם של בעלי הפירות בתורה מופלא עוד יותר. ברכת הארץ קשורה בתורה.

Bereshit Rabbah 98:12 בראשית רבה צ"ח:י"ב

... אף שבטו של יששכר הניח יתירות, אלא שהיו בעלי מסים. אמר רבי אסי: הם מעלה מסין היו, כמו שנשתעבדו. דבר אחר: יששכר חמור גרם, פירותיו (פירותיו) של יששכר גסין היו, והיה שבטו של יששכר נוטל מהם ומפרש בים, והיו אומות העולם רואין אותן ומתמיהין עליהם, והיו אומרים להם ישראל, על אלו אתם מתמיהין, אלו הייתם רואים לאדונייהם של אלו, עוסקין בתורה, היה לכם להתמה עליהם, והרבה גרים היו באים ומתגיירים. רבי יהודה ב"ר סימון בשם רי אחא אמר: יששכר חמור גרם, יששכר חמור לגרים:

Issachar is a strong-boned donkey, lying between the sheepfolds. He saw rest, that it was good, and the land, that it was pleasant; and he bowed his shoulder to bear, and he became subject to a tribute of labor" (Genesis 49:14-15). "Issachar is a strong-boned donkey" – just as this donkey, its

109 וידבר שלשת אלפים משל

שלמה "אמר שלוש אלפים משלי". הדוגמה שמביא אדמו"ר הזקן לשכל גדול המסוגל להוריד את החכמה דרך מדרגות רבות.

I Kings 5:12 מלכים א ה:י"ב

וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִשָּׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וְאַלְף:

And he spoke three thousand proverbs; and his songs were a thousand and five.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

110 בדיה לך לך מארצך

שם מסביר אדמו"ר הזקן את שלושת אלפים משליו של שלמה: חכם יכול להסביר את חכמתו רק כשהוא מלביש אותה בדברים נמוכים יותר, ורק שכל גדול יכול למצוא את אותה חכמה שלוש אלפים דרגות מתחת לעצמו. לכן כל ירידה של מדרגה נעשית באמצעות מדרגה עליונה ממנה.

הערת קה"ת

תו"א יא, ג. מכאן ואילך נדפס מהדורא קמא באוה"ת דברים כרך ו ע' ב"שח.

פסקה 15

111 בדיה ואהיה אצלו אמן

המאמר לשבועות "ואהיה אצלו אמן" מביא את דברי המדרש ש"אמן" הוא מחנך, ומבאר את דברי משה "שאהו בחיקך" ו"מאין לי בשר": מדרגתו של משה הייתה נעלית כל כך, עד שהיה כבוד פה בתורה שבעל פה וכבוד לשון בתורה שבכתב, ורק המן ירד בכותו.

Numbers 17:3 במדבר י"ז:ג

אֶת מִקְחֹת הַחֹטָאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשָׁתָם וְעָשׂוּ אֹתָם רֶקְעֵי פָחִים צָפוּי לְמִזְבֵּחַ כִּי־הִקְרִיבָם לִפְנֵי־יְיָ וַיִּקְדָּשׁוּ וַיְהִי לְאוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: even the fire-pans of these men who have sinned at the cost of their lives, and let them be made beaten plates for a covering of the altar—for they are become holy, because they were offered before the L-RD—that they may be a sign unto the children of Israel.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

לעיל במדבר יז, ג.

112 ואהיה אצלו אמן

התורה אומרת: "והייתי אצלו אמן, והייתי שעשועיו יום יום". זהו שמו של המאמר לחג השבועות המצוטט כאן.

Proverbs 8:30 משלי ח:ל'

וְאָהֳיָה אֶצְלוֹ אָמוֹן וְאָהֳיָה שְׁעִשׂוּעִים יוֹם יוֹם מְשַׁחֲקֶת לִפְנָיו בְּכָל־עֵת:

Then I was by Him, as a nursling; And I was daily all delight, Playing always before Him

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

113 אמן פדגוג

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ב"ר בתחלתו. [כ].

114 אמן פדגוג

רבי הושעיה פותח במילים "והייתי אצלו אמן": "אמן" פירושו מחנך, כמו בפסוק "כאשר ישא האומן את היונק". התורה מתארת את עצמה כמי

שמגדלת ונושאת.

Bereshit Rabbah 1:1 בראשית רבה א:א'

רַבִּי הוֹשַׁעְיָה רַבָּה פָּתַח, (משלי ח, ל): "וְאָהֳיָה אֶצְלוֹ אָמוֹן וְאָהֳיָה שְׁעִשׂוּעִים יוֹם יוֹם וְגו'". "אָמוֹן", פְּדָגוֹג. "אָמוֹן", מְכוּסָה. "אָמוֹן", מוֹצֵנֶע. וְאִתָּא דְאָמֵר: "אָמוֹן", רַבְתָּא. "אָמוֹן", פְּדָגוֹג - הִיךְ מָה דָּאָתָּ אָמֵר (במדבר יא, יב): "כַּאֲשֶׁר יֵשָׂא הָאֵמֹן אֶת הַיֶּנֶק". "אָמוֹן" מְכוּסָה - הִיךְ מָה דָּאָתָּ אָמֵר (איכה ד, ה): "הָאֵמֹנִים עָלֵי תוֹלַעַ חִבְקוֹ אֲשַׁפְּתוּת". "אָמוֹן", מוֹצֵנֶע - הִיךְ מָה דָּאָתָּ אָמֵר (אסתר ב, ז): "וַיְהִי אִמֹּן אֶת הַדָּסָה". אָמוֹן, רַבְתָּא - כַּמָּה דְתִימָא: (נחום ג, ח): "הֲתִיטְבִי מִנָּא אָמוֹן", וּמִתְרַגְמִינִן: "הָאֵת טַבָּא מֵאֲלַכְסַנְדְּרִי רַבְתָּא ...

Rabbi Hoshaya the Great began: "I was with Him as an amon, a delight day after day..." (Proverbs 8:30) - amon means a child's caretaker, amon means covered, amon means hidden, and some say amon means greatness. Amon means a child's caretaker, as it says: "As a caretaker [omen] carries a nursing child" (Numbers 11:12). Amon means covered, as it says: "Those covered [ha'emunim] in scarlet..." (Lamentations 4:5). Amon means hidden, as it says: "He was omen Hadassa" (Esther 2:7). Amon means great, as it says: ... "Are you better than

Wikisource Bereshit Rabbah (CC-BY-SA) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

115 ואנכי אהי עם פיך

ה' למשה: "עכשיו לך, ואני אהיה עם פיך ואלמד אותך מה לומר". אדמו"ר הזקן קורא את "אנכי" כמקור שמאפשר לתורה לרדת.

Exodus 4:12 שמות ד:י"ב

וְעַתָּה לֶךְ וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תִּדְבֹּר:

Now therefore go, and I will be with thy mouth, and teach thee what thou shalt speak

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות ד, יב.

116 כי תאמר אלי שאהו בחיקך

משה מתלונן: "האנכי הריתי את כל העם הזה... כי תאמר אלי, שאהו בחיקך, כאשר ישא האומן את היונק?" הוא לא היה מסוגל לרדת מדרגתו ולהיות המחנך שלהם.

Numbers 11:12 במדבר י"א:י"ב

הָאֲנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל־הָעָם הַזֶּה אִם־אֲנֹכִי יִלְדֶּיתִיו כִּי־תֹאמַר אֵלַי שְׂאָהוּ בְּחִיקְךָ כַּאֲשֶׁר יֵשָׂא הָאֵמֹן אֶת־הַיֶּנֶק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם:

Have I conceived all this people? have I brought them forth, that Thou shouldst say unto me: Carry them in thy bosom, as a nursing-father carrieth the sucking child, unto the land which Thou didst swear unto their fathers

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

במדבר יא, יב.

פסקה 16

117 במדרש רבה

הנוסח המוקדם של מאמר זה, שנדפס באור התורה, מנסח את הנקודה כך:

על "אלה הדברים אשר דיבר משה" — באמצעות התורה זכה משה לדבר.

הערת קה"ת

דברים "ע"פ אלה הדברים אשר דבר משה שע"י התורה זכה משה לדבור כו' ע"ש". אוה"ת עקב כרך ו ע' ב"שח.

118 אלה הדברים אשר דבר משה

תחילת ספר דברים, הנאום הארוך שמשה נשא לפני ישראל; לפי המדרש, הוא מלמד על כוחה של התורה להעניק לו את כוח הדיבור.

Deuteronomy 1:1 דברים א':א'

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַּר בְּעֶרְבָה מִלִּדְּמָאן וּבִיַּד־תְּפֶל וְלִכְן וְחֶצְרַת וְדִי זָהָב:

THESE ARE the words which Moses spoke unto all Israel beyond the Jordan; in the wilderness, in the Arabah, over against Suph, between Paran and Tophel, and Laban, and Hazeroth, and Di-zahab.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

119 לא איש דברים אנכי

משה בסנה הבורע: "איש דברים אנוכי".

Exodus 4:10 שמות ד':י'

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְיָ בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנֹכִי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשִׁים גַּם מֵאָז דִּבַּרְתָּ אֶל־עַבְדְּךָ כִּי כְבֹּד־יָפָה וּכְבֹּד לְשׁוֹן אֲנֹכִי:

And Moses said unto the L-RD: 'Oh L-rd, I am not a man of words, neither heretofore, nor since Thou hast spoken unto 'Thy servant; for I am slow of speech, and of a slow tongue

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות ד, ו.

120 עד שלא זכה לתורה כתיב לא איש דברים אנכי כיון שזכה לתורה

רבי לוי: לפני שמשה זכה לתורה, אמר: "איש דברים אנוכי"; לאחר שזכה לתורה, לשונו נרפאה והוא התחיל לדבר, כמו שנאמר: "אלה הדברים אשר דיבר משה".

Devarim Rabbah 1:1 דברים רבה א':א'

פסוק 17

121 במ"א ע"פ ארוממך ה'

ההערה מפנה את הביאור על "ארוממך הוי' כי דליתני" לסידור, שם מוסברת המשכה מכתר.

הערת קה"ת

סידור עם דא"ח מו, ב. ואילך. וראה אוה"ת תרומה ע' איתעו.

122 ארוממך ה' כי דליתני

"ארוממך, הוי', כי דליתני". המאמר של אדמו"ר הזקן על פסוק זה מסביר את המשכה מכתר.

Psalms 30:2 תהילים ל:ב'

אֲרֹמְמָךְ ה' כִּי דִלִיתָנִי וְלֹא־שִׂמַּחְתָּ אֹיְבֵי לִי:

I will extol thee, O L-RD, for Thou hast raised me up, and hast not suffered mine enemies to rejoice over me

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

123 וברכת את ה'

"וברכת את ה' אלקיך". המילה "את", מאל"ף ועד תי"ו, נקראת כרמז

לעשרים ושתיים אותיות הדיבור העליון.

Deuteronomy 8:10 דברים ח':י'

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ:

And thou shalt eat and be satisfied, and bless the L-RD thy G-d for the good land which He hath given thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

124 וענין חיוב הזכרת ברית

חלק זה מהמאמר נדפס שם מכתב ידו של הצמח צדק, בציון שהוא שייך למאמר "ואכלת ושבעת" ושהוא נוסחו הראשון (מהדורא קמא).

הערת קה"ת

באוה"ת פ' עקב כרך ו ע' ב"שח נדפס מגוכתי"ק הצ"צ שציין עליו — שייך לד"ה ואכלת ושבעת — והוא מהדרי"ק.

125 ויוסף הוא השליט על הארץ

"ויוסף הוא השליט על הארץ, הוא המשביר לכל עם הארץ". הוזהר מפרש זאת על יסוד המשפיע למלכות.

Genesis 42:6 בראשית מ"ב:ו'

וְיוֹסֵף הוּא הַשְּׁלִיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמְּשַׁבֵּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֹחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ־לּוֹ אַפַּיִם אָרְצָה:

And Joseph was the governor over the land; he it was that sold to all the people of the land. And Joseph's brethren came, and bowed down to him with their faces to the earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

126 ובוהר ויצא (דקס"ב סע"ב)

קטע נוסף בוהר, על ויצא, שאדמו"ר הזקן מביא בעניין יוסף הצדיק, כצניור להמשכה.

Zohar, Vayetzei 32:319-322 ספר הוזהר, ויצא ל"ב:ש"ט-שכ"ב

127 דלאו מכל אליו מדות

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ת"ז שם.

128 דלאו מכל אליו מדות איהו כלל

פתח אליהו: ה' הוא "לא אחד מכל המדות כלל". לכן מדות אצילות בטלות לחלוטין לפניו.

Tikkunei Zohar 17a תקוני הוזהר י"ז א

129 לך ה' הגדולה

ברכת דוד: "לך, הוי', הגדולה והגבורה... כי כל בשמים ובארץ; לך, הוי', הממלכה". אדמו"ר הזקן מפרש זאת על היחוד העליון, יסוד והיחוד התחתון.

I Chronicles 29:11 דברי הימים א כ"ט:יא'

לָךְ ה' הַגְּדֹלָה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנִּצָּח וְהַיְּהוּד כִּי־כָל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ לָךְ ה' הַמְּמַלְכָה וְהַמְתַּנַּשֵּׂא לְכָל לְרֹאשׁ:

Thine, O L-RD, is the greatness, and the power, and the glory, and the victory, and the majesty; for all that is in the heaven and in the earth is Thine; Thine is the kingdom, O L-RD, and Thou art exalted as head above all

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דה"א כט, יא.

135 ע"ד מ"ש בפע"ח שער הסוכות

גם פירוש הצמח צדק לתהלים מביא את דברי פרי עץ חיים הללו על "מכל מלמדי השכלתי".

הערת קה"ת

מובא גם ביהל אור עי' שה, ועי' שנה. אוה"ת נ"ך עי' תרלב.

136 מכל מלמדי השכלתי

"מכל מלמדי השכלתי". האריז"ל מפרש את "כל" כיסוד, המורה שממשיך את התורה אל מלכות.

Psalms 119:99 תהילים קי"ט:ט

מְכַלְמֵלְמֵדֵי הַשְּׁכָלְתִּי כִּי עֲדוּתֶיךָ שִׁיחָה לִּי:

I have more understanding than all my teachers; For Thy testimonies are my meditation

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

137 משכיל על דבר

"מבין דבר מתוך דבר ימצא טוב". מלכות, המקבלת את התורה באמצעות יסוד, היא "מבין דבר מתוך דבר".

Proverbs 16:20 משלי ט"ז:כ

מְשַׁכִּיל עַל־דָּבָר יִמְצָא־טוֹב וּבֹטָח בַּה' אֲשֶׁר־יוֹ:

He that giveth heed unto the word shall find good; And whoso trusteth in the L-RD, happy is he

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

138 ותקם את דבריך כי צדיק אתה

"ואתה קיימת את דבריך, כי צדיק אתה". הצדיק, יסוד, מביא את הדברים לידי קיום.

Nehemiah 9:8 נחמיה ט"ח

וּמִצְאָתָהּ אֶת־לִבָּוּ נֶאֱמָן לִפְנֵיךָ וְכָרוֹת עָמֹ הַכְּרִית לָתֶת אֶת־אֶרֶץ הַכְּנָעָנִי הַחֲתִי הָאֱמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַיְבוֹסִי וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֶת לְזֶרְעוֹ וְתָקַם אֶת־דְּכָרֶיךָ כִּי צָדִיק אָתָּה:

and foundest his heart faithful before Thee, and madest a covenant with him to give the land of the Canaanite, the Hittite, the Amorite, and the Perizzite, and the Jebusite, and the Girgashite, even to give it unto his seed, and hast performed Thy words; for Thou art righteous

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

נחמיה ט, ח.

139 בלקו"ת פ' עקב

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

להאריז"ל.

140 ארץ זית שמן

"ארץ זית שמן ודבש". לקוטי תורה של האריז"ל על פסוק זה מצוין כמקור לאותו עניין.

Deuteronomy 8:8 דברים ח"ח

אֶרֶץ חִטָּה וְשֵׁעֶרָה וְגִפְנוֹ וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן וְדָבָשׁ:

a land of wheat and barley, and vines and fig-trees and pomegranates; a land of olive-trees and honey

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

130 הוזהר על מקץ: יוסף מאיר ומזין את ה"ארץ", שכן מן "הנהר ההוא שיוצא והולך" כולם ניוונים. אדמו"ר הזקן משתמש בכך כדי להסביר את יסוד כצינור אל מלכות.

Zohar, Miketz 6:104-8:115 ספר הוזהר, מקץ ו:ק"ד-ח:קט"ו

Observe now the passage: AND JOSEPH WAS THE GOVERNOR OVER THE LAND, which, in its deeper meaning, implies that the sun rules over the moon, gives her light and sustains her. We read further: HE IT WAS THAT SOLD TO ALL PEOPLE OF THE LAND. This alludes to the ever-flowing river whence all derive their nourishment and whence the souls of all men emerge. Hence all bow down toward that region, as nothing happens in the world that does not depend on mazzal, as explained elsewhere

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

פסוקה 18

131 ותרגמו דאחיד בשמיא וארעא

שם אדמו"ר הזקן מצטט "כי כל בשמים ובארץ" עם "תרגום אונקלוס: שאחיד בשמיא", ומתאר את הצדיקים, הקשורים יחד כ"עמוד אחד וצדיק שמו", ככחית "עיני הוי", שבה המבט מלמטה למעלה שווה למבט מלמעלה למטה.

הערת קה"ת

לי הוזהר הוא בכ"מ, זח"א (לא, א. קצא, ב). ח"ב (קטו, א), ושם אי' ות"י, וזהו טה"ד ו"ה ברע"מ זח"ג (רנו, א), ושם בנצוצי אורות העיר מפ"ק דמגילה (ג, א) שיונתן לא תרגם כתובים. ו"ה האמת ולי' בשום תרגום רק לי' הוזה"ק. ועי' בת"י בכ"ד בהקדמה (ט, ב) שם לי' תיבת תרגמו. (כט, א) שם אי' תרגום אונקלוס וג"ז טע"ד. (סו, ב) ותרגמו. (פד, א) ת"א. (קכט, ב) דמתרגמינן. ושם (קס, סע"א [תו"ח קג, ב] ות"א וזה לי'. [כ]. לקמן פ' ראה כג, ד מביא זה בשם תרגום אונקלוס ו"ה באוה"ת דברים כרך ו ע' בישלה. בסה"מ תקס"ד ע' כז בנוכח"ק הצ"צ: תרגום יונתן.

132 דאחיד בשמיא וארעא

אחד הקטעים בוזהר שבהם "כל" שבי"כל אשר בשמים ובארץ" מתפרש כ"האוחז בשמים ובארץ" — יסוד: הערת קה"ת מציינת אותו.

Zohar, Bereshit 32:330-35:339 ספר הוזהר, בראשית ל"ב:ש"ל-לי"ה:ש"ט

These are the six supernal days which are specified in the verse: "Thine, O L-rd, are the Greatness (Gedulah), the Might (Geburah), the Beauty (Tifereth), the Victory (Nezah), and the Majesty (Hod)" (I Chron. 29, 11). The words "For all" refer to the Zaddik (righteous one), who is Yesod (foundation

....of the world)

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

133 דאחיד בשמיא וארעא

רע"א מהימנא, שבו מופיע אותו פירוש; הערת קה"ת מציינת אותו.

Zohar, Pinchas 121:831-123:842 ספר הוזהר, פנחס קכ"א:תתל"א-קכ"ג:תתמ"ב

134 שהוא בחיי יסוד

ההערה מפנה שם ליסוד כמי שקושר בין "שמים וארץ".

הערת קה"ת

ראה אוה"ת פ' וארא כרך ז ע' ב'תקפג.

141 בזח"ג בחקתי (דקי"ג סע"ב)

הזוהר על בחוקותי, על הפסוק "ונתתי שלום בארץ", שהאדמו"ר הזקן מצטט כאן.

Zohar, Bechukotai 2:12-4:19 ספר הזוהר, בחקותי ב'י"ב ד'י"ט

142 ונתתי שלום בארץ

"ונתתי שלום בארץ". השלום, מידת הברית, קשור לארץ.

Leviticus 26:6 ויקרא כ"ו:

ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשפתי תיה רעה מן הארץ ותרב לא תעבר בארצכם:

And I will give peace in the land, and ye shall lie down, and none shall make you afraid; and I will cause evil beasts to cease out of the land, neither shall the sword go through your land

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

143 בד"ה שיר השירים

ההערה מציגת שהמאמר "שיר השירים" נמצא בראש כרך שיר השירים של לקוטי תורה.

הערת קה"ת

לקמן שה"ש בתחלתו.

144 שיר השירים

"שיר השירים אשר לשלמה". האדמו"ר הזקן מפנה למאמר שלו על פסוק זה.

Song of Songs 1:1 שיר השירים א'א:

שיר השירים אשר לשלמה:

THE song of songs, which is Solomon's

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

145 ובד"ה צאינה וראינה

שם שלמה הוא "המלך שהשלום שלו": השפע מאור אין סוף לעולמות המוגבלים מחבר בין הפכים, ומי שעושה שלום ביניהם היא המלכות, הנמשכת עד ה"א תתאה ומביאה את הנבראים מאין ליש.

הערת קה"ת

לקמן שה"ש כב, א.

146 צאינה וראינה

"צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה". "שלמה" נדרש כ"המלך שהשלום שלו".

Song of Songs 3:11 שיר השירים ג'י"א

צאנה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו:

Go forth, O ye daughters of Zion, And gaze upon king Solomon, Even upon the crown wherewith his mother hath crowned him in the day of his espousals, And in the day of the gladness of his heart

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

147 ולך ה' הממלכה

"לך ה' הממלכה": מלכות והיחודא תתאה, ולאחר "כל אשר בשמים ובארץ" — יסוד.

I Chronicles 29:11 דברי הימים א כ"ט:י"א

לך ה' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כ"כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש:

Thine, O L-RD, is the greatness, and the power, and the glory, and the victory, and the majesty; for all that is in the heaven and in the earth is Thine; Thine is the kingdom, O L-RD, and Thou art exalted as head above all

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

148 כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה

בברית מילה אומרים הנוכחים: "כשם שנכנס לברית, כך יכנס לתורה, לחופה ולמעשים טובים". הברית קודמת לתורה.

Shabbat 137b:6 שבת קל"ז ב"ו

מל ולא פרע. תנו רבנן, המל אומר: "אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה". אבי ה' אומר: "אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בכריתו של אברהם אבינו". העומדים אומרים: "כשם שנכנס לברית, כך יכנס לתורה לחופה ולמעשים טובים".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

פסקה 19

149 כי הנה בחי' יסוד . . התקשרות

באיגרת הקודש ט"ו מוסברות הספירות באמצעות משל של אב המלמד את בנו: יסוד הוא הקשר שבו האב קושר את שכלו לשכל בנו כשהוא לומד איתו באהבה וברצון, כך שהבן מבין הרבה יותר מכפי שהיה מבין מאותן מילים בלבד.

הערת קה"ת

ראה אגה"ק ס" טו.

150 יותר משהעגל רוצה לינק

רבי עקיבא לרבי שמעון בר יוחאי: "יותר משהעגל רוצה לינק, הפרה רוצה להניק". רצונו של המשפיע להשפיע הוא דימוי ליסוד.

Pesachim 112a:12 פסחים קי"ב א'י"ב

המשנה דברים צנה רבי עקיבא את רבי שמעון בן יוחי קשהיה חבוש בבית האסורין. אמר לו: רבי, למדני תורה, אמר: איני מלמדך. אמר לו: אם אין אתה מלמדני אני אומר ליוחי אבא ומוסרך למלכות. אמר לו: בני, יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. אמר לו: ומי בסכנה? והלא עגל בסכנה.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

פסחים קיב, א.

151 המגביהי לשבת

"היושב בשמים, המשקיף למטה על השמים ועל הארץ". מי שנמצא מעל שניהם יכול להגיע אל שניהם.

Psalms 113:5-6 תהילים קי"ג ה'ו'

מי כה אלמינו המגביהי לשבת: המשפילי לראות בשמים ובארץ:

Who is like unto the L-RD our G-d, That is enthroned on high, That looketh down low Upon heaven and upon the ?earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

152 דמוני במזל תליא

רבא: "חיי, בני ומוני אינם תלויים בזכות אלא במזל". אדמו"ר הזקן מפרש את המזל כזרימה של יסוד.

Moed Katan 28a:13 מועד קטן כ"ח א"י"ג

אמר רבא: חיי, בני ומוני, לא בנכותא תליא מילתא, אלא במזל תליא מילתא. דהא רבה ורב חסדא תרניהו רבנן צדיקי הוו, מר מצלי ואתי מיטרא ומר מצלי ואתי מיטרא.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

Zohar I, 181a זח"א קפא, א

הערת קה"ת

מו"ק כח, א. זח"א קפא, א.

153 דמזל הוא נהר דנגיד ונפיק

הזוהר על ויגש (207b-208a), המסביר את המילה "מזל" כ"הנהר הזורם והולך" — יסוד.

Zohar, Vayigash 5:46-6:57 ספר הזוהר, ויגש ה'מ"ו-ו'נ"ז

and when there is desire in the lower for the higher, the souls fly down in pairs of male and female, after which their ruling grade separates them and sends each to its appointed place. But later on that presiding grade finds it hard to join them together in their original pairs, since they are now paired in accordance with men's conduct, and all depends now on a higher region.

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

154 יזל מים

בלעם: "יזל מים מדליו". "מזל" נדרש מלשון "יזל", כלומר "זרום".

Numbers 24:7 במדבר כ"ד:ז

יזל מים מדליו וזרעו במים רבים וזרם מאנג מלכו ותנשא מלכתו:

Water shall flow from his branches, And his seed shall be in many waters; And his king shall be higher than Agag, And his kingdom shall be exalted

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

במדבר כד, ז.

155 מל' נקי חכמה תתאה

ההערה מפנה למקור קבלי למלכות כ"חכמה תתאה".

הערת קה"ת

ראה מא"א אות ח, סכ"ח.

156 חכמה בראש וחכמה בסוף

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ת"ז (פ, ב. צה, ב. קנו, א. [תז"ח ק, ב.]. קנו, ב. [שם קא, ב.]). ח"ג (רלח, סע"א). זח"א (כו, ב. [כ.]).

157 חכמה בראש וחכמה בסוף

אחד המקורות, המובאים בהערת קה"ת, לביטוי "חכמה בראש וחכמה בסוף": מלכות היא החכמה התחתונה.

Zohar, Bereshit 21:248-22:255 ספר הזוהר, בראשית כ"א:רמ"ח-כ"ב:רנ"ה

In reference to that time it is said of Moses and Israel, "Then thou shalt delight in the L-rd", and the words shall be fulfilled, "then Moses shall sing" (Ex. 15, 1).¹The Hebrew text of this page does not correspond entirely to the English translation. Further, the river "shall part from thence and become four heads" (Gen. 2, 10). The first of these is Hesed (Kindness), which is the right arm. From this shall drink the camp of Michael, and with it the tribe of Judah and his two ... accompanying

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

158 חכמה בראש וחכמה בסוף

תיקוני זוהר, המובאים אף הם בהערת קה"ת, לאותו ביטוי.

Tikkunei Zohar 80b:4 תקוני זוהר פ' ב:ד'

ואליו תריין יודיין אינון רמיון בויצור, ואינון תריין יצירות יצירה דעלאין ויצירה דתתאין, ואינון חכמה בראש וחכמה בסוף, תעלומות חכמה, ודאי אינון תעלומות מחכמה עלאה (דאיהו) דתחות כתר עלאה.

Tikkunei Zohar - Vocalized (Public Domain)

159 בדי"ה כי אברהם לא ידענו

ההערה מפנה את הקורא למאמר "כי אברהם לא ידענו" בתורה אור, עמ' 43.

הערת קה"ת

תו"א מג"א.

160 הזוהר על תרומה, המסביר ששורש הזרימה אל ה"ארץ" מגיע ממקום נעלה מאוד.

Zohar, Terumah 84:813-85:821 ספר הזוהר, תרומה פ"ד:תת"יג-פ"ה:תתכ"א

161 כי אברהם לא ידענו

"כי אתה אבינו, כי אברהם לא ידענו". פתיחת המאמר שהאדמו"ר הזקן מצטט.

Isaiah 63:16 ישעיהו ס"ג:ט"ז

כי־אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישאל לא יכירנו אתה ה' אבינו גאלנו מעולם שְׁמך:

For Thou art our Father; for Abraham knoweth us not, and Israel doth not acknowledge us; Thou, O L-RD, art our Father, Our Redeemer from everlasting is Thy name

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 20

162 שהח"ע .. מאין תמצא

בהמשך המאמר מסביר אדמו"ר הזקן את הביטוי "חכמה נמצאת מאין": עץ החיים הוא חכמה, ומעליו נמצא האין — הבחינה שאינה מושגת כלל ושנעלית מסדר השתלשלות העולמות. הארץ מקבלת מאותו אין, שכן "תחילתן נעוצה בסופן".

הערת קה"ת

ראה לקמן טו, ד.

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY)

168 בלק"ת פי קדושים

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

להאריז"ל בטעמי המצוות בד"ה אזהרת שעטנו.

פסוקה 21**169 אם לא בריתי יומם ולילה**

"ולא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמת". הברית, יסוד, מחברת את השמים לארץ.

Jeremiah 33:25 ירמיהו ל"ג:כ"ה

כה אָמַר ה' אֱלֹהֵי אֶם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׁמַתִּי:

Thus saith the L-RD: If My covenant be not with day and night, if I have not appointed the ordinances of heaven and earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ירמ"ל, כה.

170 ועיין בזהר פי ויחי (דרמ"ו ע"א)

הזהר על ויחי, על "מאשר שמנה לחמו"; המאמר מצטט אותו בהמשך בהקשר של שתי הלחם המתחברות בשבת.

Zohar, Vayechi 72:752-73:761 ספר הזהר, ויחי ע"כ:תשנ"ב-ע"ג:תשס"א

171 מאשר שמנה לחמו

ברכת יעקב: "מאשר שמנה לחמו".

Genesis 49:20 בראשית מ"ט:כ'

מֵאֲשֶׁר שָׁמְנָה לַחְמוֹ וְהוּא יִתֵּן מִצְדֵּי־מֶלֶךְ:

As for Asher, his bread shall be fat, And he shall yield royal dainties

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

172 שזו ניתנה בג' בריתות וזו ב"ג

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ברכות מח, סע"ב.

173 שזו ניתנה בג' בריתות וזו ב"ג בריתות

פלימו: יש להקדים ברית לתורה, "שזו ניתנה בשלוש בריתות וזו ניתנה בשלוש עשרה בריתות". אדמו"ר חזקן מסביר שהשלוש עשרה הן המשכת הכתר.

Berakhot 48b:13 ברכות מ"ח ב"ג

תנא רבי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כָּל שֶׁלֹא אָמַר "אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה וְרִחְבָּה" בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ, וּמְלָכוֹת בֵּית דֹּד בִּיבֻנָּה יְרוּשָׁלַיִם — לֹא יֵצֵא יָדֵי חוֹבְתָּו. נְחוּם הִזְקֵן אוֹמֵר: צָרִיךְ שִׁזְכוּר כֶּה בְרִית. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: צָרִיךְ שִׁזְכוּר כֶּה תוֹרָה. פְּלִימוֹ אוֹמֵר: צָרִיךְ שִׁזְכוּרִים בְּרִית לְתוֹרָה, שֶׁזוֹ נִתְּנָה בְּשִׁלֹשׁ בְּרִיתוֹת,

There is a teaching : R. Eliezer says : Whoever does not say "a desirable, good and ample land" in the benediction of "the land" and "the kingdom of the house of David" in "Who...rebuildest Jerusalem" has not complied with the re-

163 מאין תמצא

"והחכמה, מאין תמצא?" פירושו: החכמה באה מן האין, הבחינה שלמעלה ממנה.

Job 28:12 איוב כ"ח:י"ב

וְהַחֲכָמָה מֵאֵינָן תִּמְצָא וְאֵי זֶה מְקוֹם בִּינָה:

But wisdom, where shall it be found? And where is the place of understanding

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

164 מת"ת דו"א נעשה כתר לנוק

הערת קה"ת מפנה למקום שבו זה מתבאר עוד: Etz Chaim.

הערת קה"ת

הובא בע"ח ש' א"א ספ"ז. [כ].

165 מת"ת דו"א נעשה כתר לנוק

בהערת קה"ת מצוין עץ חיים, שער אריך אנפין, סוף פרק ז, כמקור ללימוד שתפארת של דו"א נעשית הכתר של נוקבא.

Sefer Etz Chaim 13:7 עץ חיים י"ג:ז'

... ואם תדקדק תמצא כי תמיד ת"ת נעשה ממנו הכתר שהוא גלגלתא כי ת"ת דעתיק תמן גלגלתא דא"א שהוא סוד בינה דא"א ומת"ת [נ"א וכן ת"ת] דא"א נעשה כתר וגלגלתא דו"א וכן מת"ת דו"א נעשה כתר וגלגלתא דנוקבא. גם דע כי סוד ת"ת דא"א נחלק לבי' חצאין חציו למציאת א"א לצורך גופם וחציו לכתר ז"א הרי כי א"א וז"א הם בי' מלכים משתמשים בכתר א"א גם ת"ת דו"א נחלק לבי' חציו לגוף דו"א ע"ד הנ"ל וחציו לכתר דנוקבא וגם הוא סוד א"א לבי' מלכים להשתמש בכתר אי ולעולם כל הת"ת ...

Sefer Etz Chaim (Public Domain)

166 גדולה מילה שנכרתו עלי' י"ג בריתות

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

נדרים ספ"ג.

167 גדולה מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות

"גדולה מילה, שנכרתו עליה שלוש עשרה בריתות". שלוש עשרה הבריתות נקראות כשלושה עשר תיקוני הדיקנא התחתונה.

Mishnah Nedarim 3:11 משנה נדרים ג:י"א

... רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, מֵאוֹסָה עֲרֵלָה שֶׁנִּתְּגַנְּנוּ כֶּה הִרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר, כִּי כָל הַגּוֹיִם עֲרֵלִים. רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר, גְּדוּלָּה מִלָּה שֶׁנִּכְרְתוּ עֲלֶיהָ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְרִיתוֹת. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, גְּדוּלָּה מִלָּה, שְׁדוּחָה אֶת הַשִּׁבְתָּה הַחֲמוּרָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְחָה אוֹמֵר, גְּדוּלָּה מִלָּה, שֶׁלֹא נִתְּלָה לוֹ לְמִשְׁחָה הַצַּדִּיק עֲלֶיהָ מֵלֹא שַׁעַה. רַבִּי נְחֻמִּי אוֹמֵר, גְּדוּלָּה מִלָּה, שְׁדוּחָה אֶת הַנִּגְעִים. רַבִּי אוֹמֵר, גְּדוּלָּה מִלָּה, שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת שֶׁשַּׁעַה אֲבָרָהֶם אֲבִינוּ לֹא נִקְרָא שְׁלֹם, עַד שְׁמֵל, ...

Konam that I do not benefit from the Children" [If one says] of Noah," he may benefit from Israelites, and he is forbidden to benefit from the nations of the world. [If one says, "Konam] that I do not benefit from the seed of Abraham," he is forbidden [to benefit] from Israelites, but permitted [to benefit] from the nations of the world. [If one says, "Konam] that I do not benefit from Israelites", he may buy things from ... them for more [than their worth] and sell them for less. [If

המילה.

הערת קה"ת

בתוריא פ' לך לך.

179 אברם ואברהם

"לא ייקרא עוד שמך אברם, אלא שמך יהיה אברהם". האות ה"א נוספה
בברית המילה.

Genesis 17:5 בראשית י"ז:ה'

וְלֹא־יִקְרָא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם כִּי אֲבִי־הַמֶּלֶךְ גּוֹיִם
נִתְּתִיךָ:

Neither shall thy name any more be called Abram, but thy
name shall be Abraham; for the father of a multitude of na-
tions have I made thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 23**180 בדי"ה למנצח על השמינית**

ההערה מציינת שהמאמר "למנצח על השמינית" מופיע קודם לכן בלקוטי
תורה, פרשת תזריע.

הערת קה"ת

לעיל פ' תזריע.

181 בכל מאדך

"ואהבת את הוי' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". "בכל מאדך"
היא אהבה שלמעלה ממידה.

Deuteronomy 6:5 דברים ו':ה'

וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדְךָ:

And thou shalt love the L-RD thy G-d with all thy heart, and
with all thy soul, and with all thy might

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

182 ולכבודי בראתיו יצרתיו

"לכבודי בראתיו, יצרתיו אף עשיתיו": בריאה, יצירה ועשיה — העולמות
בריאה, יצירה ועשיה.

Isaiah 43:7 ישעיהו מ"ג:ז'

כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו:

Every one that is called by My name, and whom I have creat-
ed for My glory, I have formed him, yea, I have made him

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיי מג, ז.

183 ואין כבוד אלא תורה

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

אבות ו, ג.

184 ואין כבוד אלא תורה

"אין כבוד אלא תורה". נמצא ש"הכבוד" הנמשך בשלושת העולמות הוא
התורה.

Pirkei Avot 6:3 משנה אבות ו':ג'

... וְהָיָה דְּכָרִים קָל וְחָמֵר, וּמֵה דְּוִד מְלֵךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לָמַד מֵאַחֲתֵפֶל
אֶלָּא שֶׁנִּי דְּכָרִים בְּלִבָּד קִרְאוּ רַבּוֹ אֶלּוּפּוֹ וּמִיָּדְעוֹ, הַלּוּמִד מִחֲבֵירוֹ פֶּרֶק

quirements of the law. Nahum the Elder says : He must men-
tion the Covenant in the blessing of "the land." R. Jose says :
He must mention the Torah therein. Pelemon says : He must
refer to the Covenant before the Torah, because the latter
... was given with a

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A.
Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

174 י"ג מדות שהתו' נדרשת בהן

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ת"כ ר"פ ויקרא.

175 זקן שקנה חכמה

"זקן אינו אלא מי שקנה חכמה". חכמתו של הזקן קשורה ל"זקן" ולשלושה
עשר תיקונים.

Kiddushin 32b:8 קידושין ל"ב ב:ח'

תנו רבנן: "מפני שיבה תקום" – יכול אפילו מפני זקן אשמאי? תלמוד
לומר: "זקן", ואין זקן אלא חכם, שנאמר: "אספה לי שבועים איש מזקני
ישראל". רבי יוסי הגלילי אומר: אין זקן אלא מי שקנה חכמה, שנאמר:
"ה' קנני ראשית דרכי".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

קידושין לב, ב. וראה לקו"ש ח"ג ע' 774.

176 הערת קה"ת מפנה לZohar, Vayechi 72:751 למילים האלה.

Zohar, Vayechi 72:751 ספר הזוהר, ויחי ע"ב:תשנ"א

פסוקה 22**177 ומילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות**

"גדולה מילה, שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות". כאן שלוש עשרה
הבריתות הן התיקונים של אריך אנפין.

Mishnah Nedarim 3:11 משנה נדרים ג':י"א

... רבי אלעזר בן עזריה אומר, מאוסה ערלה שנתגנו בה הרשעים,
שנאמר, כי כל הגוים ערלים. רבי ישמעאל אומר, גדולה מילה שנכרתו
עליה שלש עשרה בריתות. רבי יוסי אומר, גדולה מילה, שדוחה את
השבת החמורה. רבי יהושע בן קרחה אומר, גדולה מילה, שלא נתלה
לו למשה הצדיק עליה מלא שעה. רבי נחמיה אומר, גדולה מילה,
שדוחה את הנגעים. רבי אומר, גדולה מילה, שכל המצות שעשה
אברהם אבינו לא נקרא שולם, עד ששל, ...

Konam that I do not benefit from the Children" [If one says]
of Noah," he may benefit from Israelites, and he is forbidden
to benefit from the nations of the world. [If one says, "Kon-
am] that I do not benefit from the seed of Abraham," he is
forbidden [to benefit] from Israelites, but permitted [to ben-
efit] from the nations of the world. [If one says, "Konam] that
I do not benefit from Israelites", he may buy things from
... them for more [than their worth] and sell them for less. [If

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-
BY)

178 בדי"ה לך לך

ההערה מציינת שהמאמר "לך לך" נמצא בתורה אור, פרשת לך לך, ושם
מוסבר, כפי שנאמר בטקסט, השינוי מאברם לאברהם באמצעות ברית

There are threescore queens, And fourscore concubines,
And maidens without number

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

189 אחת היא יונתי

”אחת היא יונתי תמתי”. חלק מאותו ביאור.

Song of Songs 6:9 שיר השירים ו:ט

אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא לילדתה ראונה בנות
ויאשרנה מלכות ופילגשים ויהללוה:

My dove, my undefiled, is but one; She is the only one of her
mother; She is the choice one of her that bore her. The
daughters saw her, and called her happy; Yea, the queens
and the concubines, and they praised her

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

190 חסידים הראשונים

החסידים הראשונים היו שוהים שעה לפני התפילה ושעה לאחריה; מפני
שהיו חסידים, הייתה תורתם משתמרת ומלאכתם מתברכת.

Berakhot 32b:20-22 ברכות ל"ב כ"ב

חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת: מנא הני מילי? אמר רבי
יהושע בן לוי, אמר קרא: "אשרי יושבי ביתך". ואמר רבי יהושע בן
לוי: המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו, שנאמר: "אך
צדיקים יודו לשמך וישבו ושרים את פניהך".

The pious men of old used to wait an hour. Whence is this?
R. Joshua b. Levi said : The Scriptures state, "Happy are
they that dwell in Thy house" (Ps. lxxxiv, 5). R. Joshua b.
Levi also said : He who prays should wait an hour after his
prayer ; as it is said, "Surely the righteous shall give thanks
unto Thy name, the upright shall dwell in Thy presence"

(ibid. cxl. 14)

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A.
Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

191 בדיה יונתי בחגוי הסלע

הקטע המובא מאותו מאמר מבחין בין מחשבת האדם, שאינה יכולה לפעול
כפי שפועלים דיבור ומעשה, לבין מחשבת ה', שמחשבתו עצמה מביאה את
אצילות לידי קיום. בריאה באמצעות מחשבה נעלית הרבה יותר מכריאה
באמצעות דיבור.

הערת קה"ת

לקמן שה"ש יח, ב.

192 יונתי בחגוי

”יונתי בחגוי הסלע”. פתיחת מאמר נוסף שאדמו"ר הזקן מצטט.

Song of Songs 2:14 שיר השירים ב:יד

יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את־מראיך השמיעני את־
קולך כִּי־קולך ערב ומראיך נאה:

O my dove, that art in the clefts of the rock, in the covert of
the cliff, Let me see thy countenance, let me hear thy voice;
'For sweet is thy voice, and thy countenance is comely

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

193 קומי לך

”קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך”. המאמר קורא את ”קומי, לכי” כמילים

אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפלו אות אחת, על
אחת כמה שצריך לנהוג בו כבוד. ואין כבוד אלא תורה, שנאמר
(משלי ג) כבוד חכמים ינחלו, (משלי כח) ותמימים ינחלו טוב, ואין
טוב אלא תורה, שנאמר (משלי ד) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל
תעזבו:

One who learns from his fellow one chapter, or one ha-
lakhah, or one verse, or one word, or even one letter, is ob-
ligated to treat him with honor; for so we find with David,
king of Israel, who learned from Ahitophel no more than two
things, yet called him his master, his guide and his beloved
friend, as it is said, "But it was you, a man mine equal, my
guide and my beloved friend" (Psalms 55:14). Is this not [an
... instance of the argument] "from the less to the

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-
BY)

פסקה 24

185 לעברך בברית

”כדי שתבוא בברית הוי' אליך”. אדמו"ר הזקן מפנה למאמרו על פסוק זה
בפרשת ניצבים.

Deuteronomy 29:11 דברים כ"ט י"א

לעברך בברית ה' אל־קִיךָ ובא־לְתוֹ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ כָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם:

that thou shouldest enter into the covenant of the L-RD thy
G-d—and into His oath—which the L-RD thy G-d maketh
;with thee this day

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

186 כל האומר אין לי אלא תורה

”האומר אין לי אלא תורה, אפילו תורה אין לו”. תורה לבדה, בלי השפע
שמעליה, אינה מתקיימת.

Yevamot 109b:4-5 יבמות ק"ט ב:ד-ה'

עֲרַבִי שֶׁלְצִיּוֹן — דַּעֲבָדִי שְׁלוֹף דּוֹץ. תּוֹקֵעַ עֲצָמוֹ לְדָבָר הַלֵּכָה — דִּתְנִיָּא,
רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: כָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ תוֹרָה — אֵין לוֹ תוֹרָה. פְּשִׁטָּא! אֵלָא:
כָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ אֵלָא תוֹרָה — אֵין לוֹ אֵלָא תוֹרָה. הָא נָמִי פְשִׁיטָא!
אֵלָא דְאִפִּילוּ תוֹרָה אֵין לוֹ. מַאי טַעֲמָא? אָמַר רַב פֶּפְא, אָמַר קְרָא:
”וְלִמְדָתָם וְעִשְׂתָם” — כָּל שֶׁשָּׂנוּ בַעֲשִׂיָּה יִשְׁנוּ בְלִמְיָדָה, כָּל שֶׁאִינוּ
בַעֲשִׂיָּה אֵינוּ בְלִמְיָדָה.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

יבמות קט, ב.

187 בביאור ע"פ ששים המה

הקטע המובא מאותו ביאור מבחין בין הפנימיות לחיצוניות של כל ספירה:
העומק הפנימי של רעיון או רגש, שלמעלה מהתלכשותו באותיות המחשבה
והדיבור, וההארה החיצונית שלו כפי שהיא באה לידי ביטוי כלפי הזולת.

הערת קה"ת

לקמן שה"ש מ, א.

188 ששים המה מלכות

”ששים מלכות ושמונים פילגשים”. פתיחת הביאור שאדמו"ר הזקן מצטט.

Song of Songs 6:8 שיר השירים ו:ח

ששים המה מלכות ושמונים פילגשים ועלמות אין מספר:

But we will certainly perform every word that is gone forth out of our mouth, to offer unto the queen of heaven, and to pour out drink-offerings unto her, as we have done, we and our fathers, our kings and our princes, in the cities of Judah, and in the streets of Jerusalem; for then had we plenty of food, and were well, and saw no evil

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ירמיה מד, יז.

199 פותח את ידיך

"פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון". היד היא שלושה-עשר תיקוני דיקנא, ויכל חי הוא יסוד.

Psalms 145:16 תהילים קמ"ה:ט"ז

פּוֹתֵחַ אֶת־יָדְךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן:

Thou openest Thy hand, And satisfiest every living thing with favour

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קמה, טז.

200 צדיק יסוד עולם

"צדיק יסוד עולם". הצדיק הוא יסוד.

Proverbs 10:25 משלי י:כ"ה

כַּעֲבוֹר סוּפָה וְאִין רָשָׁע וְצַדִּיק יִסּוּד עוֹלָם:

When the whirlwind passeth, the wicked is no more; But the righteous is an everlasting foundation

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

משלי י, כה.

201 עוד יוסף בני חי

יעקב: "עוד יוסף בני חי". יוסף, הצדיק, נקרא חי.

Genesis 45:28 בראשית מ"ה:כ"ח

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד־יוֹסֵף בְּנִי חַי אֲלֵכָה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטָרֶם אָמוֹת:

And Israel said: 'It is enough; Joseph my son is yet alive; I will go and see him before I die

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית מה, כח.

202 נשמת כל חי דפרחא מההוא חי העולמים

הזוהר על פרשת תרומה: הנשמה, "נשמת כל חי", יוצאת מה, חי העולמים, ולכן מברכת "את שמך" — מלכות.

Zohar, Terumah 20:211-22:219 ספר הזוהר, תרומה כ':ר"א-כ"ב:ר"י"ט
A psalm. Sing unto the L-rd a new song, for he hath done "marvellous things: his right hand and his holy arm hath wrought salvation for him" (Ps. 98). This Psalm has been expounded elsewhere, and the Companions were perfectly correct in their assertion that it was chanted by the kine (Shekinah) when She arrives at "Beth Shemesh", the "House of the Sun", which hands receive and bear Her even as the kine bare the ark. This psalm of praise was therefore ordered to be chanted on the Sabbath by

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

המופיעות תחילה.

Song of Songs 2:10 שיר השירים ב:י

עֲנֵה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוֹמִי לָךְ רָעִיתִי יָפְתִי וְלִכְי־לָךְ:

My beloved spoke, and said unto me: 'Rise up, my love, my fair one, and come away

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

194 ובלק"ת פ' קדושים

מוקדם יותר במאמר זה (סעיף 4) הזכיר אדמו"ר הזקן את אותו קטע מלקוטי תורה של האריז"ל על פרשת קדושים: כשם שבדיקנא עילאה של אריך אנפין יש י"ג תיקונים, כך יש י"ג תיקונים גם בדיקנא התתאה שביסוד.

הערת קה"ת

להאריז"ל. וראה לעיל טו, ב.

195 זקן שקנה חכמה

"אין זקן אלא מי שקנה חכמה". ז"א הוא ה"זקן" שמקבל חכמה מיסוד דאריך אנפין.

Kiddushin 32b:8 קידושין ל"ב ב:ח'

תנו רבנן: "מפני שיבה תקום" - יכול אפילו מפני זקן אשמאי? תלמוד לומר: "זקן", ואין זקן אלא חכם, שנאמר: "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל". רבי יוסי הגלילי אומר: אין זקן אלא מי שקנה חכמה, שנאמר: "ה' קנני ראשית דרכי".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

196 בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע

כשישראל אמרו "נעשה" לפני "נשמע", שאל קול מן השמים מי גילה להם סוד זה של המלאכים. אדמו"ר הזקן מתייחס למאמרו על אמירה זו.

Shabbat 88a:7-8 שבת פ"ח א:ז-ח'

דרש רבי סימאי: בשעה שהקדימו ישראל "נעשה" ל"נשמע" באו ששים ריבוא של מלאכי השרת, לכל אחד ואחד מ'ישראל קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד "נעשה" ואחד כנגד "נשמע". וכיון שחטאו ישראל, ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום, שנאמר: "ויתנצלו בני ישראל את עינים מהר חורב". אמר רבי חמא ברבי חנינא: בחורב טענו, בחורב פרקו. בחורב טענו — בדאמרו, בחורב פרקו — דקתיב: "ויתנצלו בני ישראל וגו'". אמר ...

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

197 וברכת את ה'

"וברכת את הוי' אלקיך". את נדרש כמלכות, שאלה נמשך האור המקיף.

Deuteronomy 8:10 דברים ח:י

וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־ה' אֱלֹקֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ:

And thou shalt eat and be satisfied, and bless the L-RD thy G-d for the good land which He hath given thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

198 ונשבע לחם ונהי טובים

"ונשבע לחם ונהיה טובים". מובא כדי להראות ש"שבע" פירושו המשכת רצון.

Jeremiah 44:17 ירמיהו מ"ד:י"ז

כִּי עָשָׂה נַעֲשֶׂה אֶת־כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יֵצֵא מִפִּינוּ לְקַטֹּר לְמַלְכַּת הַשָּׁמַיִם וְהַסִּיה־לָּהּ נִסְכִּים כְּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ וְאִנְחָנוּ וְאִבַּתִּינוּ מְלָכֵינוּ וְשָׂרֵינוּ בְּעָרֵי הַיְּהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם וְנִשְׁבַּע־לָהֶם וְנָהִיָּה טוֹבִים וְרָעָה לֹא רָאִינוּ:

her and unite with her fitly, these being then the “days of her life”, because the Tree of Life has sent to her life and shines upon her.’ Said R. Abba: ‘All this is well said, and all these ... verses can be applied

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

210 ועץ הדעת טוב ורע

“ועץ הדעת טוב ורע” שבגן. בירידתה, מלכות קשורה לתערוכת זו.

Genesis 2:9 בראשית ב:ט

וַיִּצְמַח ה' אֱלֹקִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֹחֵם לְמִרְאָה וְטוֹב לְמֶאֱכֹל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הָגֶן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע:

And out of the ground made the L-RD G-d to grow every tree that is pleasant to the sight, and good for food; the tree of life also in the midst of the garden, and the tree of the knowledge of good and evil.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

211 איהו וחיהו וגרמוהי חד

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ת"ז בהקדמה.

212 איהו וחיהו וגרמוהי חד

ההקדמה לתיקוני זוהר, המובאת בהערת קה"ת: בעשר ספירות דאצילות "הוא וכליו אחד, הוא וחיותיו אחד", אך לא כך בבריאה. כאן הדבר מצויין את המדרגה שבה נכללים לבסוף המים הנוקביים המזוככים.

Tikkunei Zohar 3b:9-10 תקוני זוהר ג' ב:ט-י

דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּאֲצִילוֹת מְלָכָא בְּהוֹן, אִיהוּ וְגִרְמִיָּה חַד בְּהוֹן, אִיהוּ וְחַיְיָו חַד בְּהוֹן, מַה דְּלֹא הָכִי דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּבְרִיָּאָה, דְּלֹא אֵינֹן וְחַיְיָהוּן חַד, לֹא אֵינֹן וְגִרְמִיָּהוּן חַד. וְעֵלֶת עַל כָּלָא הוּא נְהִיר (נִיָּא נְחִית) בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּאֲצִילוֹת, וּבְעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּבְרִיָּאָה, וְנְהִיר בְּעֶשֶׂר כְּתוֹת דְּמִלְאָכֵיא, וּבְעֶשֶׂר גִּלְגָּלִי דְּרִקְיָאָה, וְלֹא אֲשֶׁתַּנִּי בְּכָל אֶתֶר.

Tikkunei Zohar – Vocalized (Public Domain)

213 בביאור ע"פ כי כאשר השמים החדשים

שם מסביר אדמו"ר חוקן שיש להמשיך אור חדש מלמעלה עד שהבריאה תיכלל באצילות עצמה; בעולמות בריאה, יצירה ועשייה מצויים הכלים השבורים שנפלו מתוהו, ויש לתקנם בעבודת ה' באמצעות כירור הרע מתוך הטוב.

הערת קה"ת

תו"א ג, ב.

214 כי כאשר השמים החדשים

“כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפניי”. תחילת הביאור שמצטט אדמו"ר חוקן.

Isaiah 66:22 ישעיהו ס"ו:כ"ב

כִּי כִּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לִפְנֵי נְאֻמָּה־כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם:

For as the new heavens and the new earth, which I will make, shall remain before Me, saith the L-RD, so shall your seed and your name remain

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

203 בד"ה כי ההרים ימושו

במאמר “כי ההרים ימושו” מוסבר שהתורה והמצוות שנעשות למטה הן אתערותא דלתתא המביאה אתערותא דלעילא; “עושה רצון המקום” ממשיך את רצון ה', שהוא למעלה בהרבה מבחינת “מקום”, אל תוך המקום, כך שהרצון העליון שורה שם ומתגלה.

הערת קה"ת

לקמן מ, ג.

204 כי ההרים ימושו

“כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה, וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט”. פתיחת המאמר המצוטטת כאן.

Isaiah 54:10 ישעיהו נ"ד:י

כִּי הַהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבְעוֹת תָּמוּטִינָה וְחֲסָדֶיךָ לֹא־יִמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תִמוּט אֲמַר מֶלֶךְ הָי

For the mountains may depart, and the hills be removed; but My kindness shall not depart from thee, neither shall My covenant of peace be removed, saith the L-RD that hath compassion on thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

205 הערת קה"ת מפנה Zohar, Terumah 46:499 למילים האלה.

Zohar, Terumah 46:499 ספר זוהר, תרומה מ"ו:תצ"ט

פסקה 25

206 וירושלים הוא ג"כ מלי דאצ"י

ההערה מפנה למילון הקבלי הזה, שבו ירושלים מזוהה עם מלכות דאצילות.

הערת קה"ת

ראה מא"א אות י, סמ"ז.

207 בוהר ר"פ תוריע

ביאורי הצמח צדק על זוהר, שההערה מצוטטת בהקשר לקטע זה בתחילת פרשת תוריע (42b).

הערת קה"ת

מב, ב. וראה גם ביאורו להצ"צ כרך ב ע' תרמח. ד"ה חייב אדם לברך תרלי"ח פרק לט.

208 גמלתהו טוב ולא רע

“היא גומלת לו טוב ולא רע, כל ימי חייה”. זוהר מפרש זאת על מלכות.

Proverbs 31:12 משלי ל"א:י"ב

גִּמְלָתָהּ טוֹב וְלֹא־רָע כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ:

.She doeth him good and not evil all the days of her life

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

משלי לא, יב.

209 זמינת טב כו ולא רע בגין דכתיב ועץ הדעת טוב ורע

בתחילת פרשת תזריע מסביר זוהר שמלכות “עתידה לטוב”, אך הטוב בא רק כאשר “ימי השמים” מאירים עליה, “מפני שעץ החיים שולח לה חיים”.

Zohar, Tazria 1:2-3:11 ספר זוהר, תזריע א' ב:ג-י"א

R. Jose took the next verse: “She doeth him good and not evil all the days of her life”. “She provides good for the world, for the temple of the King and those who frequent it. When is this? When those “days of the heaven” shine upon

215 | הערת קה"ת מפנה ל: Zohar, Tazria 2:8 למילים האלה.

Zohar, Tazria 2:8 ספר זוהר, תוריע ב:ח'

פסוקה 26

216 | ומבואר . . על מאמר הרע"מ פ' כי תשא

לפי ההערה, ביאור מאמר זה של הרע"מ מהימנא נמצא בביאורי זוהר של אדמו"ר האמצעי.

הערת קה"ת

קפו, ב. ביאורו ל"אדה"א.

217 | אבנא למשקל בה דא יו"ד

רע"מ מהימנא על כי תשא: "אבן לשקול בה — זו יו"ד". אדמו"ר הזקן מסביר זאת במקום אחר כעליונותם של המים הנוקביים בהולדה.

Zohar, Ki Tisa 2:4-6 ספר זוהר, כי תשא ב:ד-ו'

218 | בביאור ע"פ עלי באר

שם מוסבר שהימין נוקבין הם בירורי חכמה דתהו, העולים מקליפת נוגה אל המוחין של נוקבא דאצילות; לכן שורשם בחכמה דתהו, שבה מאיר גם כתר דתהו, המחבר את המאציל עם הנאצל.

הערת קה"ת

לעיל חוקת סג, ג.

219 | עלי באר

"או ישיר ישראל את השירה הזאת: עלי באר, ענו לה". פתיחת הביאור שאדמו"ר הזקן מצטט.

Numbers 21:17 במדבר כ"א:י"ז

או ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה:

Then sang Israel this song: Spring up, O well—sing ye unto it

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

220 | בביאור ע"פ זכור את יום השבת

בביאור ההוא מוסבר שהתורה והמצוות ממשיכות אור חדש מסובב באמצעות שם הוי", אך המשכה מתאפשרת רק על ידי עלייה מלמטה; לכן התורה ניתנה בקולות וברעד, בביטול היש.

הערת קה"ת

תו"א עב, ב.

פסוקה 27

221 | צדיק וטוב לו

תניא, פרק י, על הצדיק הגמור, "צדיק וטוב לו", שהרע נהפך אצלו לטוב. מובא כמקור לבירור ללא תערובת כלל.

Tanya, Likkutei Amarim 10:2-3 תניא, חלק ראשון; ליקוטי אמרים י"ב-ג'

ובביאור הענין, כי הנה, צדיק גמור שנהפך הרע שלו לטוב, ולכן נקרא "צדיק וטוב לו", הוא על-ידי הסרת ה"בגדים הצואים" לגמרי מהרע, דהיינו, למאוס מאד בתענוגי עולם הזה להתענג גם בתענוגות בני אדם למלאות תאוות הגוף בלבד, ולא לעבודת ה', מפני היותם נמשכים ונשפעים מהקליפה וסטרוא אחרא. וכל מה שהוא מהסטרוא אחרא – הצדיק גמור הוא שונאו בתכלית השנאה, מחמת גודל אהבתו לה' וקדושתו באהבה רבה בתענוגים וחיבה ...

Kehot Publication Society (CC-BY-NC)

222 | האיש דרכו לכבש

"דרכו של איש לכבוש". כוח הבירור נמשך מן הזכר, ו"א.

Yevamot 65b:4-5 יבמות ס"ה ב:ד-ה'

גמ' מנא הני מילי? אמר רבי אילעא משום רבי אלעזר ברבי שמעון: אמר קרא: "וימלאו את הארץ וכבשוה". איש דרכו לכבש, ואין אשה דרכה לכבש. אדרבה: "וכבשוה" תרתי משמע! אמר רב נחמן בר יצחק: "וכבשה" קתיב. רב יוסף אמר, מהקא: "אני אל שדי פרה ורבה", ולא קאמר "פרו ורבו".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

יבמות סה, ב. וש"נ.

223 | סיהרא לית לה מגרמה כלום

"אין לה ללבנה משל עצמה": מלכות מקבלת את כל אורה מלמעלה.

Zohar I, 135b זח"א קלה, ב

הערת קה"ת

זח"א קלה, ב. רלו, ב. רמט, ב.

224 | סיהרא לית לה מגרמה כלום

קטע נוסף בוזהר, המובא בהערת קה"ת, האומר שאין ללבנה דבר משל עצמה.

Zohar, Vayechi 81:824-82:836 ספר זוהר, ויחי פ"א:תתכ"ד- פ"ב:תתל"ו

The verse continues: "O listen, Laishah", this laishah (lit. Lioness) signifies power to crush hostile forces, and when Israel sing praises then this listens

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

225 | דהע"ה לא היו לו חיים

שבעים שנה חסרו מחייו של אדם הראשון וניתנו לדוד בן ישי. לדוד, בחינת מלכות, לא היו חיים משל עצמו.

Bereshit Rabbah 19:8 בראשית רבה י"ט:ח'

Bamidbar Rabbah 14:12 במדבר רבה י"ד:י"ב

Zohar I, 55a זח"א נה, א

הערת קה"ת

ב"ר יט, ח. במד"ר יד, יב. זח"א נה, א. קסה, א.

226 | דהע"ה לא היו לו חיים

גם זוהר אומר שלדוד לא היו חיים משל עצמו, ושהוא קיבל שבעים שנה מאדם הראשון.

Zohar, Bereshit 94:359-95:371 ספר זוהר, בראשית צ"ד:שנ"ט- צ"ה:שע"א

פסוקה 28

227 | והיה באחרית הימים

"והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית הוי' בראש ההרים".

Isaiah 2:2 ישעיהו ב:ב'

והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית הוי' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כלי הגוים:

And it shall come to pass in the end of days, That the mountain of the L-RD'S house Shall be established as the top of

כבחינה שמעל חכמה.

Numbers 13:20 במדבר י"ג:כ'

ומה הארץ השמנה הוא אסיריה הישיבה עץ אסאיו והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ והימים ימי בכורי ענבים:

and what the land is, whether it is fat or lean, whether there is wood therein, or not. And be ye of good courage, and bring of the fruit of the land.'—Now the time was the time of —the first-ripe grapes

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

232 והחכמה תחיה

"החכמה תחיה בעליה". חכמה היא עץ החיים.

Ecclesiastes 7:12 קהלת ז':י"ב

כי בצל החכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה:

For wisdom is a defence, even as money is a defence; but the excellency of knowledge is, that wisdom preserveth the life of him that hath it

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

קהלת ז, יב.

233 והחכמה מאין תמצא

"והחכמה, מאין תמצא?" כלומר, חכמה באה מן האין, מן הבחינה שלמעלה ממנה.

Job 28:12 איוב כ"ח:י"ב

והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה:

But wisdom, where shall it be found? And where is the place ?of understanding

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

איוב כח, יב.

234 חד ולא בחושבן

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ת"ז בהקדמה (פתח אל"י).

235 חד ולא בחושבן

פתח אליהו: "אתה הוא חד ולא בחושבן". הבחינה שלמעלה מכל השגה ומכל חשבון.

Tikkunei Zohar 17a:9-11 תקוני זוהר י"ז א:ט-י"א

פתח אליהו ואמר רבון עלמין דאנת הוא חד ולא בחושבן. אנת הוא עלאה על כל עלאין סתימא על כל סתימין. לית מחשבה תפיסא בך כלל. אנת הוא דאפיקת עשר תקונין. וקרינן לון עשר ספירן. לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין. ועלמין דאתגליין. ובהון אתכסאית (נ"א אתכסיא) מבני נשא.

Constantinople, 1740 (CC-BY-NC)

236 כי עמך מקור חיים

"כי עמך מקור חיים". הבחינה שלמעלה מעץ החיים, חיי החיים.

Psalms 36:10 תהילים ל"ו:י'

כיעמך מקור חיים באורה נראה אור:

For with Thee is the fountain of life; In Thy light do we see .light

the mountains, And shall be exalted above the hills; And all nations shall flow unto it

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

228 ואפיק הר בית ה' דא טוב בלא רע

בוהר על כי תשא, על "והיה באחרית הימים": "הר בית הוי"ו" הוא "טוב בלי רע". זו מלכות לאחר הבירור.

Zohar, Ki Tisa 7:39-9:47 ספר זוהר, כי תשא ז':ל"ט-ט"ז מ"ז

229 בגמרא וכן הוא אומר הדר הטוב

"הטוב": זהו "בונה ירושלים", ועל כן נאמר: "הדר הטוב הזה והלבנון". ירושלים היא "הטוב".

Berakhot 48b:5-6 ברכות מ"ח ב:ה-ו'

... "ואכלת ושבעת וברכת" — זו ברכת "הזן", "את ה' אלקיך" — זו ברכת הזמון, "על הארץ" — זו ברכת הארץ, "הטובה" — זו "בונה ירושלים", וכן הוא אומר "הדר הטוב הזה והלבנון". "אשר נתן לך" — זו "הטוב והמטיב". אין לי אלא לאחרי, לפניו מנין? — אמרת קל וחומר: כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב — לא כל שכן. רבי אומר [אינו צריך]: "ואכלת ושבעת וברכת" — זו ברכת הזן, אכל ברכת הזמון מגדלו לה' אתי נפקא. "על הארץ" — זו ...

Our Rabbis have taught : Whence do we derive the Grace after meals from the Torah? As it is said, "And thou shalt eat and be satisfied and bless" (Deut. viii. 10) — this refers to the benediction "Who feedest"; "the L-rd thy G-d" (ibid.)— to the benediction of Zimmun; "for the land" (ibid.) — to the benediction of "the land"; "the good" (ibid.) — to "Who. . . rebuildest Jerusalem," for so it states "That goodly hill-country and Lebanon" (ibid. iii. 25); "which He hath given ... thee" (ibid

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

Deuteronomy 3:25 דברים ג':כ"ה

אעברה נא ואראה את־הארץ הטובה אשר בעבר הירדן הדר הטוב הזה והלבנון:

Let me go over, I pray Thee, and see the good land that is 'beyond the Jordan, that goodly hill-country, and Lebanon

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות מז, ב. דברים ג, כה.

230 ירושלים הבנויה כעיר שחברה

"ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו". האור המקיף מחובר לאור השוכן.

Psalms 122:3 תהילים קכ"ב:ג'

ירושלם הבנויה כעיר שחברה־לה יחדו:

Jerusalem, that art builded as a city that is compact ;together

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קכב, ג.

231 היש בה עץ אם אין

הוראתו של משה למרגלים: "היש בה עץ אם אין". המילה "אין" נקראת

ר"ה כז, א.

242 מאשר שמנה לחמו

| ברכת יעקב: "מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך".

Genesis 49:20 בראשית מ"ט:כ'

מֵאֲשֶׁר שְׁמֵנָה לֶחְמוֹ וְהוּא יִתֵּן מִעֲדָנֵי מֶלֶךְ:

As for Asher, his bread shall be fat, And he shall yield royal dainties.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

243 מאשר שמנה לחמו דא לחם שבת

| בזהר על ויחי: "מאשר שמנה לחמו" הוא לחם השבת; לחם משנה הוא לחם מן השמים ולחם מן הארץ, ובשבת התחתון נכלל בעליון.

Zohar, Vayechi 72:752-73:761 ספר הזהר, ויחי ע"ב:תשנ"ב-ע"ג:תשס"א

In the expression "his bread" the reference of the word "his" is not specified; but we may divide the word lahamo (his bread) into lehem van, that is, "the bread of van" (which signifies the heavens); hence it is written: "Behold, I will rain bread from heaven for you" (Ex. 16, 4). It is from thence that the tree of life is nourished and crowned, and when it receives this nourishment, then it "yields the dainties of the king". This king is the Community of Israel, who is fed ... therefrom

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

244 לחם עוני

| "שבעת ימים תאכל עליו מצות, לחם עוני". כאן הוא מייצג את היחודא תתאה, לחם מן הארץ.

Deuteronomy 16:3 דברים ט"ז:ג'

לֹא־תֹאכַל עָלָיו חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל־עָלָיו מִצּוֹת לֶחֶם עֹנִי כִּי בַחֲפוּזוֹן יֵצֵאת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

Thou shalt eat no leavened bread with it; seven days shalt thou eat unleavened bread therewith, even the bread of affliction; for in haste didst thou come forth out of the land of Egypt; that thou mayest remember the day when thou camest forth out of the land of Egypt all the days of thy life

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

245 ויכ"כ בזהר בראשית (דמ"ז ע"ב) . . ולחם פנג

| אור התורה מסביר ש"לחם פנג" הוא מצה עשירה, שאינה באה לידי חימוץ משום שהיא נילושה ביין, בשמן ובדבש, שהם התורה.

הערת קה"ת

ראה אוה"ת בראשית כרך ב שפד, ב לחם פנג זהו מצה עשירה שאינה באה לידי חימוץ לפי שנילושה ביין שמן ודבש שהוא התורה ע"ש.

246 חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום

רבי מאיר אומר: "חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר: מה הוי' אלקיך שואל מעמך". כל ברכה ממשיכה את היחודא עילאה אל היחודא תתאה.

Menachot 43b:15-17 מנחות מ"ג:ב:ט"ו-י"ז

תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר (דברים י', יב) ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך רב חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי טבי טרח וממלי להו באיפסרמקי ומגדי

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים לו, י.

237 בזהר על שלח, בעניין שאלת המרגלים "היש בה עץ אם אין": אין היא הבחינה שמעל עץ החיים.

Zohar, Sh'lach 8:49-9:58 ספר הזהר, שלח לך ח':מ"ט-ט"י"ח

And what is the land, whether it is fat or lean": from the "Torah ye shall discover what is the nature of that other world, whether it confers in abundance heavenly bliss on those that dwell there or withholds from them anything. "Whether there are in it trees or no": whether the Tree of Life is there-in for all eternity, and whether the "bundle of the living" is there or not

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

238 את החיים ואת הטוב

| "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב". אדמו"ר הזקן מתייחס למאמר שלו העוסק בפסוק זה.

Deuteronomy 30:15 דברים ל"ט:ט"ו

רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע: See, I have set before thee this day life and good, and death ,and evil

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 29

239 נעוץ תחלתן בסופן

| המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ס"י פ"א, מ"ז.

240 נעוץ תחלתן בסופן

| "סופן נעוץ בתחילתן ותחילתן נעוץ בסופן". הארץ, שהיא הנמוכה ביותר, מקבלת מן האין, שהוא העליון ביותר.

Sefer Yetzirah 1:7 ספר יצירה א"ז

עשר ספירות בלי מה נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן כשלחבת קשורה בנחלת שאדון יחיד ואין לו שני ולפני אחד מה אתה סופר:

The decade of existence out of nothing has its end linked to its beginning and its beginning linked to its end, just as the flame is wedded to the live coal; because the L-rd is one and there is not a second one, and before one what wilt thou ?count

Sefer Yetzirah, Warsaw 1884 (Public Domain) • Sefer Yezirah, trans. by Isidor Kalisch. New York, 1877 (Public Domain)

241 זכור ושמור בדבור א'

| "זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע". בשבת, היחודא עילאה והיחודא תתאה הם אחד.

Rosh Hashanah 27a:2-3 ראש השנה כ"ז א:ב-ג'

וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת מִן הַצִּדִּים. וְתָרִי קְלִי מִי מִשְׁתַּמְעִי? וְהַתְנַיֵּא: "זְכוּר" וַיִּשְׁמֹר, בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ, מֶה שְּׁאִין הִפֵּה יְכוּלָּה לְדַבֵּר וְאִין הָאֹזֶן יְכוּלָּה לְשָׁמוֹעַ! לִכְךָ מֵאֲרִיךְ בְּשׁוּפֵר. לְמִימְרָא דְכִי שְׁמַע סוּף תְּקִיעָה בְּלֹא תַחֲלִילַת תְּקִיעָה יָצָא, וּמִמֵּילָא: תַּחֲלִילַת תְּקִיעָה בְּלֹא סוּף תְּקִיעָה יָצָא?

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

תו"א סה, ד. וראה גם מאמרי אדה"ז הקצרים ע"מ.

252 הערת קה"ת מפנה לZohar, Vayechi 72:751 למילים האלה.

Zohar, Vayechi 72:751 ספר הזהר, ויחי ע"ב:תשנ"א

253 בוהר על בראשית: מה שהיה "לחם עוני" נעשה לחם פנג. הלחם התחתון מתעלה למדרגת הלחם העליון.

Zohar, Bereshit 75:178-77:188 ספר הזהר, בראשית ע"ה:קע"ח-ע"ז:קפ"ח

AND HE SANCTIFIED IT: the word otho (it) means also "his sign" (cf. II Sam. 15, 25), and so refers to the place in which the sign of the covenant is fixed. This is the abode of all the celestial sanctifications, and from it they descend upon the community of Israel to bestow upon it all kinds of luxuries and dainties. This may be illustrated from the verse "From Asher his bread is fat, and he shall give the dainties of a ... king" (Gen. 49, 20). "Asher" we interpret as The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

פסוקה 30

254 כיון שהוא ית' מקור הברכה וכל הברכות הן משתלשלות ממנו

רבנו בחיי על "ואכלת ושבעת וברכת": מאחר שה' הוא מקור כל הברכות, מה מוסיפות לו הברכות שלנו? אדמו"ר הזקן מצטט כמעט מילה במילה את שאלתו ואת הראיות שהוא מביא מן הגמרא.

Rabbeinu Bahya, Devarim 8:10 רבנו בחיי, דברים ח"י

255 או מה מידים יקח

"אם צדקת מה תתן לו, או מה מידך יקח?" השאלה שעליה מבוססת הברכה לה.

Job 35:7 איוב ל"ה:ז

אם-צדקת מה-תתן-לו או מה-מידך יקח:

If thou be righteous, what givest thou Him? Or what receivest He of thy hand

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ע"פ איוב לה, ז.

256 יצא הקדש שא"צ צדקה

מן הפסוק "וברכך" הגמרא ממעטת תחילה הקדש, ש"אינו צריך ברכה"; לאחר מכן היא מקשה מן הפסוק "וברכת את הוי" אלקיך" ומסיקה שהקדש אינו צריך צדקה. בדפוס מצוין 114ב; בספריא הקטע מופיע ב"א114.

Bava Metzia 114a:9-10 בבא מציעא קי"ד א:ט"י

ולא? והכתיב: "ואכלת ושבעת וברכת וגו'"! אלא אמר קרא: "ולך תהיה צדקה", מי שצריך צדקה, יצא הקדש שאין צריך צדקה. אשכחיה רבה בר אבוח לאלהו דקאי בבית הקברות של גוים, אמר לקה: מהו שייסדרו כבעל חוב? אמר לקה: גמר "מיכה" מערכין. גבי ערכין קתיב וואם מה הוא מערכה, גבי בעל חוב קתיב "וכי ימוך אחיה".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

257 בברכות פ"ג א"ל ישמעאל בני ברכני

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

צ"ל פ"ק (ז, א) וכ"ה בכת"י.

תניא היה ר"מ אומר חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום אלו הן שעשאני ישראל שלא עשאני אשה שלא עשאני בור

Wikisource Talmud Bavli (CC-BY-SA)

247 ויהיו חיי שרה מאה שנה

"ויהיו חיי שרה מאה שנה". ביטוי נוסף למספר מאה.

Genesis 23:1 בראשית כ"ג:א

ויהיו חיי שרה מאה שנה ושבע שנים שני חיי שרה:

And the life of Sarah was a hundred and seven and twenty years; these were the years of the life of Sarah

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

248 כי עמך מקור חיים

"כי עמך מקור חיים". המדרגה שאליה מגיעה העלייה של שבת.

Psalms 36:10 תהילים ל"ו:י

כי-עמך מקור חיים באורך נראה-אור:

For with Thee is the fountain of life; In Thy light do we see light

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

249 ליום שכולו שבת ומנוחה

מוזמר השבת הוא "שיר ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים". לעתיד לבוא יתגלה האור המקיף בשלמותו.

Mishnah Tamid 7:4 משנה תמיד ז':ד

... בשש ימי אומרים (שם צב), ה' מלך גאות לבש וגו'. בשבת היו אומרים (שם צב), מן מור שיר ליום השבת, מן מור שיר לעתיד לבא, ליום שכלו שבת מנוחה לחיי העולמים:

The following are the psalms that were chanted in the Temple. 1) On the first day they used to say, "The earth is the L-rd's and the fullness thereof, the world and they that dwell therein" (Psalms 24). 2) On the second day they used to say: "Great is the L-rd and highly to be praised, in the city of our G-d. His holy mountain" (Psalms 48). 3) On the third day they used to say: "G-d stands in the congregation of G-d, in ... the midst of the judges he

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY)

250 מי לי בשמים

"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ". יש לקרוא זאת כגן עדן העליון וכגן עדן התחתון.

Psalms 73:25 תהילים ע"ג:כ"ה

מי-לי בשמים ועמך לא-חפצתי בארץ:

Whom have I in heaven but Thee? And beside Thee I desire none upon earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים עג, כה.

251 ועדי"ז הוא לחם משנה דשבת . . וכמ"ש במ"א ס"פ בשלח

המאמר בתורה אור על לחם משנה מציין שלפי הגלגל מניחים את שתי החלות זו על גבי זו, ולפי הנסתר זו לצד זו; והוא פותח באותן שאלות על ברכת המזון: מדוע הברכה מסתיימת במזון, ומדוע הברכה על הארץ מזכירה אכילת מזון.

הערת קה"ת

let royal apparel be brought which the king useth to wear,
and the horse that the king rideth upon, and on whose head
;a crown royal is set

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

264 הערת קה"ת מפנה לבava Metzia 114b למילים האלה.

Bava Metzia 114b בבא מציעא קי"ד ב

פסוקה 31

265 וכולם בחכמה עשית

"מה רבים מעשיך, הוי'; כולם עשית בחכמה". חכמה היא תחילתה של
ההתגלות המדודה.

Psalms 104:24 תהילים ק"ד:כ"ד

מה־רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ נגינה:

How manifold are Thy works, O L-RD! In wisdom hast Thou
made them all; The earth is full of Thy creatures

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 32

266 ובמ"א נתבאר

ההערה מפנה לשם כדי להסביר את שני הפסוקים כשני אופני אור.

הערת קה"ת

ראה אוה"ת פ' שלח ע' תקסו ואילך. ובכ"מ.

267 את השמים ואת הארץ אני מלא

"הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא, נאם הוי". אחד משני הפסוקים
שנקראים כמתארים את שני האופנים של אור ה'.

Jeremiah 23:24 ירמיהו כ"ג:כ"ד

אם־יִסְתַּר אִישׁ בְּמִסְתָּרִים וְאֲנִי לֹא־אֶרְאֶנּוּ נְאֻם־ה' הֲלוֹא אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ אֲנִי מְלֵא נְאֻם־ה'

Can any hide himself in secret places That I shall not see
him? saith the L-RD. Do not I fill heaven and earth? Saith
the L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ירמיה כג, כד.

268 מלא כל הארץ כבודו

"קדוש קדוש קדוש הוי' צבאות, מלא כל הארץ כבודו". הפסוק השני.

Isaiah 6:3 ישעיהו ו':ג

וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת מְלֵא כָל־הָאָרֶץ
כְּבוֹדוֹ:

And one called unto another, and said: Holy, holy, holy, is
the L-RD of hosts; The whole earth is full of His glory

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיה ו', ג.

269 וכ"ה בספר עה"ק

ביאורי המצוות של הצמח צדק, שהערה מציינת ביחס לאמירת עבודת
הקודש על הבלתי־מוגבל ועל הגבול.

הערת קה"ת

258 ישמעאל בני ברכני

רבי ישמעאל בן אלישע ראה את ה' בקודש הקודשים, והוא אמר לו:
"ישמעאל בני, ברכני". רבי ישמעאל בירך אותו שרחמיו יגברו על כסו.

Berakhot 7a:4 ברכות ז' א:ד

תנאי, אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת, נכנסתי להקטיר
קטורת לפני ולפנים, וראיתי אכתריאל קה ה' צבאות, שהוא יושב על
כסא רם ונשא, ואמר לי: "ישמעאל בני, ברכני!" אמרתי לו: "יהי רצון
מלפניך, שיקבשו רחמיך את כעסה, ויגולו רחמיך על מדותיה, ותתנהג
עם בנך במדת הרחמים, ותכנס להם לפנים משורת הדין". ונענע לי
בראשו. וקממשע לו, שלא תהא ברכת הדין קלה בעיניך.

There is a teaching : R. Ishmael b. Elisha said : Once I entered [the Holy of Holies] to offer incense in the innermost part of the Sanctuary, and I saw Okteriel, Jah, the L-rd of Hosts, seated upon a high and exalted throne. He said to me, "Ishmael, My son, bless Me." I replied, "May it be Thy will that Thy mercy may subdue Thy wrath ; and may Thy mercy prevail over Thy attributes, so that Thou mayest deal with ... Thy children in the quality of mercy and

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

259 במס' שבת פ"ט אמר הקב"ה

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

פט, א.

260 כשמשח לא בירך את ה', אמר לו ה': "היה לך לעזרני", ומשה השיב: "ועתה
יגדל נא כוח הוי". הברכה היא "סיוע" לכך שכוחו של ה' יתגלה.

Shabbat 89a:5 שבת פ"ט א:ה

ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום מצאו להקדוש
ברוך הוא שהיה קושר כתרים לאותיות. אמר לו: משה, אין שלום
בעיניך? אמר לפניו: כלום יש עבד שנותן שלום לרבו? אמר לו: היה לה
לעזרני, מיד אמר לו: "ועתה יגדל נא כח ה' בפאשר דברת".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

261 ועיין מזה בספר עה"ק בהקדמה

ההערה מפנה לשם לנוסח דבריו של Avodas HaKodesh על שאלה זו.

הערת קה"ת

ראה הלשון באוה"ת שלה ע' תעא.

262 בביאור ע"פ יביאו לבוש מל'

הביאור הנוסף על "יביאו לבוש מלכות" מבחין בין מצוות לימוד התורה,
שהיא פנימיות ממלא, שהרי "התורה יוצאת מחכמה", לבין מצוות מעשיות
בדברים גשמיים, שאורן נמשך מסובב, שלמעלה מהשתלשלות; והוא מציין
שגם חכמה "באה מן האין", מסובב.

הערת קה"ת

תו"א צב, א ראה אוה"ת פ' שלח ע' תקעו.

263 יביאו לבוש

"ויביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך". תחילת הביאור שאדמור"ר הזקן
מצטט.

Esther 6:8 אסתר ו':ח

יביאו לבוש מלכות אשר לבשו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך
ואשר נתן כתר מלכות בראשו:

שהופך לבלתי ניתן למנייה.

Genesis 32:13 בראשית ל"ב:י"ג

וְאַתָּה אֲמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשָׁמַתִּי אֶת־רִצְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר מֶרֶב:

And Thou saidst: I will surely do thee good, and make thy seed as the sand of the sea, which cannot be numbered for multitude.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית לב, יג.

277 ע"פ לבבתי אחותי

הקטע המובא מאותו מאמר מבחין בין רצון, שיכול להיות הסכמה בלבד גם מתוך כפייה, לבין חפץ, שהוא התענוג שבפנימיות הלב; "לא חפצתי בארץ" פירושו שתענוגה היחיד של הנשמה הוא בה, "מקור החיים".

הערת קה"ת

לקמן שה"ש כח, ד.

278 לבבתי אחותי כלה

"לבבתי אחותי כלה". פתיחת המאמר המצוטטת כאן.

Song of Songs 4:9 שיר השירים ד:ט'

לִבְבִּתִּי אַחֲתִי כָלָה לִבְבִּתִּי בָּאֶת מְעִינֶיהָ בָּאֶחָד עֵינַי מְצֹרְנֶיהָ:

Thou hast ravished my heart, my sister, my bride; Thou hast ravished my heart with one of thine eyes, With one bead of thy necklace.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

279 כי אל דעות הוי'

תפילת חנה: "כי אל דעות הוי'". לשון הרבים מתפרשת כשני סוגים של הארה.

I Samuel 2:3 שמואל א ב:ג'

אֲלֵי־תִרְבוּ וְתִדְבְּרוּ גְבוּהָ גְבוּהָ יֵצֵא עֵתְק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דְּעוֹת הָיָה וְלוֹ נִתְּכֵנוּ עֲלֹלוֹת:

Multiply not exceeding proud talk; Let not arrogancy come out of your mouth; For the L-RD is a G-d of knowledge, And by Him actions are weighed.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 35

280 ידיכם קדש וברכו את הוי'

"שאו ידיכם קודש וברכו את הוי'". אדמו"ר הזקן מפנה להסברו על פסוק זה.

Psalms 134:2 תהילים קל"ד:ב'

שְׂאוּ־יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבְרְכוּ אֶת־ה'

Lift up your hands to the sanctuary, And bless ye the L-RD.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

281 בד"ה צאינה וראינה

המאמר "צאינה וראינה" שואל מדוע מכנים חכמים את ה' "הקדוש ברוך הוא", ומסביר ש"קדוש", הכתוב בוי"ו, פירושו המשכת קדושתו אל ממלא כל עלמין ואל סובב כל עלמין, שהם רק הארה שאין לה שום השוואה אליו.

הערת קה"ת

לקמן שה"ש כא, ב ואילך.

ראה דרך מצותיך קנג, א. אוה"ת ויקרא כרך ג ע' תתפז. אוה"ת ענינים ע' קנו. סה"מ תרל"ה כרך א ע' קעג.

פסוקה 33

270 איהו וחיוהי חד

אגרת הקודש 20, הפותחת במילים "הוא וחיוהי חד", מסבירה את כוחו של אין סוף לברוא את המוגבל — את כלי הספירות.

Tanya, Iggeres HaKodesh 20 תניא, אגרת הקדש כ'

271 ובמאוי"א אות גימל ס"ה

על פי ההערה, אור התורה מצטט בכמה מקומות את ההגדרה הזאת ממאורי אור.

הערת קה"ת

מובא באוה"ת ויקרא כרך א ע' קל. שם ע' קפז. שם כרך ג ע' תתפז. ובאוה"ת נ"ך כרך א ע' שלה ע"ש.

272 עד פה תבא

ה' אל הים: "עד כאן תבוא, ולא תוסיף". דימוי לגבול שנקבע באמצעות דין.

Job 38:11 איוב ל"ח:י"א

וְאָמַר עַד־פֹּה תָּבוֹא וְלֹא תִסָּף וּפְאִי־שִׁית בְּגִאוֹן גְּלִיךָ:

And said: 'Thus far shalt thou come, but no further; And here shall thy proud waves be stayed.'

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

273 בפרס ערך גבול

אור התורה מסביר את דברי הפרס: מלכות נקראת "גבול" משום שהיא מקבלת מחכמה ובינה.

הערת קה"ת

"פ"י שהמלי נקי גבול מצד קבלה מחו"ב" — אוה"ת נ"ך כרך א ע' שלה.

פסוקה 34

274 בביאור ע"פ מי מנה עפר יעקב

שם מסביר אדמו"ר הזקן שכאשר ישראל עושים את רצון ה', הם למעלה ממספר: באמצעות המצוות מתגלה אור אין סוף במלכות, הנקראת "מספרי", וכך כל מטבע של צדקה מצטרפת ל"מספר גדול", למספר ש"לא יספרי".

הערת קה"ת

לעיל פ' בלק ע, א.

275 מי מנה עפר יעקב ומספר

בלעם: "מי מנה עפר יעקב, ומספר את רובע ישראל?" ההסבר על פסוק זה קושר בין מספר למלכות.

Numbers 23:10 במדבר כ"ג:י'

מִי מִנָּה עֶפְרָיִם יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת־רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל תָּמַת נַפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל וְתִהְיֶה אַחֲרֵיתִי כְּמֹהוּ:

Who hath counted the dust of Jacob, Or numbered the stock of Israel? Let me die the death of the righteous, And let mine end be like his!

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

276 אשר לא יספר

הבטחת ה' ליעקב: "כחול הים אשר לא יימד ולא ייספר מרוב". מספר

282 צאינה וראינה

”צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה”. המאמר שבו מופיע ההסבר הזה.

Song of Songs 3:11 שיר השירים ג:י"א

צֵאנָה וּרְאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה שְׁעֵטְרָהּ לֹא אִמּוֹ בְּיוֹם
חֲתָנָתוֹ וּבְיוֹם שְׂמִיחַת לְבוֹ:

Go forth, O ye daughters of Zion, And gaze upon king
Solomon, Even upon the crown wherewith his mother hath
crowned him in the day of his espousals, And in the day of
the gladness of his heart

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

283 מים רבים

”מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה”. פתיחת ההסבר על מאה ברכות.

Song of Songs 8:7 שיר השירים ח:ז

מִיַּם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־הָאֱהָבָה וְנִהְרֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם־יִתֵּן
אִישׁ אֶת־כָּל־הֹון בֵּיתוֹ כְּאֶהָבָה בּוֹזֵז יְבוֹזֵז לוֹ:

Many waters cannot quench love, Neither can the floods
drown it; If a man would give all the substance of his house
for love, He would utterly be contemned

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

284 ובביאור ע"פ מים רבים בפי תולדות

ההערה מציינת שהביאור על "מים רבים" נמצא בתורה אור, פרשת
תולדות.

הערת קה"ת
תו"א כ, א.

285 ובד"ה הבאים ישרש

במאמר "הבאים ישרש" מוסבר שהמצוות, שנמשכו מן הרצון העליון אל
דברים גשמיים, הן נטיעה למטה שממנה צומחת צמיחה "מן ההעלם אל
הגילוי".

הערת קה"ת
תו"א נג, ד.

286 הבאים ישרש

"הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראלי". המאמר שמסביר את "ברוך"
מלשון "ברכה".

Isaiah 27:6 ישעיהו כ"ז:ו

הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב וְיִצְיָץ וּפְרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְגִייתָבֵל תְּנוּבָה:

In days to come shall Jacob take root, Israel shall blossom
and bud; And the face of the world shall be filled with
fruitage

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

287 פי ברוך מלשון בריכה

רבנו בחיי מסביר את "וברכת" במשמעות של תוספת וריבוי, "מלשון
ברכה הנמשכת מן המקור".

Rabbeinu Bahya, Devarim 8:10 רבנו בחיי, דברים ח:י

288 וכ"כ הבחיי פי עקב

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת
ח, י: "והוא מלשון ברכה הנובעת מן המקור".

פסקה 36

289 ובשנה הרביעית יהי כל פרי קדש הלולים

"ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קודש, הילולים להווי". אדמו"ר הזקן
מתייחס למאמרו על פסוק זה.

Leviticus 19:24 ויקרא י"ט:כ"ד

וּבִשְׁנַת הָרְבִּיעִית יִהְיֶה כָּל־פְּרִיו קֹדֶשׁ הַלּוּלִים לַה'

And in the fourth year all the fruit thereof shall be holy, for
giving praise unto the L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

290 עושי דברו

"גיבורי כוח עושי דברו, לשמוע בקול דברו". יש לקרוא זאת על רקע
”נעשה” של ישראל, שקדם ל”נשמע”.

Psalms 103:20 תהילים ק"ג:כ

בָּרְכוּ ה' מִלְּאֲכֹיו גִּבּוֹרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרֹו לְשֹׁמֵעַ בְּקוֹל דְּבָרֹו:

Bless the L-RD, ye angels of His, Ye mighty in strength, that
fulfil His word, Harkening unto the voice of His word

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

291 כי לך הוי הגדולה

"לך הוי הגדולה והגבורה". מובא באותו מאמר.

I Chronicles 29:11 דברי הימים א כ"ט:יא

לָךְ הִי הַגְּדֹלָה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנִּצָּחַן וְהַהוֹד כִּי־כָל בְּשָׂמִים וּבְאֲרָץ
לָךְ הִי הַמְּמֻלָּכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכָל לְרֹאשׁ:

Thine, O L-RD, is the greatness, and the power, and the glo-
ry, and the victory, and the majesty; for all that is in the
heaven and in the earth is Thine; Thine is the kingdom, O
L-RD, and Thou art exalted as head above all

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

292 ובד"ה משה ידבר

ההערה מציינת שהמאמר "משה ידבר" מופיע בתורה אור, פרשת יתרו.

הערת קה"ת
תו"א פי יתרו.

293 משה ידבר

"ומשה ידבר והאלקים יענו בקול". פתיחת מאמר אחר המובא כאן.

Exodus 19:19 שמות י"ט:י"ט

וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד מֹשֶׁה דִּבֶּר וְהָאֱלֹקִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל:

And when the voice of the horn waxed louder and louder,
Moses spoke, and G-d answered him by a voice

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסקה 37

294 ובד"ה בשלח פרעה

המאמר מסביר שישראל הם "תבואתו" של ה', שנורעה בגלות כדי שגילוי
יתגבר; "ברוך הוי אלקי ישראל מן העולם ועד העולם" פירושו שהברכה
והתוספת בגילוי האלוקי, מן העולם הנסתר אל העולם הגלוי, באות
באמצעות ישראל.

הערת קה"ת
תו"א סא, א.

295 בשלח פרעה

”ויהי בשלח פרעה את העם.” פתיחת המאמר המצוטט כאן.

Exodus 13:17 שמות י”ג:י”ז

וַיְהִי בְשַׁלַּח פְּרַעְהָ אֶת־הָעָם וְלֹא־נָחֵם אֱלֹקִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹקִים פְּוִי־נָחֵם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיִם:

And it came to pass, when Pharaoh had let the people go, that G-d led them not by the way of the land of the Philistines, although that was near; for G-d said: 'Lest the people regret when they see war, and they return to Egypt

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

296 אל תהי ברכת הדיוט קלה

”אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך” — למדו זאת מברכתו של רבי ישמעאל לה.

Berakhot 7a:4 ברכות ז' א"ד

תנאי, אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת, נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים, וראיתי אכתריאל קה ה' צבאות, שהוא יושב על כסא רם ונשא, ואמר לי: "שמעאל בנ, ברכני!" אמרתי לו: "יהי רצון מלפניך, שיקבשו רחמיך את כעסך, ויגולו רחמיך על מדותיך, ותתנהג עם בניה במדת הרחמים, ותכנס להם לפניך משרות הדין". ונענע לי בראשו. וקמשמע לו, שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך.

There is a teaching : R. Ishmael b. Elisha said : Once I entered [the Holy of Holies] to offer incense in the innermost part of the Sanctuary, and I saw Okteriel, Jah, the L-rd of Hosts, seated upon a high and exalted throne. He said to me, "Ishmael, My son, bless Me." I replied, "May it be Thy will that Thy mercy may subdue Thy wrath ; and may Thy mercy prevail over Thy attributes, so that Thou mayest deal with ... Thy children in the quality of mercy and

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

Megillah 15a:17-18 מגילה ט"ו א:י"ז-י"ח

ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות, ונתקיימה בהן, ואלו הן: דוד ודניאל. דוד — דבריה ארונה, דכתיב: "ויאמר ארונה אל המלך וגו'". דניאל — דבריה דריוש, דכתיב: "אלהה די אנת פלח לקה בתדירא הוא ישויבנך". ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אבימלך קלל את שרה "הנה הוא לה קסות עיניך", ...

R Elazar b. Hanina also said: Let not the blessing of an ordinary man be held lightly in your eyes, for two men great in their generation were blessed by ordinary men and their blessings were fulfilled. They were, David and Daniel. David was blessed by Aravnah, as it is written, "And Aravnah said to the king, The L-rd your G-d will accept you" (II Samuel 24:23). Daniel was blessed by Darius, as it is written "Your G-d whom you serve continually, He will deliver you"

... (Daniel 6:17). R Elazar

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Daf Shevui (CCO)

הערת קה"ת

ברכות ז, א. מגילה טו, א.

297 בד"ה אלה מסעי

במאמר "אלה מסעי", המסעות הם עליותיהם של ישראל מלמטה למעלה באמצעות הכנעת הרע והפיכתו, והחכמה נקראת "חותמו" של ה', שאין לה כל ערך ביחס לעצמותו, כשם ששם כתוב אינו משתווה למי שהוא מזהה.

הערת קה"ת

לעיל מסעי צא, ג ובאזה"ת פ' מסעי ע' אישעה. וראה אזה"ת שמות ע' פד.

298 אני ה' אלקיכם

"אני הוי' אלקיכם, אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים." סיום פרשת ציצית, שעליה נסוב המאמר המצוטט.

Numbers 15:41 במדבר ט"ו:מ"א

אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לָכֶם לֵאלֹקִים: אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם:

I am the L-RD your G-d, who brought you out of the land of 'Egypt, to be your G-d: I am the L-RD your G-d

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוק 38

299 אשר לא ידעון אבותיך

"שהאכילך מן במדבר, אשר לא ידעון אבותיך".

Deuteronomy 8:16 דברים ח':ט"ז

המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך:

who fed thee in the wilderness with manna, which thy fathers knew not, that He might afflict thee, and that He might ;prove thee, to do thee good at thy latter end

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

300 עה"ד חטה היתה

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ברכות מ, סע"א.

301 עה"ד חטה היתה

רבי מאיר אומר שהעץ שממנו אכל אדם היה גפן: רבי יהודה אומר שהיה חטטה, שאין התינוק יודע לקרוא 'אבא' עד שיטעם טעם דגן. החיטה מביאה ידיעה.

Berakhot 40a:14 ברכות מ' א:י"ד

על פירות הארץ וכו'. פשיטא! אמר רב נחמן בר יצחק: לא נצרכה אלא לרבי יהודה, דאמר חטה מין אילן היא. דתנא: אילן שאכל ממנו אדם הראשון, רבי מאיר אומר: גפן היה, שאין לה דבר שמביא ויללה על האדם אלא יין, שנאמר: "וישת מן היין וישכר". רבי נחמיה אומר: תאנה היתה, שבדבר שנתקלקלו בו נתקנו, שנאמר: "ויתרפו עלה תאנה". רבי יהודה אומר: חטה היתה, שאין התינוק יודע לקרות "אבא" ו"אמא" עד שיטעום טעם דגן.

If, over fruits of the earth, etc. This is evident ! Rab Nahman b. Isaac said : It is only necessary for R. Judah who declares that wheat is a kind of tree ; for there is a teaching : The tree from which Adam ate was — so says R. Meir — the vine, because thou hast nothing which brings lamentation upon man as does wine; as it is said, "And he drank of the wine, and was drunken" (Gen. ix. 21). R. Nehemiah says: It was the ... fig-tree

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 40

307 האזינו השמים

"האזינו השמים ואדברה, ותשמע הארץ". פתיחת המאמר המצוטט כאן, העוסק בשורש הארץ בתוהו.

Deuteronomy 32:1 דברים ל"ב:א

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרייפי:

Give ear, ye heavens, and I will speak; And let the earth hear
the words of my mouth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

308פקדת ארץ

"פקדת הארץ והשקיתה, רבת תעשרנה". תשומת הלב של ה' לארץ, בהמטירו עליה מים מלמעלה, היא אתערותא דלעילא שנענית לעבודת הצמיחה של הארץ.

Psalms 65:10 תהילים ס"ה:י

פקדתי-הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פלג אלקים מלא מים תכין דגנם
כייכן תכיןנה:

Thou hast remembered the earth, and watered her, greatly
enriching her, with the river of G-d that is full of water; Thou
preparest them corn, for so preparest Thou her

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים סה, ב.

309ואתחנן

"ואתחנן אל הוי' בעת ההיא". פתיחת המאמר המצוטט כאן, העוסק באתערותא דלעילא.

Deuteronomy 3:23 דברים ג':כ"ג

ואתחנן אליהי בעת ההוא לאמר:

And I besought the L-RD at that time, saying

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 41

310פקדת ארץ

"פקדת את הארץ והרווית אותה". הברכה הנמשכת מלמעלה אל הארץ באמצעות הברית והתורה.

Psalms 65:10 תהילים ס"ה:י

פקדתי-הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פלג אלקים מלא מים תכין דגנם
כייכן תכיןנה:

Thou hast remembered the earth, and watered her, greatly
enriching her, with the river of G-d that is full of water; Thou
preparest them corn, for so preparest Thou her

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

302כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם

"לא על הלחם לבדו יחיה האדם". בסיכום, "האדם" הוא אדם דתיקון.

Deuteronomy 8:3 דברים ח':ג

ויענה ויערבך ויאכלך את-המן אשר לא-ידעת ולא ידעון אבותיך למען
הודיעך כי לא על-הלחם לבדו יחיה האדם כי על-כל-מוצא פייה יחיה
האדם:

And He afflicted thee, and suffered thee to hunger, and fed
thee with manna, which thou knewest not, neither did thy fa-
thers know; that He might make thee know that man doth
not live by bread only, but by every thing that proceedeth
out of the mouth of the L-RD doth man live

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

303ימותו ולא בחכמה

"ימותו ולא בחכמה". הדברים אמורים על מלכי התוהו, שכליהם נשברו
למטה ממדרגת חכמה.

Job 4:21 איוב ד':כ"א

הלא-נסע יתרם כם ימותו ולא בקחמה:

Is not their tent-cord plucked up within them? They die, and
'that without wisdom

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

איוב ד, כא.

304דור דעה

הזוהר על דור המדבר שאכל את המן, המצוטט בהערת קה"ת ל"דור דעה".

Zohar II, 62b זח"ב סב, ב

Bamidbar Rabbah 19:3 במדבר רבה י"ט:ג

הערת קה"ת

זח"ב סב, ב. במד"ר יט, ג. תנחומא חוקת ו. ולהעיר מיבמות קכא, ב
(וסביביו — דוקא — נשערה מאד), שעפ"ז תוכן בטוב דעת ר"ע בסנהדרין
ק, ב.

פסוקה 39

305ושמי הוי'

"אבל בשמי הוי' לא נודעתי להם". כאן "שמי הוי'" הוא חכמה עילאה.

Exodus 6:3 שמות ו':ג

וארא אלי-אברהם אלי-יצחק ואלי-יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי
להם:

and I appeared unto Abraham, unto Isaac, and unto Jacob,
as G-d Almighty, but by My name Havayah I made Me not
known to them

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

306ועשית בגדי קדש

"ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך". פתיחת המאמר המצוטט כאן.

Exodus 28:2 שמות כ"ח:ב

ועשית בגדיקדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת:

And thou shalt make holy garments for Aaron thy brother,
for splendour and for beauty

311 ואקדים ב"נ

הזוהר בתחילת פרשת בשלח, על החדר שהכנינה האשה השונמית לאלישע (מלכים ב' ד, י): היא הזכירה תחילה את המיטה, משום ש"אדם מקדים את הדבר היקר לו". מובא כאן בעניין הקדמת הברית.

Zohar, Beshalach 1:1-9 ספר הזוהר, בשלח א':א'-ט'

פסוקה 42

312 ואכלת ושבעת

"ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך". והו הפסוק מברכת המזון שהמאמר מבאר.

Deuteronomy 8:10 דברים ח':י'

וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ:
And thou shalt eat and be satisfied, and bless the L-RD thy
G-d for the good land which He hath given thee
Miqrā according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

313 שבע רצון

ברכת משה: "נפתלי שבע רצון ומלא ברכת הוי". כאן מפרשים "שבע" כהמשכה של רצון.

Deuteronomy 33:23 דברים ל"ג:כ"ג

וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נִפְתָּלִי שֹׁבַע רְצוֹן וּמֵלֵא בְרֶכֶת HAVAYAH יָם וְדָרוֹם יִרְשָׁה:

And of Naphtali he said: O Naphtali, satisfied with favour,
And full with the blessing of the L-RD: Possess thou the sea
and the south

Miqrā according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים לג, כג.

314 טוב עין הוא יבורך

"טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל". הפסוק מובא כדי לבטא את ההיקף של הברכה הבאה עם השביעה.

Proverbs 22:9 משלי כ"ב:ט'

טוֹב־עֵין הוּא יִבְרַךְ כִּי־נָתַן מִלֶּחְמוֹ לְדָל:

He that hath a bountiful eye shall be blessed; For he giveth
of his bread to the poor

Miqrā according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

משלי כב, ט.

315 כעיר שחוברה לה יחדו

"ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו". לעיל (פסוקה 28) מפרשים זאת כחיבור של האור המקיף עם אצילות.

Psalms 122:3 תהילים קכ"ב:ג'

יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְרָה־לָּהּ יַחַדּוּ:

Jerusalem, that art builded as a city that is compact
together

Miqrā according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

316 בחכמה אתברירו

בווהר (פקודי) נאמר שהניצוץ שהכה "בתוך המחשבה" פיזר ניצוצות וכיר את הסיגים מן המחשבה, כך שהכול מתברר שם. חכמה היא המחשבה

העליונה, ולכן עיקר הבירור שיך למזבח.

Zohar II, 254b זח"ב רנד, ב

הערת קה"ת

ראה זח"ב רנד, ב. ע"ח שי"ח, פ"ה. מבו"ש שי"ח ח"א, פ"ב.

317 בחכמה אתברירו

Etz Chaim, בעניין 288 הניצוצות: בירורם הסופי תלוי במחשבה העליונה, אבא (חכמה), כפי שאומר הזוהר: "במחשבה אתברירו כולהו". הערת קה"ת מביאה זאת על הביטוי הזה.

Sefer Etz Chaim 18:5 עץ חיים י"ח:ה'

318 וכמ"ש במ"א בענין פתח במזבח וסיים בשלחן

הפסוק "פתח במזבח וסיים בשולחן": בזמן שבית המקדש עמד, המזבח כיפר על ישראל, וכעת שולחנו של אדם מכפר עליו.

Berakhot 55a:3 ברכות נ"ה א:ג'

וְהַמְאָרִיז עַל שְׁלֻחָנוֹ: דְּלִמָּא אֲמִי עֲנִיא וְיָהִיב לָקָה. דְּכַתִּיב: "הַמְזַבֵּחַ עֵץ שְׁלוֹשׁ אַמּוֹת גְּבוּהָ", וְכַתִּיב: "וַיִּדְבֵּר אֵלַי זֶה הַשְּׁלֻחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה'", פֶּתַח בְּמִזְבֵּחַ וְסִיִּים בְּשֻׁלְחָנוֹ! רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֱלֶעָזָר דְּאָמְרִי תְרִוּיָהוּ: כָּל זְמַן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קָזִים — מִזְבֵּחַ מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל, וְעַכְשִׁיו, שְׁלֻחָנוֹ שֶׁל אָדָם מְכַפֵּר עָלָיו.

He who prolongs his stay at table" — perhaps a poor man" will come and he will give him [some food] ; for it is written, "The altar of wood three cubits high... and he said unto me, "This is the table that is before the L-rd" (Ezek. 41:22). He opens with "altar" and concludes with "table"! R. Johanan and R. Eleazar both say : So long as the Temple was in existence, the altar used to atone for Israel, but now a man's table atones for him

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

לעיל פ' אמור לח, ג. ברכות נה, א.

319 תפלות כנגד תמידין תקנום

רבי יהושע בן לוי: "תפילות כנגד תמידין תקנום". לכן התפילה, שבאה לפני האכילה, ממלאת את מקומו של המזבח.

Berakhot 26b:4-5 ברכות כ"ו ב:ד'-ה'

אֵיתָמַר, רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינְאָ אָמַר: תְּפִלוֹת אָבוֹת תְּקַנּוּם. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: תְּפִלוֹת כִּנְגֵד תְּמִידִין תְּקַנּוּם. תִּנְיָא כְּוֹתִינָה דְּרַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינְא, וְתִנְיָא כְּוֹתִינָה דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי. תִּנְיָא כְּוֹתִינָה דְּרַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינְא: אֲבִרְהָם תִּקְוָה תְּפִלַּת שְׁחִירִית, שְׁנֶאֱמַר: "וַיִּשְׁכֶּם אֲבִרְהָם בְּבֹקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עֲמַד שָׁם", וְאִין "עֲמִידָה" אֶלָּא תְּפִלָּה, שְׁנֶאֱמַר: "וַיַּעֲמַד פִּינְחָס וַיִּפְלֵל".

It has been reported : R. Jose b. R. Hannina said : The Patriarchs instituted the Tefillot. R. Joshua b. Levi said: The Tefillot were instituted to correspond with the continual sacrifices. There is a teaching in agreement with both of them. There is a teaching in agreement with R. Jose b. R. Hannina: Abraham instituted the morning Tefillah; as it is said, "And Abraham got up early in the morning to the place where he had stood" (Gen. xix. 27) — "standing" means prayer; as it is ... said, "Then

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות כו, ב.

320 וקודם התפלה אסור לאכול

מי שאוכל ושותה ואחר כך מתפלל, מוכיחים אותו בפסוק: "ואותי השלכת אחרי גווי". לכן אסור לאכול לפני התפלה.

Berakhot 10b:29-30 ברכות י"ב:כ"ט-ל'

(אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן) ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: מאי דכתיב, "לא תאכלו על הדם" — לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. איכא דאמרי: אמר רבי יצחק, אמר רבי יוחנן, אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: כל האוכל ושותה, ואחר כך מתפלל עליו הכתוב אומר: "ואתי השלכת אחרי גווי", אל תקרי "גווי" אלא "גאוי". אמר הקדוש ברוך הוא: לא אחר שנתגאה זה עליו מלכות שמים.

R. Jose b. R. Hannina also said in the name of R. Eliezer b. Jacob : What means that which is written, "Ye shall not eat with the blood" (Lev. xix, 26)? [It means], Ye shall not eat before you have prayed for your life. There are some who declare that R. Isaac stated that R. Johanan said in the name of R. Eliezer b. Jacob : Whoever eats and drinks and afterwards offers his prayers, concerning him the Scriptures say, "Thou ... hast cast Me behind thy back" (I Kings

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות י', ב. הובא באו"ח ספ"ט, ג.

321 וקודם התפלה אסור לאכול

כך נפסק להלכה: לפני התפלה אסור לאכול או לשתות, אך מים ותרופות מותרים.

Shulchan Arukh, Orach Chayim 89:3 שולחן ערוך, אורח חיים פ"ט:ג'

אסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל תפלת י"ח (ויש מקילין לאחר שאמרו מקצת ברכות קודם שאמרו ברוך שאמר וטוב להחמיר בזה) (תרומת הדשן סי' י"ח) ולא לאכול ולא לשתות אבל מים מותר לשתות קודם תפלה בין בחול ובין בשבת ויום טוב וכן אוכלין ומשקין לרפואה מותר:

Maginei Eretz: Shulchan Aruch Orach Chaim, Lemberg, 1893 (Public Domain)

322 וצדיק וטוב לו

תניא, פרק י': הצדיק הגמור, "צדיק וטוב לו", שהרע שבו נהפך לטוב.

Tanya, Likkutei Amarim 10:2-3 תניא, חלק ראשון; ליקוטי אמרים י"ב:ג'

וביאור הענין, כי הנה, צדיק גמור שנהפך הרע שלו לטוב, ולכן נקרא "צדיק וטוב לו", הוא על-ידי הסרת "הבגדים הצואים" לגמרי מהרע, דהיינו, למאוס מאד בתענוגי עולם-הזה להתענג גם בתענוגות בני אדם למלאת תאות הגוף בלבד, ולא לעבודת ה', מפני היותם נמשכים ונשפעים מהקליפה וסטרוא אחרא. וכל מה שהוא מהסטרוא אחרא - הצדיק גמור הוא שונא בתכלית השנאה, מחמת גודל אהבתו לה' וקדושתו באהבה רבה בתענוגים וחיבה ...

Kehot Publication Society (CC-BY-NC)

323 גמלתהו טוב

"גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה". הטוב שאין בו רע הוא הבירור שעל ידי חכמה.

Proverbs 31:12 משלי ל"א:י"ב

גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה:

She doeth him good and not evil all the days of her life.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

324 אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי

הזוהר (אמור) מפרש פסוק זה על היחוד של כנסת ישראל עם המלך הקדוש, המתרחש כשהיא יונקת מבית האב ולא מבית האם.

Zohar, Emor 38:202-40:226 ספר הזוהר, אמור ל"ח:ר"ב-מ"רכ"ו

This is the purpose which these blasts should serve, being accompanied by repentance before G-d. Thus when Israel produce the blasts of the shofar with proper devotion, the supernal Shofar returns and crowns Jacob so that all is properly arranged. Another throne is set up and joy is universally diffused and G-d has mercy on the world. Happy are Israel who know how to divert their Master from justice to mercy and to be the instruments for establishing all worlds. Corresponding to the three series of blasts three books are

...

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

325 בת אבי היא אך לא בת אמי

אברהם אמר על שרה: "אחותי היא, בת אבי היא אך לא בת אמי, ותהי לי לאשה".

Genesis 20:12 בראשית כ"י:ב

וגם-אמנה אחתי בת-אבי הוא אף לא בת-אמי ותהי-לי לאשה:

And moreover she is indeed my sister, the daughter of my father, but not the daughter of my mother; and so she became my wife.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

326 ההר הטוב הזה והלבנון שמלבין

הספרי: הלבנון הוא בית המקדש, ונקרא כך "מפני שהוא מלבין עוונותיהם של ישראל".

Sifrei Devarim 28:2-3 ספרי דברים כ"ח:ב-ג'

ההר הטוב הזה והלבנון, הכל קראו אותו הר: אברהם קראו הר, שגאמר (בראשית כב יד): "אשר יאמר היום בהר ה' יראוה", משה קראו הר, שגאמר: ההר הטוב הזה, דוד קראו הר, שגאמר (תהלים כד ג): "מי יעלה בהר ה'", ישעיה קראו הר, שגאמר (ישעיה ב ב): "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה'", גוים קראו אותו הר, שגאמר (ישעיה ב ג): "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה'". והלבנון, מנין שאין לבנון אלא מקדש? שגאמר (ירמיה כב ו): "גלעד אתה לי ...

this good mountain and the Lebanon." All called it "Jerusalem" "mountain." Abraham called it "mountain," viz. (Bereshith 22:14) "... of which it will be said: 'On this day, in the mountain, the L-rd shall appear.'" Isaiah called it mountain (Isaiah 2:2) "And it will be in the end of days that the mountain of the house of the L-rd will be established." Nations called it mountain, viz. (Ibid. 3) "And many nations will go, and they will say: 'Let us go and ascend to the mountain of the L-rd.'" "and

327 ההר הטוב הזה והלבנון שמלבין כו

בקשתו של משה: "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה... ההר הטוב הזה והלבנון".

Deuteronomy 3:25 דברים ג':כה

אֶעְבְּרָה־נָא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהוּא הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנוֹן:

Let me go over, I pray Thee, and see the good land that is 'beyond the Jordan, that goodly hill-country, and Lebanon

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים ג, כה. ספרי כח.

328 האזינו השמים

"האזינו השמים". פתיחת המאמר על לבנון המצוטט כאן.

Deuteronomy 32:1 דברים ל"ב:א

הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֶדְבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי:

Give ear, ye heavens, and I will speak; And let the earth hear the words of my mouth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

329 עלי באר

"אז ישיר ישראל את השירה הזאת: עלי באר". פתיחת הביאור המצוטט כאן.

Numbers 21:17 במדבר כ"א:יז

אֲזַיְשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלֵי בְּאֵר עֲנֹלָה:

Then sang Israel this song: Spring up, O well—sing ye unto it

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

330 וסדי"ה קול דודי

הקטע מבאר את "מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות": הגילוי בא רק בבחינת "רגליים", וישנן שתיים — אהבה ויראה. באמצעות ההרים, האבות, התגלה רק כאהבה, ברגל אחת; "מקפץ על הגבעות", האמהות, התגלה בשתי הרגליים, כלומר גם ביראה.

הערת קה"ת

לקמן שה"ש טו, ג.

331 מקפץ על הגבעות

"קול דודי הנה זה בא, מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות". המאמר המצוטט כאן מבאר את סיומו.

Song of Songs 2:8 שיר השירים ב':ח

קוֹל דָּוִדִּי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הַהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת:

Hark! my beloved! behold, he cometh, Leaping upon the mountains, skipping upon the hills

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

332 ברכות ר"פ קדושים בענין ציון

רבי לוי אומר: כל טובה, ברכה ונחמה שה' ייתן לישראל באה רק מציון. כאן מובא שהטובה העליונה כולה נמשכת אל "הטובה", ירושלים.

Vayikra Rabbah 24:4 ויקרא רבה כ"ד:ד

333 כלי ריקן

הגמרא משווה בין כלי אנוש, שבהם כלי ריק מכיל וכלי מלא אינו מכיל, לבין דרכו של ה', שבה הכלי המלא מכיל. כאן משמש הכלי הריק כדימוי לביטול עצמי המאפשר לקבל.

Berakhot 40a ברכות מ' א

הערת קה"ת

ראה ברכות מ, א.

334 ירושלים יראה שלם

אברהם קרא למקום יראה, ושם קרא לו שלם; ה' קרא לו ירושלים, בצירוף שני השמות.

Bereshit Rabbah 56:10 בראשית רבה נ"ו:י

... קורא אני אותו שלם אברהם אדם צדיק מתרעם אלא הריני קורא אותו ירושלים כמו שקראו שניהם יראה שלם ירושלים ר' ברכיה בשם רבי חלבו אמר עד שהוא שלם עשה לו הקדוש ברוך הוא סוכה והיה מתפלל בתוכה שנאמר (תהלים עו) ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון ומה היה אומר יהי רצון שאראה בבנין ביתי ד"א מלמד שהראה לו הקב"ה בית המקדש חרב ובנוי חרב ובנוי שנא' שם המקום ההוא ה' יראה הרי בנוי היך מה דאת אמר (דברים טו) שלש פעמים בשנה יראה אשר יאמר היום בהר ה' הרי חרב ...

Abraham called the name of that place The L-rd will see, as "it is said to this day: On the mount where the L-rd will be seen" (Genesis 22:14). "Abraham called the name of that place The L-rd will see" - Rabbi Yoḥanan said: He said before Him: 'Master of the universe, when You said to me: "Take you your son, your only one," I had something to argue in response: Yesterday you said: "For it is through Isaac [that descendants will be considered for you]"... and now ... You say

Daat Bereshit Rabbah (Public Domain) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

הערת קה"ת

ב"ר נו, י. וראה פס"ז וירא כב, יד.

335 ירושלים יראה שלם

הפסיקתא זוטרתא (לקח טוב), שאותה מוסיפה הערת קה"ת: אברהם קרא למקום יראה, שם קרא לו שלם, וירושלים נקראת על שם שני הצדיקים האלה.

Midrash Lekach Tov, Genesis 22:15-17 מדרש לקח טוב, בראשית כ"ב:ט"ו-י"ז

ויאמר בי נשבעתי. מה צורך לשבועה זו. לוי בש"ר חמא ב"ר חנינא נשבע לו שאין מנסה אותו עוד ולא ליצחק בנו. כי יען אשר עשית את הדבר הזה. ללמדך ששקול נס האחרון כנגד הכל. כי ברך אברכך. ברכה לאב. ברכה לבן. והרבה ארבה. ריבוי לאב וריבוי לבן. וירש זרעך את שער אויביו. וזהו תדמור. אשריו מי שרואה במפלתה של תדמור. שהיתה שותפות בשני חרבנות.

Midrash Lekach Tov on Torah, Vilna 1884 (Public Domain)

336 וכל בניך למודי הוי

”וכל בניך למודי הוי, ורב שלום בניך”. פתיחת המאמר המצוטט כאן.

Isaiah 54:13 ישעיהו נ"ד:י"ג

וְכָל־בְּנֶיךָ לְמוֹדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בְּנֶיךָ:

And all thy children shall be taught of the L-RD; and great shall be the peace of thy children

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

337 במא"א אות טי"ת ססע"י ה'

ההערה מפנה את הקורא לאור התורה כדי למצוא את לשון הערך ב"מאורי אורי" המצוטט כאן.

הערת קה"ת

ראה הלשון באוה"ת פ' עקב ע' תקלב. ובפ' ואתחנן ע' קכה. וראה לעיל פ' ואתחנן ג, א.

338 האור כי טוב

”וירא א' את האור כי טוב”. הכלי שמקבל את האור הזה נקרא ”טוב”.

Genesis 1:4 בראשית א'ד'

וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת־הָאֹר וַיֵּיטֹב וַיִּבְדֵּל אֱלֹקִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ:

And G-d saw the light, that it was good; and G-d divided the light from the darkness

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

339 וישב יעקב

”וישב יעקב בארץ מגורי אביו”. זהו פתיחת המאמר המצוטט כאן.

Genesis 37:1 בראשית ל"ז:א'

וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגֻרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

And Jacob dwelt in the land of his father's sojournings, in the land of Canaan

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

340 ארץ חפץ

”ואשרו אתכם כל הגוים, כי תהיו אתם ארץ חפץ”. הטקסט מצוטט זאת כך: ”כי תהיו לי ארץ חפץ”.

Malachi 3:12 מלאכי ג':י"ב

וְאֲשֶׁרוּ אֹתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אִתָּם אֶרֶץ חֲפֵץ אֲמַר ה' צְבָאוֹת:

And all nations shall call you happy; For ye shall be a de-lightsome land, Saith the L-RD of hosts

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

341 זח"ג בהר (דק"י ע"ב)

ההערה מפנה ל"יהל אורי" בקשר לקטע זה בזהר על "עשה טוב ושכון ארץ".

הערת קה"ת

ראה יהל אור ע' שלא. וזכור גם לעיל פ' שלח מה, ג. בלק עג, ד. פינחס עט, ב. ואתחנן ד, ג.

342 ועשה טוב שכן ארץ

”בטח בהוי' ועשה טוב, שכן ארץ ורעה אמונה”.

Psalms 37:3 תהילים ל"ז:ג'

בְּטַח בַּה' וַעֲשֵׂה־טוֹב שְׁכֵן־אֶרֶץ וְרָעָה אֱמוּנָה:

Trust in the L-RD, and do good; dwell in the land, and cherish faithfulness

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

343 ועשה טוב שכן ארץ

הזהר (בהר) על פסוק זה: עשיית טוב מעוררת את ה"טוב" העליון, ואז "שוכן בארץ" — בארץ העליונה.

Zohar, Behar 8:52-9:59 ספר הזהר, בהר ח':נ"ב-ט':נ"ט

AND IF YE SAY, WHAT SHALL WE EAT, ETC. R. Judah cited here the verse: "Trust in the L-rd and do good, dwell in the land and follow after faithfulness" (Ps. 37, 3)

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

344 בלק"ת פ' קדושים

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ראה גם בתו"א יג, ג.

345 ועיין במא"א אות למ"ד סכ"א

ההערה מצטטת בעניין זה מתוך "ביאורי הזהר" של הצמח צדק: לחם ולחם פנג הם "סוד היחוד העליון", כעין "בלתי הלחם אשר הוא אוכל".

הערת קה"ת

"מענין לחם ולחם פנג ז"ס היחוד עליון ע"ד כ"א הלחם אשר הוא אוכל" — ביאורו"ז להצ"צ כרך ב ע' תרצט. וראה גם אוה"ת פנחס ע' איקסב. וראה לעיל פ' פנחס עז, ב. וראה גם ביאורו"ז להצ"צ כרך א ע' סט.

פסקה 43

346 וברכת את הוי

”ואכלת ושבעת וברכת את הוי אלקיך”. הפסוק שבו נחתם הסיכום.

Deuteronomy 8:10 דברים ח':י'

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאֲרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ:

And thou shalt eat and be satisfied, and bless the L-RD thy G-d for the good land which He hath given thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

על המהדורה

המהדורה הזאת כוללת לשון המאמר, התרגום לעברית של ימינו, הביאורים שלנו וההערות.

The Hebrew text of Likkutei Torah: © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted.

התרגום שלנו לעברית של ימינו, מתוך התרגום האנגלי שלנו מלשון הקודש, בלי הערות קה"ת: CC BY 4.0.

הביאורים שלנו, עם הסקירה, השאלות והעמוד לילדים: CC BY-NC 4.0.

The notes: Kehot's marei mekomos ("Sources and References", including the Rebbe's notes) © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted; our notes on them: CC BY-NC 4.0.

Sefaria: Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA); The Holy Scriptures: A New Translation (JPS 1917) דרך (Public Domain); William Davidson Edition - Vocalized Aramaic (CC-BY-NC); Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain); The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain); Torat Emet 357 (Public Domain); Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY); Daat Bereshit Rabbah (Public Domain); The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY); Midrash Tanchuma -- Torat Emet (Public Domain); Townsend 1989 translation of Midrash Tanhuma, S. Buber Recension, edited and supplemented by R. Francis Nataf (CC-BY); Sefer Yetzirah, Warsaw 1884 (Public Domain); Sefer Yezirah, trans. by Isidor Kalisch. New York, 1877 (Public Domain); Wikisource Bereshit Rabbah (CC-BY-SA); Constantinople, 1740 (CC-BY-NC); Tikkunei Zohar - Vocalized (Public Domain); Sefer Etz Chaim (Public Domain); Kehot Publication Society (CC-BY-NC); Wikisource Talmud Bavli (CC-BY-SA); Daf Shevui (CC0); Maginei Eretz: Shulchan Aruch Orach Chaim, Lemberg, 1893 (Public Domain); Vocalized Edition (CC0); Sifrei by Rabbi Shraga Silverstein (CC-BY); Midrash Lekach Tov on Torah, Vilna 1884 (Public Domain).

המהדורה כולה: CC BY-NC 4.0. מותר להעתיק, להדפיס ולהפיץ בחינם. בציון Kehot Publication Society ו־likuteitorah.com; אסור למכור. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

התרגום לעברית נעשה מהמהדורה האנגלית של likuteitorah.com בעזרת בינה מלאכותית (openai/gpt-6-luna-pro:batch), כשלשון המאמר לצדו לבדיקה. עדיין לא עבר עריכה אנושית. כל דבר חשוב יש לבדוק מול לשון המאמר.

הרבי ביקש ללמוד את מאמרי פרשת השבוע, «הפרשה החסידית», באותו שבוע, מחולקים לשבעת ימי (Sichah of Shabbos Parshas Vayakhel 5725). למה ללמוד, וברכות הרבי: (Toras Menachem vol. 42, pp. 306-309) [/likuteitorah.com/about/the-chassidishe-parsha/](https://likuteitorah.com/about/the-chassidishe-parsha/)

מיוזם חינמי ולא מסחרי. אין כאן מכירה. אין שיוך לקה"ת, ל־Sefaria או לספריית ליובאוויטש. © likuteitorah.com

מתוך [/likuteitorah.com/he/likutei-torah/eikev/2/](https://likuteitorah.com/he/likutei-torah/eikev/2/)

מוקדש לכבוד

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל

אבי הרבי, רבי לוי יצחק